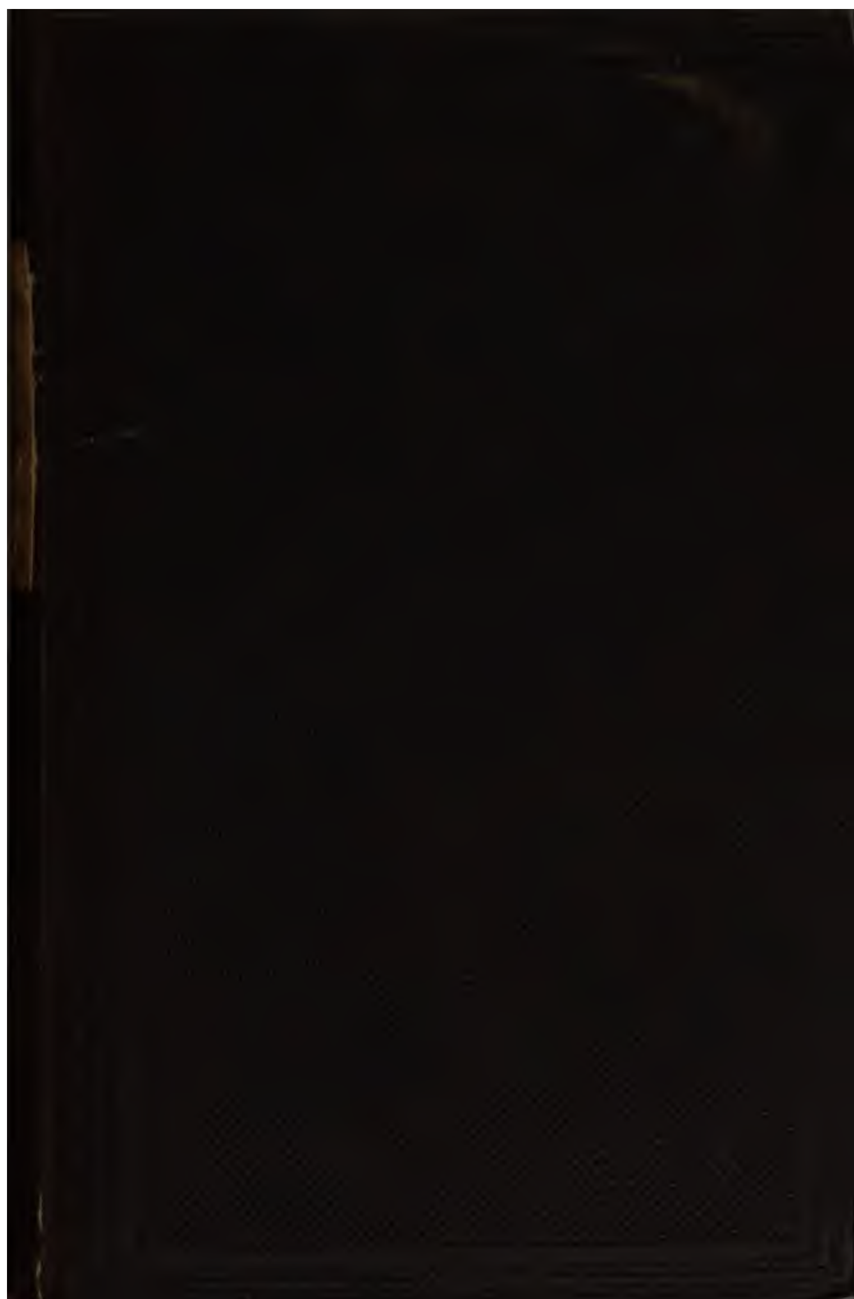

DE CHRISTO GRÆCE LOQVENTE.

" This Work appears to have produced a great excitement in its day; though it has now become exceedingly rare. Pfannkuche was never able to get sight of it, and Hug (II. 31) declares that he could not find it even in Naples."—*American Biblical Repository*, vol. i. p. 314.

DOMINICI DIODATI

I. C. NEAPOLITANI

DE CHRISTO GRÆCE LOQVENTE EXERCITATIO;

QVA OSTENDITVR

GRÆCAM SIVE HELLENISTICAM LINGVAM CVM JVDÆIS OMNIBVS, TVM IPSI ADEO CHRISTO DOMINO, ET APOSTOLIS NATIVAM, AC VERNACVLAM FVISSE.

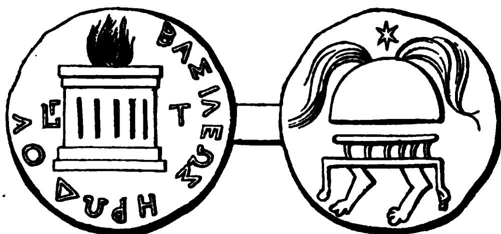
NEAPOLI, M.D.CC.LXVII.

EDITED WITH A PREFACE,

BY

ORLANDO T. DOBBIN, LL.B.

TRINITY COLLEGE, DUBLIN.

LONDON:

JOHN GLADDING, 20, CITY ROAD;

HAMILTON, ADAMS, AND CO. 33, PATERNOSTER-ROW;

CURRY AND CO. DUBLIN;

AND WILEY AND PUTNAM, NEW YORK.

M.D.CCC.XLIII.

J. SCOTT, PRINTER,
50, Hatfield-street, Stamford-street.

TO

JAMES HAY, ESQ.

ROYAL HOSPITAL, DUBLIN,

Justice of the Peace for the Counties of Armagh and Tyrone, &c. &c. &c.

My Dear Captain Hay,

This page is not intended to blazon your merits, but to record my fraternal regard. Your bravery, often proved in the field, your impartial justice as a magistrate, your affection as the husband of a beloved relative, and your fidelity as a friend, have made an intimacy of five-and-twenty years no ordinary privilege.

Amid the duties and perils of an active profession, and amid the less perilous but not less useful duties of a country gentleman, you have always found time for the perusal of the best of books. I congratulate you that your future days are to be spent in converse with its sacred pages

rather than with those of the Articles of War—in the cultivation of the rights and humanities of peace rather than in the prosecution of an art which is too often the violation of every right, and the extinction of humanity. May the Captain of Salvation be henceforth your only Leader, the Captain of Cæsarea your model, and the laws of the Prince of Peace your code!

These few lines very faintly express the perfect cordiality and esteem with which I am,

Your affectionate friend and brother,

O. T. DOBBIN.

PREFACE

OF THE EDITOR.

Dominick Diodati, a civilian, the author of the following Exercitation, was born at Naples in the year 1736, of a family distinguished for several generations by literary eminence. He received his education in the University of his native city, and proved by his whole illustrious career that the seed did not fall upon an unproductive soil. His first publication was the Essay, "De Christo Græce Loquente," which appeared in the year 1767. It excited the liveliest interest throughout the learned world, and procured for the author enrolment by acclaim among the members of several Academies, and other literary institutions. Royalty itself condescended to express its approbation of the genius and ability of Diodati, and Catherine II. of Russia forwarded to Naples tokens of her imperial regard. After this publication his researches were chiefly directed to the antiquities of Italy and Sicily. Besides one

or two separate volumes on this subject, he enriched the Transactions of the Academy of Herculaneum (Academia d'Ercolano) with several learned antiquarian papers. He died in the year 1801 in the city of his birth, where a memoir of her distinguished son appeared in the year 1815.

The subject of the Essay "DE CHRISTO GRÆCE LOQUENTE" is incorrectly described in the Biographie Universelle, vol. lxii. "Il soutient que Jesus Christ et ses disciples faisaient usage de cette langue, [le Grec] et parconsequent que les textes originaux du N. T. sont en Grec et non pas en Hebreu." On this latter topic our Essayist maintains a judicious silence, or makes but a passing mention of it. It lay out of his way, and belongs to a controversy quite distinct from that in which he took part. Any connexion which may be observed between them is casual not necessary, incidental not real. Unconcerned to trace that connexion in its causes or consequences, the author adheres with argumentative closeness to the track marked out by himself, and terminates his career with the goal at which he aimed from the outset, namely, that Christ and his apostles spoke Greek as their native tongue. The application, nevertheless, of this discovery, if the fact be considered as established, to the original language of the New Testament, is direct and obvious. We are conducted to an easy and

natural solution of the question—why were the archetypal writings of the New Covenant given in Greek rather than in any other tongue? But it will be observed that the present inquiry does not assert this—it only assumes it; it does not demonstrate the affirmative of this query—it explains it; it does not *prove*, it does not *seek* to prove, that the later Revelation was made to the world in Greek—it only presents a phenomenon in the history of its authors which would naturally account for its being in that language. Hence originated our remark just made in commendation of the simplicity of Diodati's argument, and our assertion, that the connexion between the controversy respecting the vernacular tongue of Christ, and that relating to the archetypal writings of the New Testament, is historical not logical, collateral rather than direct.

That the Scriptures of the Christian Canon were composed in the language of Greece is a fact we conceive placed beyond the reach of successful dispute; but the demonstration of the hypothesis, that Jesus Christ spoke that language, may be perfect or not; its instability cannot shake the basis upon which the other verity rests. The one is a question of literary history which the consenting voice of antiquity has already decided, therefore not again to be opened by the

affirmation or negation of Diodati's scheme; the other a question never yet submitted to a thorough dissection, although glanced at by several writers, and in which the most enlightened maintainers of a Greek original of the New Testament may adopt different sides without prejudice to their consistency, or affecting their opinion with regard to the previous question. The worth of our author's argument, if valid, is not that it validates the other, but that it affords a simple and ready exposition of the reason why the New Testament has been composed in Greek rather than in other tongues; to wit, that it was the native language of the various sacred penmen.

No other ground, we venture to suggest, is sufficiently stable and comprehensive to sustain this conclusion. The reasons commonly alleged for the selection of Greek, such as, that it was the prevailing language of the time,—that some one language must be chosen, and therefore this with greater propriety than another, for the reason just given, are far from meeting the exigencies of the case.* No satisfactory plea

* O. Sperling, in his treatise, "De Nummis non Cusis," thus expresses his own and the general opinion on this subject:—"Unde ergo evangelistæ et apostoli Græca scripserunt, et alia quam locuti sunt lingua invicem? nimirum, quod Græca lingua magis esset publica, et notior orbi, tunc temporis, quam Hebraica, quæ arctissime habitabat, et a veteri puritate dudum recesserat,

can be urged why there should not be *more languages than one* employed in the communication of the New than of the Old Testament Revelation. There might be Latin and Greek in the one, with as much fitness as Hebrew and Chaldee in the other. That the wide diffusion of the Greek language at the commencement of our era should justify its selection as the most suitable vehicle for the conveyance of Revelation at that period, is met by referring to the Hebrew of the earlier Revelation, to the adoption of which as the medium of communication with the world for two

Spiritusque Sancti instinctu, sacra hæc gesta, lingua quæ longe lateque patebat, divulgari debebant. Quare etiam Syriaca versio ex Græca desumpta fuit, et Græcæ primæ partes debentur in N. T. non Hebraicæ et Syriacæ." Page 110. Nearly to the same effect does Dr. Macgill deliver himself with a strange admixture of the incorrect and the true, whom I quote as one of the most recent writers who notice the subject :—" If you ask, then, why the writings of the New Testament are in the Greek language? We answer, because it was the language most generally understood. If you ask, why they were not written in the Greek of Attica? We answer, because the language which they adopted was best fitted to convey clear ideas of the truths which they taught—was best and most generally understood by the persons immediately addressed—and finally, that it was most suited to the character and condition of the writers, and the general instruction of mankind in the great truths of Revelation." Lectures on Rhetoric and Criticism, p. 155, Edinburgh, 1838. Were this work controversial, and did it profess to be any thing more than a reprint of Diodati, I should certainly feel it incumbent on me to question more than one of the statements contained in this short paragraph.

thousand years, the same reason will not apply. But to say that God spake by prophets and apostles in the language they severally spoke, is reasonable, reverent, natural, and pertinent under every dispensation, while it leaves the question of *a priori* proprieties in the shade, their only proper place in discussions relating to the supernatural. All difficulties attending the language in which divine communications have been made to mankind vanish, when we conceive of God ordaining each inspired messenger to deliver his solemn burden to the world in the accents of his native tongue, irrespective, or but partially respective, of the numbers more or less who speak it, and leaving those who are thus addressed to their own resources and ingenuity, to their philanthropy and religious fear to multiply and diffuse the communication by translations. In most treatises on this topic the Editor conceives that the subjective has been too generally sacrificed to the objective inspiration. The same necessity which would dictate the choice of any *one* tongue, that it might be intelligible to the *majority* of men, would dictate the employment of *many*, that Revelation might thus be conveyed directly to *all;* an object which, were it the immediate scope of the Divine will, would present no difficulty to Omnipotence. Let the fact,

however, of the later Scriptures having been written in Greek be considered as explained by the circumstance, that the writers spoke Greek as their vulgar tongue, and we are neither lost in the labyrinth of unprofitable conjecture, nor doomed to the disappointment of a miserable and defective causation.

The broad principle just enunciated in regard to the vehicle of divine communications, the Editor has never seen so stated before; nevertheless he humbly conceives its simplicity is only equalled by its truth.* To his apprehension it covers the whole ground occupied by this much mooted question—does away with whole volumes of logomachy and angry discussion, and admitted to be true, is more strongly confirmatory of Diodati's view than all the arguments contained in his book.

When I assume, as I have done in a preceding page, that the writings of the New Testament were primarily composed in Greek, I do so in full cognizance of the fact, that various contrary hypotheses have been maintained. These have no weight with me. If the records of history and reasonings of logic have any value, the books

* The nearest approach to this principle with which I am acquainted, is to be found in Dr. Henderson's "Congregational Lecture," in a few lines on page 418.

of the New Canon from Matthew to the Apocalypse (although some familiar traditions with relation to one or two of them stand in the way*) were certainly Greek in the apostolic autographs. The translator of Pfannkuche indeed, in Clark's interesting Biblical Cabinet (vol. ii. p. 47) has declared the hypothesis of their being translations to be in his opinion "susceptible of demonstration." He has probably adopted the theory held more or less modified by Bolten, Bertholdt, and others, of an Aramaic original. Without feeling the slightest particle of theological jealousy as to the decision of this question, for my faith in the documents would be just what it is whether they be proved translations or originals, as a fact in history, I dare affirm it were scarcely less hardihood to maintain our English version to be the archetype, than to defend the position Mr. Repp has assumed.

It will now be expected that we express an opinion upon the merits of Diodati's work. On the substantial truth of the hypothesis of the learned author, no less than on the extreme

* Tradition at third hand is of little worth. It is obvious that that of Papias, recorded by Irenæus and Eusebius, is nothing more substantial than the shadow of a shade. The Gospel of Matthew was as certainly written in Greek as any other portion of the New Testament. See Dr. Stuart's papers, in vol. xii. Amer. Bibl. Repository.

scarcity of his book, do we ground the justification of our reprint. Fully recognizing the correctness of Dr. Giordano's statements in the license at the end of the volume, "Equidem nova sententia multos excitare solet adversarios," I am prepared to encounter any obloquy that such a confession may awaken. I held the opinion (within the limits I am going to describe) before I read the present Essay, and its perusal added no strength to my convictions. Yet our adhesion to the learned Neapolitan does not amount to the approval of all his arguments, nor to the adoption of his theory in all its extent. We maintain that Christ spoke Greek natively and habitually, but will not deny that he spoke Aramaic also. The positions of Hug, who, though he could not see Diodati's work, has used much of the same matter, appear to us incontrovertible; and *thus far*, and a little further, do we consider our author's case made out:

"I. Asia was, through the government of the Macedonians, filled far and wide with Greek cities. In Upper Asia [Syria ?] a greater number were erected by the dynasty of the Ptolemies, and principally of the Seleucidæ. More ancient cities, such as Tyre and Sidon, changed their language in consequence of this influence.

"II. Palestine lost to the Greeks many of its own cities. The Herods, instead of restoring this loss, built new cities. Some of these Greek cities were upon the borders of the country, and some of them in the interior.

"III. Herod the Great made an enormous expenditure to convert his Jews into Greeks.

"IV. The Roman government rather promoted than opposed this progress of Hellenism.

"V. The religious rulers also of the Jews threw so few obstacles in its way, that in the latter times of the state they showed respect to the Greek language: they acknowledged it as the language of their literary works, and as admissible in legal transactions.

"VI. Being thus favoured on all sides, this language was spread by means of traffic and intercourse through all classes, so that the people, (though with many exceptions) considered generally, understood it, although they adhered more to their own language.

"VII. In the holy city itself whole congregations of Jews who spoke Greek were established. From these, and from Greek proselytes, the Christian school at Jerusalem was partly derived."*

* Wait's Hug. vol. ii. pp. 54, 55.

This embraces nearly all for which I think it worth while to contend—although I conceive Dr. Hug to have made a larger exception under his VIth position than truth or need requires.—If there was an adherence to the Aramæan, it must have been confined to the mere peasantry of Palestine. But Christ was not a peasant, nor were his immediate attendants in the ministry.

It will here perhaps be said, this is not to hold Diodati's opinion after all, but Hug's. We only spoke of the "substantial truth" of Diodati's hypothesis, and professed no more than a qualified adoption of his view, while we have felt ourselves warranted to go beyond the learned German. We maintain that Christ spoke Greek, not occasionally, but generally; that it was the language of his daily use,—of his intercourse with the apostles, and of his addresses to the multitude: and that the parables were as certainly *delivered*, as they have been *recorded* in the Greek of the Hebrew idiom. This is more than Hug, if it be not quite Diodati; and we have no hesitation in taking up our post between them. Should reprehension follow, we have no desire to shrink from the consequences of our avowal.

But sooth to say, the possible results of such a declaration give us little alarm. Those who are

acquainted with the history of the controversy, cannot but have observed a decided change in the grounds taken by the combatants ever since the publication of Diodati's treatise. The great majority of critics have been unconsciously yielding to his influence, and approximating to his opinions, although there have always been a few who have vehemently denounced his main position. To prove how generally critical opinion, regarding the prevalence of Greek in Palestine in the time of our Lord, has veered round toward Diodati's point, I shall cite only one weighty authority, where I might adduce many. Dr. Henderson says, in his Lectures on Inspiration, supporting his statement by a reference to Planck :* "The fact is now well established, that this language was in their time extensively understood in Palestine: and there is every reason to presume that the apostles, being natives of Galilee, where a more than ordinary intercourse with foreigners prevailed, were more or less acquainted with it. Indeed their writings furnish satisfactory proof that their knowledge of this tongue was chiefly derived from common usage, the construction of words and phrases being such as obtained in ordinary conversation."—Page 413.

The language of the learned lecturer on this

* Biblical Cabinet, vol. ii.

point is quite as decided as I should care to use; and the fact itself here declared to be "well established," the reader will observe, is the grand *point d'appui* of Diodati's scheme.

Our author is an idiomatic and fluent Latinist, and has displayed considerable skill in the arrangement of his materials; but some of his materials are of a questionable character, while of some of the very best he has neglected to avail himself. The argument built upon the assumed spuriousness of the Maccabeo-Samaritan coins rests upon an uncertain basis in the judgment of competent scholars, who have examined the subject. The reader who would see that question reviewed, with notices of the more modern writers on it, should consult Eichhorn's Allgemeine Bibliothek, vol. vi.; nor neglect what I have looked into with no little satisfaction, Conringe's and Sperling's Essays on the Coinage of the Hebrews. In the time of the earlier named of these two writers, 1675, great scepticism prevailed as to the genuineness of the coins, and modern investigation has not removed all the difficulty wherewith the subject is invested. Nevertheless it must be owned, that the suffrages are in favour of their early date.

A very striking inconsistency will not fail to present itself to the reader between the running

title of the Essay, "De Christo Hellenista,"* and the sense which the author has endeavoured to

* The least successful part of Hug's essay on the prevalence of the Greek language in Palestine, I conceive to be that in which he deals with this controverted term Hellenist. I know that many consider his argument demonstrative, but in my view, although specious, it is unsound. That he fails in the attempt to make 'Εβραΐζειν *the proper and only* antithesis to 'Ελληνίζειν, to the exclusion of 'Ιουδαΐζειν, is certain for the following reasons:

1. Nothing can be built upon the verbal termination ιζω, which simply denotes imitation in the use here made of it, and may relate to manners as directly as to speech. See a list of *verba* μιμητικά, which embrace all kinds of imitation, in Hoogeveen's Dictionarium Analogicum, pp. 4—6.

2. 'Ελληνίζειν does unquestionably mean *Græco more vivere* as well as *Græce loqui;* and I do not know but the usage of the ecclesiastical writers of the five first centuries of our era is more frequent in the former than in the latter sense. See the authorities referred to on pages 54, 55, and 159, of Diodati. But Hug does not notice this signification at all.

3. While we grant that, as a general rule, the distinction between Hebrew and Jew holds good, the former relating to speech, and the latter to religious or national habit, we do not believe the distinction is rigidly maintained. When Paul wrote to the Greek inhabitants of Philippi, styling himself "a Hebrew of the Hebrews," he surely did not mean that his native tongue was intensely Hebrew—but that his descent was purely Jewish.

4. Supposing the distinction had been uniformly observed, the simple fact that 'Ελληνίζειν embraces *both* significations, would leave its proper antithesis in Judaism doubtful, and only to be ascertained by the spirit and requisitions of the passage where it occurs. Admitting, then, Hug's representation to be in its general features correct, our objection is, that it is too exclusive.

5. The premises are insufficient for his conclusion. The contrast between Hellenists and Hebrews occurs

fix upon that term in the very interesting excursus on the Hellenists in Acts vi. pp. 52—63. That Diodati should have overlooked this, may justly occasion surprise. There was a critical as well as an ecclesiastical reason* for rejecting the epithet altogether, had he but reflected upon his own definition. He uses it elsewhere, however, with equal latitude.

Diodati is less efficient in the direct proof of his point (part ii. chap. 2) than his success in the accumulation of prefatory matter would lead

only once, Acts vi. 1. In the other two cases where we are supposed to meet the term Hellenists, there is no antithetical noun, and the readings themselves are disputed. In the latter, Acts xi. 20, Griesbach has, with undoubted correctness, substituted Ἕλληνας.

6. The scholion quoted from Matthæi proves nothing. The scholiasts are, at the best, only witnesses, not judges. Like their comments on the classics, many of their notes on Scripture are to the last degree inept. We cannot tell the date of this definition, most probably taken from Chrysostom. The reader must decide whether frequent unhesitating ecclesiastical use in a fixed sense, unguarded by a definition, be not more satisfactory than the interpretation of a professed annotator.

I shall only add, that Hug, in adopting this definition with commendation, is certainly inconsistent with his own admission on a previous page, that the Hellenists were, in the language of Pfannkuche, of "heathen extraction," Hug. vol. ii. pp. 51—53, if this objection may fairly be urged against him. I put the case hypothetically, because it is not quite certain whether he is expressing his own conviction, although to me it seems so, or drawing an inference from Pfannkuche's premises.

* See p. xl. of Diodati's Preface.

one to expect. But the least satisfactory portion of his volume is his Third part, in which he professes to controvert the hypotheses of others, and to refute objections against his own. His etymology is sometimes portentously strained, and nearly as ludicrous as the travestied Latin in Palæoromaica. Surely to derive our English "ro-gue" from raca (Matt. v. 22) were quite as plausible and not less correct than raca itself from the Greek ῥάκεα, rags. (Part iii. chap. 2, p. 150.)

But our purpose is not to criticize our author's arguments in detail. In that case our remarks might extend to an inconvenient length. We therefore close our strictures with the observation: Finally, in relation to this subject, that while our essayist has displayed a laudable diligence in the collection of external authorities confirmatory of his thesis, he has left an entire class of evidence untouched, namely, the internal evidence furnished by the evangelical history, and the philological cast of the New Testament writings. He has passed by without citation the passage John vii. 35, Μὴ —— μέλλει —— διδάσκειν τοὺς Ἕλληνας; although bearing so obviously in favour of his argument, as well as others of a kindred nature.

The treatise, in fact, before the reader is rather to be considered as an essay to collect notices

of a particular order upon a rather novel* topic, than as a close inspection of that topic in all the lights in which it may be viewed. There is still a wide field of more direct testimony, consisting of the phraseology and facts of the New Testament, left to be cultivated by the enterprising critic; and he who accomplishes the task will have the satisfaction of rendering a service to sacred literature, and of calling attention to a somewhat neglected truth.

A portion of the matter for such a disquisition will be found in the controversial writings about the style of the Greek of the New Testament, produced at various periods during the last two centuries. These will embrace the comparatively recent publications of Fischer† and Sturz,‡ the Syntagmata of Honert and Rhenferdt,§ of an

* Before him Isaac Voss was a sturdy advocate for the prevalence of Greek among the Jews; and Professor Jacopo Martorelli, (as Diodati informs us in his Preface,) his tutor, first led our author to consider the subject.

† Prolusiones de Vitiis Lexicorum N. T., Lipsiæ, 1791.

‡ De Dialecto Macedonica et Alexandrina. Lipsiæ, 1808.

§ Rheinferdt, Dissertationum Philologico-Theologicarum de Stylo Novi T. Syntagma. Leovardiæ, 1702. T. H. Honert, Syntagma Dissert. de Stylo N. T. Græco. Amstelædami, 1703. In the description of the collections of Rheinferdt and Honert, I find mistakes made by popular writers on biblical criticism whom it would be invidious to name. Honert's, for instance, is represented as the later publication, a mistake which a perusal of the preface would have corrected, showing, as it does, that the

earlier date, and the essays of the other writers named by Fabricius and Winer.*

Minute and copious information concerning the diffusion of the Hellenic nation, language, and literature, will be found in several of the treatises in Grævius's Thesaurus, while the Byzan-

publications must have been quite or nearly simultaneous. "Animus mihi erat, adjungere Mart. Petr. Cheitomæi Græco-barbara N. T. quæ Orienti originem debent: verum certior factus celeberrimum virum Jacobum Rhenferdium ling. Sanct. apud Frisios Professorem ordinarium inter alias dissertationes etiam hoc Cheitomæi opusculum editurum, mutavi sententiam." And again, it is asserted that the essays in Honert's Syntagma are of more modern composition than those in the other, whereas the most valuable parts of Honert's work are the essays of Stephens and Beza, considerably more than a century old, and thus much older than those of Rheinferdt. Honert's own essays are too replete with personalities and mere recriminations, to be of much value; and justice compels us to add, that he appears as the ill-mannered advocate of an untenable cause. His volume nevertheless ought to be consulted.

* J. A. Fabricius. Bib. Græc. lib. iv. c. 5, § 22, first ed. Dr. G. B. Winer, Grammatik des Neutestamentlichen Sprachidioms, part i. § 1. That Winer's Grammar has neither been translated in England, nor the American translation republished here, furnishes lamentable proof that, although we may be improving, we are still far in this country from having reached the height to which Germany and the American States have attained in the scholastic study of the New Testament. Our last publication in this department is the grammar of Green, by Bagster, which, however meritorious and important, is wanting in the constant comparison of the common with the classic idiom which distinguishes Winer, and the large body of reference and citation which makes the German work indispensable to the scholar.

tine historians furnish occasional proofs of the fact. The chronographic series of the latter, Zonaras, Georgius Syncellus, Leo Grammaticus, Malala, the Chronicon Paschale, and others, most readily supply the information required.* The Fasti Hellenici of Clinton, especially the third volume, with its appendix of Syrian and Macedonian kings, will be of much use as a corrective of dates.

Entirely apart from the truth or falsehood of Diodati's scheme, it is humbly hoped that the present volume will be received with indulgence by the biblical student as an addition to his stores. The question it discusses is sufficiently curious to provoke inquiry, while it is treated by the accomplished author with an ability and a candour which must secure respect even where they fail to make converts to his opinions. Sacred criticism, too, through the profound and laborious researches of German scholars, and the enlightened efforts of translators and original writers both in North America and in England, has become an object of increasing interest throughout the country.† While the theory of

* See the beautiful and convenient edition now in course of publication at Bonn.

† To the distinguished names of Drs. Stuart and Robinson, the Editor might add those of many other *literati* of America, the land of colleges and schools. But he for-

Paulus,* a modification of our author's, that of Pfannkuche,† and that of Hardouin, elabo-

bears, and begs the reader to understand, that the two specified represent a class.

In addition to Drs. Henderson and J. Pye Smith, named in his Preface, he feels urged by a grateful impulse to mention the Rev. Professor Lee and the Rev. Dr. S. T. Bloomfield, as Britons who have established a claim upon the lasting regard of the student by their contributions to the department of Biblical philology.

To the honour of his venerable Alma Mater, the Editor feels pleasure in stating, that Trinity College, Dublin, is the first of our great national schools which has appointed a Professorship of Biblical Greek, an institution which promises to be attended with the most satisfactory results. Dr. George Sidney Smith is the first occupant of the chair.

I will not close this note without an effort to extend the reputation and the circulation of the valuable edition of Schmidius's Concordance of the Greek New Testament by Dr. Herman Bruder of Leipzig. It is incomparably superior to anything of the kind which has yet appeared, and exhibits, among other excellencies, a very beautiful, though not a complete, distribution of the Article. Five parts have appeared. I need scarcely add, that this work supersedes my contemplated edition of Schmidt, and that the student of Dr. Bruder's Concordance will have no reason to regret it. I have learned by private communication from the editor, that a portion of his work was actually in the press when my prospectus was issued.

* Verosimilia de Judæis Palæstinensibus, Jesu etiam atque Apostolis non Aramæa Dialecto sola, sed Græca quoque Aramaizante locutis. Tubingæ, 1803. This is reviewed in Millin's Magazin Encyclopedique, 1805.

† The substance of Giambernardo de Rossi's dissertation Della Lingua propria di Cristo, Parma, 1772, in answer to Diodati, will be found digested and improved in the essay of Pfannkuche. Eichhorn's Allgemeine Bibliothek, vol. viii. Am. Bib. Repository, vol. i. p. 317. Clark's Biblical Cabinet, vol. ii.

rated with no little skill by Black, the ingenious but paradoxical author of Palæoromaica,* were all accessible in some shape to the student, it seemed only desirable that he should possess this also, that he might, by personal inspection and comparison of all the four, determine where the truth lay. To consult Diodati in this way was absolutely impossible till now, as a fact or two will show. Most scholars of the present day have only heard of the fame of this treatise, but have not seen it. The reader has already perceived, by the extract from the American Biblical Repository, that Dr. Hug, the author of the best Introduction to the writings of the New Testament, in the same compass, was not able to procure a copy even at Naples, where that from which this reprint is made was purchased in 1823. It is not in the Library of the British Museum, and in very few, probably, if in any, of the extensive private collections in this country. It is not in the catalogues of Brunet or Lowndes, nor in fact has

* Palæoromaica, or Historical and Philological Disquisitions, inquiring whether the Hellenistic style is not Latin-Greek? Whether the many new words in the Elzevir Greek Testament are not formed from the Latin? And, Whether the hypothesis that the Greek text of many MSS. of the New Testament is a translation or retranslation from the Latin, seems not to elucidate numerous passages; to account for the different recensions; and to explain many phenomena hitherto inexplicable to biblical critics? London, 1822.

the writer ever seen it in any save in that of the late Rev. Dr. Parr.

Of this very scarce work the reader has an exact reprint in his hands. To my own mind no apology is requisite for preferring to print in Latin, although by this procedure I supersede an English translation I had been engaged in preparing for the press. The work is intended for scholars, and can only be appreciated by such, as the authorities quoted upon every page are not to be known save through the medium of a dead language. I would not be in any measure accessory to the deposition of the Latin tongue from the place which it ought to hold as fundamental to every sound theological education.

I speak thus from no apprehension that we shall ever be blind enough to adopt in this country the sentiment of the Louvain divines at the era of the Reformation, "Linguas ac politiores literas esse fontem omnium hæreseon." But it is to be feared lest the utilitarian character of the age, and its countless calls for active duty, may throw into disuse or discredit some branches of learning much cultivated by our ancestors. The language of Jerome and Augustine, to say nothing of Cicero and Seneca, the language in which half the Christian world worships, and in which more than half its literature is clothed,

would be no unimportant acquisition to any person, while to a divine it is almost an indispensable qualification for his sacred office. May the time never come in which the love of a cheap and easy literature shall consign this noble tongue to oblivion and neglect!

Ere the reader has made much progress in the volume awaiting his perusal, he will find from a significant intimation in the preface, that the author composed in a land where a strict censure of the press was established.* Notwithstanding the licence to print appended to the Essay, and the commendations there bestowed upon Diodati, we cannot but surmise that we see him under some disadvantage from this circumstance; a suspicion which gains strength from the fact, that this was his last as it was his first publication on a biblical subject. A dislike to the trammels of ecclesiastical supervision, it would seem, deterred him from submitting to their imposition again. He would not incur the risk of having his name run the gauntlet of priestly execration, or the meaning of his words perverted by the dishonest device of an Index Expurgatorius.†

* We transfer hither from the "corrigenda" of the original edition the following note. "Ac demum ne pusillorum aures offendantur, testor quod in pagina 141, ad illa verbi Eli, Eli, lamma sabactani Christi *querelam* nominavi, eam non aliter accipias volo, quam pro exclamatione."

† See the Flemish edition 1571. "Visibiliter" id est

This was perhaps a more dignified way of evading the operation of the censorate than, with most Roman Catholic writers discoursing on delicate topics, to forewarn the reader that all which was written was to be understood in the sense fixed by the church, "a base abandonment of reason;" or with Erasmus to declare, that such was his obsequious regard for the church's voice, that he could become an Arian or Pelagian at its command.* Pity for those who are enslaved to such a power becomes contempt when the servility of the slave is superinduced upon the slave's position, as in the instances just named. But both feelings only add warmth to the indignation wherewith we view the system which can offer such insult to God's excellent creature, the mind, and do such deadly wrong to gifted souls. These cruel sins against conscience and natural right form a part of that long indictment which ecclesiastical tyranny will yet have to answer at the bar of freedom and of righteousness. The event may be distant, but it will surely come—

"invisibiliter;" "substantia" id est "accidens": also the exact reprint of the Romish edition of the year 1607, Bergomi, 1608, with a preface by my learned friend, the Rev. R. Gibbings, M.A. Rector of Rathmunterdoney.

* "Quantum apud alios valeat auctoritas ecclesiæ nescio; certo apud me tantum valet ut cum Arianis et Pelagianis sentire possim, si probasset ecclesia quod illi docuerunt."

the judgment may be delayed, but cannot be averted. But do we call for vengeance on the actors of the wrong? would we hasten or deepen their doom? Should we exult in condign retribution for the crushed mind and the broken heart? God forbid! Let the evil but cease—and our vengeance will be oblivion of the past—our sternest retribution, "Father, forgive!" Meanwhile, till then—"the day-spring from on high"—the dawn of reverence for humanity—the time of penitent cessation from wrong, and frank forgiveness, till then—"O Lord, how long?" The suppression or the punishment of opinion I have long held to be one of the grossest sins against heaven of which man can be guilty; for only by the collision of opinion can we elicit Truth, the object of our worship—the lode-star of our life: and as utility and truth ultimately coincide, this sin against heaven comes to be also the darkest treason against human society. Even a heathen emperor could see this; although to his shame be it spoken, he did not always practise the forbearance in matters of religious opinion to which his observation pledged him. Marcus Aurelius, writing to the community of Asia, says, in relation to the Christians whose opinions he considered impious or fanatic—'Εγὼ μὲν οἶδα ὅτι καὶ τοῖς θεοῖς ἐπιμελές ἐστι μὴ λανθάνειν

τοὺς τοιούτους· πολὺ γὰρ μᾶλλον ἐκεῖνοι κολάσαιεν ἂν τοὺς μὴ βουλομένους αὐτοὺς προσκυνεῖν, ἢ ὑμεῖς.—Euseb. Eccl. Hist. lib. iv. 13.

With our views of the inalienable right of every man to perfect freedom of opinion and observance in religion, it was as improper for Constantine the Christian emperor to interdict his heathen subjects from sacrificing, as expressed in our quotation from Eusebius, p. 159, as in Aurelius the heathen emperor to persecute his Christian subjects.

But I have yielded too much to the influence of strong feeling on this subject, and return to my immediate purpose.—The reader has in his hands an exact reprint of Diodati, with the exception that innumerable mistakes have been corrected of various kinds, which did not affect the integrity of the text. The very few changes which have been made in it, or notes that have been appended, are distinguished by brackets, except the second date on page 67, which was obviously wrong. So chary have I felt of change in this edition, that I have preferred retaining the archaisms or provincialisms of the orthography: the reader will therefore find, although not uniformly, "numus," "iccirco," &c. &c. But the punctuation of the original has been greatly altered, because in many cases it obscured rather

than elucidated the sense. The Editor regrets that notwithstanding considerable pains to secure a correct Text, his distance from the press has prevented that perfect accuracy he could have desired. The critical eye will doubtless detect many more than the vau for resh in drachmon, p. 85. He trusts the circumstance stated will be considered a sufficient apology for all defects of this nature, which no person can deplore so much as himself.

Having only access to a provincial library, on whose shelves the more recent productions of sacred criticism are not found, the Editor has seriously felt the disadvantage of his position, and regretted it for his reader's sake as much as for his own. Not that he wanted matter for a larger volume than it was deemed prudent to make the present, for he has withheld a conderable body of notes with a view to a future publication, should he be induced to prosecute the subject, but that the little space already taken up by his few annotations might have been occupied by matter of more positive value.

So conscious, in fact, is the Editor of the defects of his book, that he will only venture to claim for it a decided superiority over the original in external appearance. Those who know the Italian edition will at once perceive how

much the present one is indebted to the good taste of the publisher.

The grateful task now only remains of expressing obligation for favours conferred while this little volume has been in the press.

To the Rev. Dr. Bandinel, Librarian of the Bodleian, Oxford, thanks are due for a courteous letter and full description of Diodati's book; and to the Rev. John Lodge, M.A., holding the same office in the University of Cambridge, for a polite offer of essential service at a moment of threatened emergency; to the Rev. Samuel Tomkins, M.A., of Stepney for the communication of a very ingenious conjecture; to the Rev. Professor Kidd, of University College, London, for kind service at the British Museum; and lastly, to Dr. J. Pye Smith, F.R.S., for the information that the late Dr. John Jones entertained opinions very closely resembling those of Diodati.

וצפיר העזים הגדיל עד־מאד וכעצמו נשברה
הקרן הגדלה ותעלינה חזות ארבע תחתיה
לארבע רוחות השמים׃

Hircus autem caprarum magnus factus est nimis: cumque crevisset, fractum est cornu magnum, et orta sunt quatuor cornua subter illud per quatuor ventos cœli.

***Daniel*, cap. viii. v. 8.**

DOMINICVS DIODATI

AD LECTOREM.

Est illud, L. B., prope nobis fataliter datum, ut clarorum atque insignium virorum fama, seu quos "merita," ut ait ille, "endo cælo locaverint," seu quorum etiam maxime sint celebrata ac nobilitata flagitia, ita nos vulgo afficiat; ut eorum non modo vitam, resque gestas, verum etiam vultus, oris lineamenta, totius denique corporis habitum cognoscendi incredibili quodam desiderio teneamur. Quare non parvam animo capimus voluptatem, cum de Platone, Alexandro, Aristotele, Cæsare, Tullio, Nerone, aliisque legimus, qua facie fuerint, quo colore, qua statura; eorum porro imaginibus, ac sigillis, non secus ac pretiosis gemmis, manus, digitosque ornamus; tum si quod eorum monumentum, diu latens atque abditum, in apricum ætas proferat, confestim videas hos illosque tamquam ad novum rei miraculum hiantes, atque attonitos convolare, ac stupere, magni illud æstimare, magno mercari, interque pretiosiores domus gazas recondere. Innocens sane, nec improbanda sollicitudo. At vero si tantum in memoria hominum conservanda curæ adhibetur, quisquamne eos damnabit, qui in Christi Redemptoris personam id studii genus transtulerunt? Velut cum Fransciscus Vavassor

disputavit, qua forma et oris habitu Christus fuerit; aut cum Joannes Merekenius quæsivit, an idem morbo alicui obnoxius fuerit, vel defectu aliquo corporis insignis; vel cum Boilæus, qui de ejusdem statura disseruit; vel alii, qui de ejus annis, lingua, visu, aliisque id genus argumentis sermonem instituerunt. Hosne obscuræ damnabimus diligentiæ, aut in tenui ac nullius pretii re fuisse versatos, criminabimur? Nihilne ex eorum laboribus emolumenti in literatorum rempublicam derivatum fuisse, contendemus? Apage tantam dementiam.*

At enim ex his omnibus nullum aut utilius aut elegantius esse, nisi valde fallor, argumentum potest, quam illud de Christi lingua; ex qua quidem tractatione, plurima certe in sacram philologiam emolumenta derivantur. Neque vero in ea re satis inter se conveniunt eruditi. Sunt enim, qui dicunt, Christum et apostolos Hebraicam linguam usurpasse; non deest, qui Latino eos sermone usos fuisse vult: reliqui autem, etsi in dialecto discrepant, consentiunt tamen, Christum ceterosque Judæos locutos fuisse Chaldaice, seu Syriace; quibus et ipse aliquando

* [" Curatum est a Spiritu Sancto ne multa proderentur literis de rebus externis Domini Jesu, veluti de forma habituque corporis, de cibis ac vestibus, ne mentibus hominum ad superstitionem pronis daretur occasio: quandoquidem ex hoc quod evangelistæ tradunt Jesum fuisse fabri filium ac fabrum ipsum, exortum est genus hominum, qui Jesuitæ vocari volunt, quod in monasteriis fabrilem artem exerceant, malleumque gerunt pro insigni." Erasm. Annot. ad Marc. c. vi. v. 3. Vid. omnino Clariss. Robinson de Lentuli Epistola. Am. Bib. Repository, tom. ii—Ed.]

assensus sum. Qui tamen cum diligentius in totam hanc rem inquisierim, multa comperi, quæ me a suscepta, sententiane, an errore dicam? abduxerunt. Videtur autem, Christo non Hebræa, aut Syra, aut Latina, si Superis placet, lingua, sed una Græca vernacula fuisse; quod demonstrandum suscepi hac Exercitatione. Cum autem iniquum valde sit, per quos profeceris nolle profiteri, placet hic in antecessum, quo pacto in hanc sententiam de Christi Hellenismo pedibus iverim, aperire.

Diu est, cum virum clarissimum Jacobum Martorellium Græcas literas in Neapolitano lyceo profitentem audivi. Is nescio quomodo in eum olim sermonem delapsus est, ut diceret, Christum Dominum Græce fuisse locutum; quod cum paucis, ut tempus, ac locus ferebat, comprobasset; perculit animum meum, fateor, sententiæ novitas. Quare, ut qui ab ineunte ætate sacrorum bibliorum, sacrorumque scriptorum studio delectatus sum; ut quidque in iis pervolutandis, quod ad rem faceret, occurrebat, adnotabam, ac seponebam. Sed postquam multa congessi, tum cuncta ordine, et suo veluti loco disponere ita cœpi, ut adumbratio potius, quam absolutum opus dici posset. Tum ergo intellexi, opinionem eam, quæ nova mihi primitus visa est, mirifice cum sacris literis, Judæorum numis atque inscriptionibus consentire, ut mirarer omnino, cur in tanta ingeniorum, et literarum præsertim sacrarum luce, nemo adhuc exstiterit, cui in mentem veniret diligentius atque accuratius in totam hanc rationem inquirere. Quare statim

magna me incessit cupido inchoati operis perficiendi, typisque committendi. Sed cum viam mihi peragendam intelligerem nullius adhuc tritam vestigiis, sane hærebam, ac cunctabar. Quid enim? an cum Lucretio dicerem

. . . . . . "Juvat integros accedere fonteis,
Atque haurire, juvatque novos decerpere flores,
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Musæ?"

Atqui probe noram, quanta auctoritate, quanto ingenio, atque eruditionis apparatu ad id opus esset; et alioqui satis vires meas, quam infirmæ ac debiles essent, perspectas habebam. Quare "si," ut Hebræi dicunt, אמ הדבור כסף השתיקה זהב "locutio argentum, silentium aurum est," nihil proprius factum est, quam ut omne scribendi ac commentandi super ea re consilium penitus abjicerem. Cum ecce tibi, nihil tale cogitans, in Isaaci Vossii locum de Sibyllinis oraculis incido, ubi video, virum summum, etsi paucis, apertissimis tamen verbis, id ipsum de Christi lingua tanto ante asseruisse, deque ea fuisse ipsi cum Simonio litem. Nihil accomodatius fieri potuit ad nutantem ac fluctuantem animum meum confirmandum.

Habes, L. B., ferme ad omnia: nisi quod pauca adhuc supersunt, quæ non videntur prætermittenda. Ac primo, miraberis ipse fortasse, libelli inscriptionem aliter in operis fronte, aliter in recessu habere. Sed parendum videlicet fuit ecclesiastico Censori, qui cum eam minime probaret, quod unum nobis integrum fuit, immutandam in ipsa fronte curavimus. Ad hæc quæ

instituti mei, quæ conscribendi operis ratio fuerit, Synopsin consulas moneo, quæ statim consequitur. Quod vero ad ipsam ὕλην pertinet, si θέσιν, quam vocant, modo laudatis viris debere me fassus sum; scias tamen, me nihil ab ipsis, præter unam sententiam, accepisse; quam deinde meo marte argumentis firmare, observationibus illustrare, ab adversariorum difficultatibus tueri, nonnullosque sacræ philologiæ nodos ejus ope solvere conatus sum. Confido equidem, eventum consilio responsurum; in quo quid præstiterim, tuum esto judicium. Quod si quid usquam a me temere aut inconsiderate scriptum est, quod non puto, testor me id totum, quod unius veritatis studiosum decet, corrigere, et mutare paratissimum esse. Itaque te, L.B., valere jubeo, utque conatibus meis faveas, te etiam atque etiam rogo. Vale.

Dabam Neapoli, Idibus Martii, MDCCLXVII.

UNIVERSI OPERIS SYNOPSIS.

Ut instituti, L. B., operis tibi ratio constet, hæc te paucis in antecessum monitum volo, me propositum argumentum de Christo Hellenista sive Græce loquente, quod idem est, hunc in modum tractandum sumere; probo enim "jam inde ab ævo Machabæorum Græcam linguam omnibus Judæis, atque adeo in ipsa Judæa, fuisse vernaculam." Id quidem si ostendero, continuo et illud patebit, eamdem Græcam linguam Christo, ejusque matri, et apostolis, quippe in Judæa ortis, propriam ac nativam fuisse. Quamobrem Exercitationem hujuscemodi trifariam partimur. I. Aperimus, quemadmodum Græcus sermo illatus fuerit in Judæam. II. Rationes proponimus, quæ conficere videntur, Christum, apostolos, atque Judæos omnes Græco idiomate locutos fuisse. III. Contra sententiam opiniones rationesque singillatim excutimus, ac refellimus. Et quæque pars hujusmodi in duplex dividetur caput. Ac denique in extremo opere edisserimus, quo pacto celebriores quædam sacræ philologiæ quæstiones facile, levique brachio, hujusce συςήματος ope dirimantur.

PARS PRIMA.

PARS ALTERA.

PARS TERTIA.

APPENDIX.

DE CHRISTO HELLENISTA.

PARS PRIMA.

OSTENDITVR QVO PACTO GRÆCA LINGVA ILLATA FVERIT IN IVDÆAM.

Antequam opus aggredior, operæ pretium me facturum puto, si totius rei fundamenta veluti quædam jecero. Ac quemadmodum geometræ solent, qui initio definitiones, axiomata, ac postulata statuunt, ex quibus deinde rationes illas suas *ἀποδεικτικάς* conficiunt; sic ipse principia, seu propositiones quasdam, satis illas quidem receptas, in antecessum ponam, unde ejus rei, quam probandam et illustrandam suscepi, veritas exsistat. Hinc igitur *σὺν Θεῷ* initium disceptationis hujusce nostræ ducatur.

CAPVT I.

EXPONUNTUR PROPOSITIONES ALIQUOT TANQUAM OPERIS FUNDAMENTA.

Tria hoc capite proponenda, ac probanda sunt. Ac primo quidem ajo gentium linguas mutari ab armis

victricibus; deinde in Ægypto Ptolemæi Soteris ævo Græcam linguam fuisse vernaculam; tertio demum Syros a Seleuco Nicatore Græce loquutos fuisse.

PROPOSITIO I.

Populorum linguas mutari ab armis victricibus.

Populorum linguas annis labentibus immutari atque corrumpi, monuit Horatius in Arte; [1]

> "Ut silvæ foliis pronos mutantur in annos,
> Prima cadunt, ita verborum vetus interit ætas,
> Et juvenum ritu florent modo nata, vigentque.
> Debemur morti nos, nostraque," &c.

Ad linguas autem immutandas cum plurimum quidem facit seu longævitas, seu regionum situs, et positura, tum ex communi eruditorum sensu, nihil magis ad mutandum alicujus loci sermonem confert, quam si victricia arma loco illi inferantur. Tunc enim victoris populi sermones incolæ paullatim, ut et ejusdem mores, atque instituta imbibere, iisque adsuescere incipiunt, ac suos vicissim dediscere, et obliterare. Quod ipsum cum rerum ipsarum natura fit, tum aliquando magis etiam victores ipsi ei rei dant operam, qui specimen aliquod dominatus in eo sibi repositum arbitrantur, si subjectæ gentes eadem, qua ipsi, lingua utantur; quod multis exemplis pro-

[1] Horat. in Arte v. 60 et seq.; et v. 68. ad 72.

barunt clarissimi Joannes Bodinus,[1] Brianus Waltonus,[2] Bernardus Aldretus,[3] Carolus Du-Fresne,[4] Conradus Gesnerus,[5] aliique complures: quorum vel unus audiatur Gesnerus: "Hoc," inquit, "plerumque evenit, ut in victos simul cum imperio victoris lingua derivetur: nec se victores existimant, aut rerum potitos, aut actionum humanarum dominos, nisi et sermone etiam dominentur." At enim, inquies, non usquequaque hoc verum esse; quod patet vel in Neapolitano hoc regno, quod tam frequenter ab exteris bello captum est; in Hispaniis, in quas tamdiu ab Austriacis imperatum est, quæ deinde Philippo V. Andegavensi Duci cesserunt; ac demum in Hetruria, quam anno MDCCXXXVI. obtinuit Franciscus III. Lotaringiæ Dux, ut interim de aliis sileam.

Verum hæc nihil obstant: neque enim victores in has provincias ullas colonias invexerunt, incolasque in suas regiones transtulere. Quod si accidisset, tunc sane subactæ gentes victoris linguam certo

[1] Bodin. in Method. Hist. cap. 9.

[2] Walton. Proleg. i. c. 19, p. 5.

[3] Aldretus, Origine de la Lingua Castellana l. 1. c. 11, 12. [Bernardus A. nat. sæc. 16, ob. 17. Origen dela Lengua Castellana, 4to. Ed.]

[4] Du-Fresne Præfat. ad Glossar. § 11. [Carolus D. Dominus Ducange, nat. 1610, ob. 1688. Glossarium ad Scriptores mediæ et infimæ Latinitatis, fol. Ed.]

[5] Gesnerus in Mithrid. cap. 1. [Conradus G. nat. 1516, ob. 1564. Mithridates de Differentiis Linguarum, 8vo. Skinner. Præfat. ad Etymolog. Angl. "Causæ mutationis et ortus linguarum—sunt tres; *prima*, præcipua et quæ vere familiam ducit, commigrationes et victoriæ gentium." Ed.]

excepissent; quod aliquot ex historia petitis exemplis uvat hic confirmare. Atque, ut a Græcis incipiam, Phocenses in Massiliensem tractum Græcam linguam cum imperio intulerunt; ut olim Romani pro Attica peregrinatione Massilioticam susceperint ad Græcas disciplinas addiscendas, ut refert [Strabo].[1] Alexander Macedo hoc studuisse in primis visus est, ut non minus imperii fines, quam Græcam linguam laxaret; ita ut, Hieronymo teste, "sermone Græco omnis oriens loqueretur."[2] Quod adeo verum est, ut non modo Scythæ, verum etiam Indi Græcum sermonem acceperint, quos quidem cum Tyanensi Apollonio Græce loquutos accepimus. Quid de Romanis dicam, quorum quocunque invecta est dominatio, ibi etiam Latine loqui incolæ didicerint? "Operaque data est, ut imperiosa civitas non solum jugum, verum etiam linguam suam domitis gentibus pacto societatis imponeret:" quæ verba sunt Augustini.[3] Atque in hujusmodi consilio res adeo feliciter succedebat, ut ubicunque Romanorum diffundebatur imperium, illic et Latinæ vocis honor vigeret, et quadam desuetudine nativum *ἰδίωμα* aboleretur:

[[1] *Δηλοῖ δὲ τὰ καθεστηκότα νυνί· πάντες γὰρ οἱ χαριέντες πρὸς τὸ λέγειν τρέπονται καὶ φιλοσοφεῖν· ὥσθ' ἡ πόλις μικρῷ μὲν τοῖς βαρβάροις ἀνεῖτο παιδευτήριον καὶ φιλέλληνας κατεσκεύασε τοὺς Γαλάτας, ὥστε καὶ τὰ συμβόλαια Ἑλληνιστὶ γράφειν ἐν δὲ τῷ παρόντι καὶ τοὺς γνωριμωτάτους Ῥωμαίων πέπεικεν, ἀντὶ τῆς εἰς Ἀθήνας ἀποδημίας ἐκεῖσε φοιτᾶν φιλομαθεῖς ὄντας.*—Strabo Sieb. tom. ii. p. 14. Ed.]

[2] Hieronymus Procem. ad lib. 2. Ep. ad Galat.

[3] August. lib. 19. de Civ. Dei, c. 7.

ita quidem ut quæratur hodie, qua tot provinciarum, quæ iis olim paruerant, incolæ lingua usi fuerint. Quod de Turdetanis, et iis præsertim, qui ad Bætim in Hispania incolunt, scribit Strabo, *Οἱ μέν τοι Τουρδιτανοὶ καὶ μάλιϛα οἱ περὶ τὸν Βαῖτιν, τελέως εἰς τὸν Ῥωμαίων μεταβέβληνται τρόπον, ὐδὲ τῆς διαλέκτυ τῆς σφετέρας ἔτι μεμνημένοι,* "Turdetani autem, maxime qui ad Bætin sunt, adeo Romanos mores assumpserunt, ut ne sui quidem sermonis meminerint."[1] Ita Galli veteres expugnatis iis Græciæ provinciis, quæ Galatia sive Gallogræcia dictæ sunt, nomen ibi suum indiderunt, ac propriam linguam intulerunt.[2] Sic Willelmus nobilis ille Angliæ domitor linguam veterem Gallorum in eam insulam adeo transtulit, ut Anglica, et Saxonica, quæ tum vigebant, extinctæ ferme fuerint, ut testatur Ingulfus,[3] et Robertus Holkotus[4] Dominicanus, qui vixit circa annum MCCCL.; cujus hæc sunt verba: "Narrant historiæ, quod cum Willelmus Dux Normannorum regnum Angliæ conquisivisset, deliberavit, quomodo linguam Saxonicam posset destruere, et Angliam et Normanniam in idiomate concordare: et ideo ordinavit, quod nullus in curia regis placitaret, nisi in Gallico, et iterum quod puer qui-

[1] Strabo, lib. 3. p. 151. [Tom. 1. pag. 404. Ed. Sieb. *Λατῖνοι τὲ οἱ πλεῖστοι γέγονασι —— —— ὥστε μικρὸν ἀπέχουσι τοῦ πάντες εἶναι Ῥωμαῖοι.*—Ed.]

[2] Vide Hieron. loc. cit.

[3] Ingulfus, p. 895, 901, et 912. [Ing. Abbas Croyland. nat. Londin. 1030, ob. 1109. Ed.]

[4] Holkotus, lect. 2. sup. Sapientiam.

libet ponendus ad literas addisceret Gallicam, et per Gallicam Latinam, quæ duo usque hodie observantur." Atque ita sensim prorsus extincta fere lingua Anglicana. Qua de re exstat querela Henrici Huntingdonensis:[1] "Cui autem non compareret amorem cælestium, et horrorem terrestrium, si cogitet non solum reges eorum (Anglorum scilicet), et principes, et populum deperiisse; verum etiam stirpem omnem, et linguam, et mentionem simul defecisse? etsi de aliis mirum non esset, de lingua tamen, quam unam inter ceteras Deus ab exordio linguarum instituit, mirandum videtur." Ac demum, ut externa testimonia prætermittam, mitto loqui de Parthis in Persia; Arabis in Carthagine; Turcis, Tartaris, Sclavonibus in Græcia; Hispanis, Gallis, Anglis in Americanis provinciis, quas occuparunt, ceterisque aliis: Hebræi ipsi, qui ante Babylonicam captivitatem Hebraice loquebantur, a Chaldæis devicti atque Babylonem translati, Chaldaicum exceperunt idioma, ut omnibus liquet, oblito Hebraico antiquo.[2] Patet ergo, quod initio proposui, "Populorum linguas mutari ab armis victricibus."

PROPOSITIO II.

Ægyptios Ptolemæi Lagi ævo Græce loquutos esse.

Quadringentis jam ferme ante Lagum annis sub Psammiticho Rege lingua Græca in Ægyptum induci

[1] Lib. 1. Hist. Anglic. p. 300. [Sub sæc. 12.]
[2] Vide, quæ dicam infra, pars 3. cap. 1. § 1.

cœpit, quo quidem tempore illuc appulerunt Iones et Cares ad triginta millia. Cum enim Psammitichus iis adjutoribus hostes devicerit, adeo erga eos affectus est, ut non modo habitanda loca dederit circa Bubastin et Pelusiacum ostium, sed etiam pueros Ægyptios iis commiserit Græca lingua imbuendos. Præterea, ut omnem ab iis regionibus barbariem abstergeret, politioresque Græcos mores inveheret, maximis eos beneficiis affecit; Græcosque alios non sane paucos, ut eo proficiscerentur, illexit. Non multo post Amasis rex, quippe qui studiosissimus Græcorum fuit, illos e Pelusiaco ostio Memphin transtulit et Naucratin; ex quo factum est, ut Ægyptii familiariter magis majorique studio Græcis ex eo tempore uterentur. Qua de re scripsit Herodotus sua tempestate:[1] *Τέτων δὲ οἰκισθέντων ἐν Αἰγύπτῳ οἱ Ἕλληνες ὅτω ἐπιμισγόμενοι τέτοισι, τὰ περὶ Αἴγυπτον γινόμενα, ἀπὸ Ψαμμιτίχυ βασιλῆος ἀρξάμενοι, πάντα, καὶ τὰ ὕςερον ἐπιςάμεθα ἀτρεκέως· πρῶτοι γὲ ὅτοι ἐν Αἰγύπτῳ ἀλλόγλωσσοι κατοικίσθησαν· ἐξ ὧν δὲ ἐξανέςησαν χώρων, ἐν τέτοισι δὴ οἵ τε ὁλκοὶ τῶν νεῶν, καὶ τὰ ἐρείπια τῶν οἰκημάτων τὸ μέχρι ἐμεῦ ἦσαν,* "Post sedes ab istis Græcis in Ægypto collocatas nos Græci cum illis ita commixti res circa Ægyptum a Psammiticho rege exorsi, et quæ deinceps exstiterunt, omnia liquide cognita habemus. Hi enim primi Ægyptum, qui alterius linguæ essent, incoluerunt. Atque ex quibus locis demigrarunt, ibi et vestigia navalium, et domorum rudera ad meam usque ætatem osten-

[1] Herod. ex Wesseling. edit. p. 179. v. 59.

debantur." Ac ita sensim in Ægyptum illatus est Ἑλληνισμὸς, qui tamen multo illic altiores radices egit, cum regionem illam Græcorum arma obtinuerunt. Nam cum Alexander Ægypto potitus est, urbemque ibi condidit, quam ab suo nomine Alexandriam nuncupavit, Græcasque colonias eo deduxit, nova omnia constituit, ut narrat Strabo. Ex quo demum factum, ut Ægyptii Græcorum linguam, mores, et leges cum imperio subire coacti sint. Jam vero Alexandro Babylone e vivis erepto, cum Ptolemæo Lago Ægyptus obvenerit, is, utpote Macedo natione, Ægyptiam linguam penitus obliterare studuit, Græce duntaxat Ægyptios loqui jussit: ut apposite dixerit clarissimus Bochartus: "Deinceps sub Ptolemæis Græcum sermonem in Ægypto profundas egisse radices."[1] Quidni enim? si quoquo exinde oculos vertas, undecunque tibi Græca monumenta occurrent. Ac sane si ævi illius scriptores evolvas, eorum, qui Græca lingua non scripserit, invenies neminem. Manetho Diospolitanus, Ptolemæus ipse Soter, et Philadelphus, et Euergetes, et Philoponius, Ammonius, Herodianus, Philo Judæus, Appion, et Alexandrini Apollonius, Didymus, Paullus, Cyrillus, Appianus, aliique pæne innumerabiles Græce scripserunt.

Jam quid de nummis loquar? Sane ex quo Ægyptus Græcis regibus cessit, omnia numismata cum Græca epigraphe cudi cœperunt. Non hic eorum indicem

[1] Bochart. Phaleg, lib. 1. cap. 16. [Samuel B. nat. 1599, ob. 1667. Geographia Sacra. Ed.]

texam, neque tamen nullum testimonii, atque exempli ergo proferam. Satis sit, quod ex clarissimo Vaillantio excerptum subjicio.

Vides caput Ptolemæi Soteris diademate redimitum, in cujus aversa parte aquila fulmini insistens cum Græca inscriptione: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ, "Regis Ptolemæi." Atque hunc morem deinceps insecuti, alii Ægyptiorum reges tenuerunt nummos Græce inscribendi; quod abunde docent Patinus, Norrisius, Spanhemius, aliique, qui hanc eruditionis partem ornandam sumpserunt, et præcipue clarissimus Vaillantius, qui eximiam Ægyptiorum regum historiam ad eorumdem numismatum fidem accommodatam in lucem emisit. Restat, ut de inscriptionibus, ceterisque id genus monumentis videamus. Ac cum multa sint, quæ hic in exemplum adducere possim, age brevitatis caussa privo testimonio contenti simus. Id erit nobile illud monumentum Adulitanum vulgo dictum, quod in Adule Æthiopum urbe maritima Ptolemæus Euergetes excitavit. Hic *δίφρον*, sive sellam, ad urbis ingressum dicavit Marti, in cujus posteriori

parte imagines Herculis, ac nobilis ejus victoriæ insculptæ erant. Hoc quidem adhuc visebatur imperante Justino, quemadmodum docent Allatius, Thevenotus, aliique apud Fabricium.[1] Illud autem exornavit Græcis characteribus Ptolemæus, cujus initium est:

Βασιλεὺς μέγας Πτολεμαῖος υἱὸς βασιλέως Πτολεμαΐυ, καὶ βασιλίσσης Ἀρσινοῆς.

"Rex magnus Ptolemæus filius regis Ptolemæi, et reginæ Arsinoes."

Porro hinc perspicue apparet, propriam ac vernaculam Ægypti linguam non aliam tunc temporis fuisse quam Græcam; cum extra sui regni fines non alia usos esse Ægyptios comperiamus. Atque deinceps factum est, ut multi Ægyptum peterent Græcæ cum linguæ, tum literaturæ comparandæ gratia: quemadmodum de Valentino testatur Epiphanius.[2] Sed quid hanc rem pluribus tuear, atque firmem, de qua nemini eruditorum, ac ne eorum quidem etiam, quos adversarios hac in controversia habemus, in mentem venit dubitare? Adisis vel ipsum Salmasium in Funere Linguæ Hellenisticæ: "Idioma Græcum fuit," inquit, "in Syria vulgo et Ægypto usitatum:"[3] vel etiam Huetium, Waltonum, Petavium, Stephanum, Cartheromachum,[4] Emmium, aliosque.

[1] Vide Fabric. Biblioth. Græc. lib. 3. t. 2. p. 604.
[2] Epiph. Hæres. 31. cap. 2. p. 164. aliique.
[3] Salmas. in Fun. p. 42.
[[4] Scipio Forte-guerri, nat. 1466, ob. 1515. Ed.]

Sed hic solvendus remanet Simonii nodus, qui Kircherium secutus autumat in Ægypto, præter Græcam, etiam Copticæ linguæ locum fuisse. Fatetur ille quidem Ptolemæum regem Græcam linguam in Ægyptum intulisse; putat tamen antiquam Ægyptiorum linguam, quam Copticam esse dicit, extinctam nullo modo fuisse, ita ut Ægyptii tunc temporis et Coptice loquerentur et Græce.[1]

At Simonio perquam satisfecit ejus adversarius Isaacus Vossius his verbis: "Fallitur P. Simonius: cum ne nomen quidem Copticæ linguæ exstiterit, antequam Arabes potirentur Ægypto. Ipsa quinetiam satis testatur lingua, quæ ex Græco et Arabico conflata est."[2] Hactenus Vossius, cujus sententiam operæ pretium fuerit hoc loco allatis in medium rationum momentis confirmare.

Ac primo animadvertendum est, Copticum idioma nihil aliud esse, quam Græcum corruptum, atque Arabo mixtum. Græcum ajo; nam complura Græca vocabula retinuerunt Copti. Quin voces pæne omnes Ἑλληνισμὸν redolent; ipsæque adeo literæ quantum quidem ad nomen, figuras, et potestatem, (si paucas excipias) Græcanicæ sunt omnes, ut hic in sequenti schemate licet animadvertere.

FIG.	NOM.	POT.
Ⲁ ⲁ	Alpha	A a
Ⲃ ⲃ	Vida	V v

[1] Simonius Hist. Critiq. du N. T. chap. 16.
[2] Vossius ad iter. P. Sim. Objecti. Resp. p. 350.

FIG.	NOM.	POT.
Ⲅ ⲅ	Gamma	G g
Ⲇ ⲇ	Dalda	D d
Ⲉ ⲉ	Ei	E e
Ⲋ ⲋ	So	S s
Ⲍ ⲍ	Zida	Z z
Ⲏ ⲏ	Hida	I i
Ⲑ ⲑ	Thida	TH th
Ⲓ ⲓ	Iauda	I i
Ⲕ ⲕ	Kabba	K k
Ⲗ ⲗ	Lauda	L l
Ⲙ ⲙ	Mi	M m
Ⲛ ⲛ	Ni	N n
Ⲝ ⲝ	Exi	X x
Ⲟ ⲟ	O	O o
Ⲡ ⲡ	Bi	P p
Ⲣ ⲣ	Ro	R r
Ⲥ ⲥ	Sima	S s
Ⲧ ⲧ	Dau	T t
Ⲩ ⲩ	H	E e
Ⲫ ⲫ	Phi	F f
Ⲭ ⲭ	Chi	CH ch
Ⲱ ⲱ	O	O
Ϣ ϣ	Scei	SC sc
Ϥ ϥ	Fei	F f

FIG.	NOM.	POT.
Ϧ ϧ	Chei	CH ch
Ϩ ϩ	Hori	H h
Ϫ ϫ	Giangia	G g
Ϭ ϭ	Scima	SC sc
Ϯ ϯ	Dei	DI di
Ⲯ ⲯ	Ebsi	PS ps

Ex Arabis vero innumeras voces adsciverunt Coptitæ, cujusmodi sunt:

ⲡⲓⲧⲟⲙⲟⲥ Pitomos	Tomus.	الطومس Ettamus
ⲡⲓⲭⲁⲣⲧⲟⲥ Pichartos	Charta.	القرطس Elcartàs
ⲉⲣⲅⲁⲛⲇⲁⲣⲁ Ergandara	Centena- rius.	القندار Elcandàr
ⲟⲩⲕⲁⲣⲑⲁⲗⲗⲟⲥ Oekarthallos	Cartallus seu Fiscella.	القرطال Elcartàl
ⲧⲁⲃⲟⲟ Tavoo	Pavo.	الطووس Ettavus
ⲡⲓⲧⲟⲙⲁⲣⲓⲟⲛ Pitomarion	Codex rati- onum.	الطومار Ettaumàr

Et sexcentæ hujusmodi, quæ passim occurrunt in lexico Coptorum. Sed præter has vult Simonius

hujus linguæ fundamentum fuisse Ægyptiacam. Verum dicat, quæ, qualisve fuerit istiusmodi lingua, ut ejus fundamenta in Coptico idiomate videre Simonius possit? Aut unde noverit hanc, illamve Ægyptiacam vocem esse? Ex nullo sane auctore. Quare si ingenue loqui velit, ignorare se illam fateatur oportet; adeo ea de re altum silentium apud antiquos; quod Kircherius ipse non inficiatur, dum ingenue de ea loqui voluit: "Quæ igitur," verba sunt Kircherii, "fuerit antiqua illa Ægyptiorum lingua, si quis ex me quærat, ei facilius quid sentiam respondebo, quam quid scripto prodere debeam; cum nullum, quem in hac vetustatis nebula sequar, inveniam. Ita scriptorum omnium in ea pervidenda caligant oculi; ita altum de ea omnium silentium."[1] Et licet largiamur Simonio voces illas, quæ Ægyptiacæ creduntur, Ægyptias esse (quæ multæ quidem non sunt); mirandum non est, si cum antiquiores Ægyptii Græcam linguam adsciverint, aliquas primævas voces retinuerint, easque posteris tradiderint. Sicuti mirum non est, si quæ Latinæ, aut Hebrææ, aut Samaritanæ voces occurrant in Coptica lingua. Non de Latinis, quas facile exceperunt Ægyptii, cum Romano subjecti fuerunt imperio, etsi Græce loquerentur. Non de Hebræis aut Samariticis; nam cum Ægyptii religionis suæ dogmata obscuris, ignotisque populo notis abdere soliti essent; ideo peregrinas voces ab Hebræis atque Samaritanis mutuabantur. Hinc hieroglyphicæ illæ quarum

[1] Kircher. in Prod. Copt. c. 5. p. 123.

interpretatio ac lingua peculiarem sibi curam vindicabat. Præterquam quod fuit id in more positum apud Orientales, qui nescio quid latentis virtutis peregrinis tribuebant vocibus, quas ideo non patiebantur in aliam linguam verti. Qua de re consuli vetus Chaldæorum oraculum potest, quod Psellus edidit atque interpretatus est, cujus quidem oraculi verba reperiuntur quoque in Coptorum libris et lexico.

Præterea notandum est, Arabes fines suos nunquam prætergressos esse ante septimum Christianum sæculum. Hi enim licet generis antiquitate clarissimi fuerint, attamen in otio semper antea delituerunt; quousque e desertis locis erumpentes duce Omar I. Hierosolymorum, et Syriæ, et Ægypti regiones armis invaserunt, innumerabilesque in Asia, atque in magna Africæ et Europæ parte triumphos sunt consecuti.

His animadversis, colligere licet Copticum idioma non aliunde quam a Græca lingua, idque non prius, nisi post Arabum irruptionem, profluxisse. Græca enim lingua, ac literæ, quæ in Ægypto profundas egerunt radices sub Ptolemæis, viguerunt ad septimum usque sæculum. At cum Arabes Ægyptum invaserunt, ejus regionis linguam adeo corruperunt, atque deformarunt, ut novum quasi loquendi genus inde exstiterit. Corruperunt inquam: nam sive ob victoriarum celeritatem, sive ob paucitatem coloniarum deductarum, linguam Græcam funditus exstirpare non satis fuere. Ægyptii vero Arabum linguam suæ adjicientes, unamque cum altera

commiscentes, Copticam hanc procuderunt. Quemadmodum in Syria a Persis occupata ex Græcæ, Persicæ, et Arabicæ linguæ commixtione orta est "Aramæa" vulgo dicta, seu nupera "Syriaca," qua hactenus conscripti sunt Maronitarum, et Nestorianorum libri. Neque aliter accidit in Judæa, aliisque in locis. Tunc igitur exstincta est in toto fere Oriente Græca lingua ac literatura. Tunc etiam natum nomen illud "Coptus," quod nihil aliud est, quam corruptio vocis *Αἴγυπτος* sive *Αἴκυπτος*, quæque in barbarum contracta *Κόπτος* produxit. Tantum abest igitur, ut Ægyptii a Ptolemæis Græce et Coptice simul locuti sint, quod Simonio visum est, ut potius ex corruptione Græci sermonis Copticus iste exstiterit.

PROPOSITIO III.

Syros a Seleuco Nicatore Græco sermone usos.

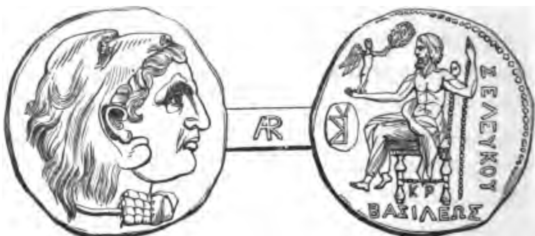
Postquam Alexander Syriam occupavit, in eam Græcas colonias plures deduxit, a quibus Ἑλληνισμȣ̃, qui apud eam regionem deinceps obtinuit, initium repetendum est. Alexandro vita functo, ab amicis ejus imperium omne discissum ac dilaceratum est; et Syria quidem obvenit Laomedonti Mytilenæo, qui eodem cum magna Græcorum copia habitatum contendit.[1] Cumque in eadem divisione Seleucus

[1] Diodorus Sic. lib. 8. Bibl. Hist. Arrianus apud Photium, lib. x. cod. 92.

Nicator Macedonici exercitus summum tribunatum adeptus fuerit, eo adjutore post multa bella quæ in Oriente gessit, Syriæ regnum in suam ditionem redegit. Ac primum statuta ibi sede, omni conatu Græcorum linguam et instituta invehere, seu potius invecta perficere, conatus est. Græcas urbes, quaqua patet regio, multas excitavit; quarum sexdecim a patre ac filio vocavit Ἀντιοχείας· sex a matre Λαοδικείας· novem a se Σελευκείας· quatuor denique ab uxoribus, tres scilicet Ἀπαμείας, quartam Στρατονίκην. Aliis urbibus Græca Macedonicaque nomina indidit, aut ex aliquo suo facinore, aut in Alexandri Magni honorem: quo factum est, ut in Syria, ceteraque Mediterranea terra, celebrentur multa vel Græca vel Macedonica oppidorum nomina, ut videre est apud modo laudatum Vaillantium.[1] Has vero urbes habitandas dedit Macedonibus, aliisque Græcis. Quinetiam ad eorum numerum magis magisque augendum, Athenienses, et Macedones quinquies mille, et trecentos ex Antigonia (ab Antigono ibi collocatos) Antiochiam transtulit, ut scribit Strabo.[2] Atque ita demum in Syriam, præsertim in inferiorem "Syriam Palæstinam" dictam (de qua hic loqui volo), primum ob Alexandri, tum ob Seleuci, sequentiumque regum imperium, Græca lingua invecta est; victique populi, ob immensam coloniarum vim Græcorum, instituta et sermonem amplexi sunt: qui propterea annum et menses Græcis nominibus

[1] Vaillant. in Seleucid. Imp. p. 12.
[2] Strabo, Geogr. lib. 16, p. 750.

deinceps appellare, Græcorumque æra uti cœperunt. Quæ (quippe a Seleuco instituta) "æra Seleucida" appellata est. Deinceps etiam in Syria numismata omnia ab insecutis regibus Græce cusa sunt; ut ex sequentibus intelligere licet:

apud Joan. Foy Vaillant. En ergo Seleuci icon, cujus caput leonina pelle amictum est: in postica autem parte Jupiter sedens cernitur dextera victoriolam tenens, sinistra hastam inversam cum Græca epigraphe ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΣΕΛΕΥΚΟΥ, "Regis Seleuci." Similiter Græce nummos cuderunt Antiochus Soter, Antiochus Deus, Seleucus Callinicus, Seleucus Ceraunus, Antiochus Magnus, ceterique insecuti reges. Quibus de rebus operæ pretium est adire præ ceteris Norisium,[1] et Vaillantium.[2] Atque ex hoc quidem

[1] Noris. tom. ii. in Dissert. de Anno Syro-Maced. [Henricus N. Cardin. nat. 1631, ob. 1704. Annus et Epochæ Syro-Macedonum in vetustis urbium Syriæ nummis præsertim Medicæis expositæ, 4to. Ed.]

[2] Vaillant. in Historia Seleucidarum.

tempore Syros Græce scripsisse compertum est. Atque ut ab ipso Seleuco Nicatore exordiar; is librum composuit περὶ Ἑλληνισμȣ̃ inscriptum (cujus verba identidem recitat Athenæus), in quo de singulis vocibus, quæ Græci essent usus et originis disputabat. Posidonius Apameensis vulgo dictus, quod Apameæ natus esset, scripsit περὶ Ποσειδωνείων σχολῶν. Pherecydes philosophus item Syrus[1] (qui teste Cicerone primus docuit animorum immortalitatem) multa nunc deperdita conscripsit, non alio quam Græco sermone. Isæus item Syrus natione tam venuste Græcas orationes composuit, ut in iis styli Attici leporem mirati sint veteres. Quam eleganter et acute Græce scripserit Lucianus, notius est quam ut hic oratione mea edisseram; hunc ipsum autem Syrum fuisse nemo est qui nescit. Denique, ne longum faciam, Græco sermone scripsere Jamblichus, Nicomachus Arimedeus, S. Lucianus Antiochensis, Meleager, Lucas Evangelista, aliique, quorum nomina si recensere velim, concubium sit noctis prius, ut ait Plautus, quam ad postremum perveniam.

Sed dicet hic fortasse quispiam, Quid? S. Ephre-

[1] [" Pherecydes Syrus primum dixit animos hominum esse SEMPITERNOS." Cic. Tusc. Disp. lib. 1, c. 16. Videas, lectore quomodo Donatus verbum "sempiternus" definit in Ter. And. act. v. sc. 5; qui longe aliter ac Diodati explicat; cui velim adjungas ea quæ celeberrimus ille Warburton super hac quæstione docte admodum et subtiliter, uti solet, disseruit in "The Divine Legation of Moses demonstrated," book 3, § 4. Ed.]

mus nonne natione Syrus fuit? atqui is tamen Syro, non Græco sermone scripsit: quod testatur Hieronymus,[1] et Photius.[2] Præterea Antiochi IV. ac Demetrii II. Syriæ Regum nummos, quos aut Phœnicii cuderunt, aut ipsi sibi cudi jusserunt, non omnes Græce inscriptos videmus, sed partim Græca, partim Phœnicia lingua; ac sunt, qui Phœniciis tantum characteribus insigniti sunt; cujusmodi nonnullos proferunt Spanhemius,[3] Vaillantius,[4] et novissime clarissimus Abbas Barthelemy, qui nuper Parisiis observationes quasdam super ejusmodi nummis vulgavit.[5]

Sed neutrum horum quidquam nobis negotii facessit. Hic enim de Syria Palæstina cis Euphratem sermo nobis est; quam ad septentrionem claudebat Cilicia et Cappadocia, ad ortum Euphrates amnis, ad meridiem Arabia Petræa et Judæa, ad occasum mare Mediterraneum. Hanc itaque utpote quæ Græcis coloniis frequentata erat, suscipiendi Hellenismi Judæis caussam fuisse dicimus. Quod infra pluribus persequemur. S. Ephremus autem natus est Edessæ in Mesopotamia trans Euphratem; quæ regio etsi Syriæ item nomine veniret, parsque ejus olim omnino esset; tamen a Syria, de qua loquor,

1 Hieronym. in Catal. Script. Eccles. cap. 115.
2 Photius in Bibliotheca, cod. 169.
3 Spanhem. De usu et Præst. Numis. diss. 2.
4 Vaillant. in Hist. Reg. Syr. pp. 106, 109, 151.
5 Lettre de M. l'Abbé Barthelemy à Messieurs les Auteurs du Journal des Savans sur quelques Medailles Phéniciennes.

non parum aberat. Quare quid mirum, si in eam Græcus sermo non tam facile penetraverit? ejusque regionis incolarum nonnulli Syriace tantum locuti sint Græcæ linguæ ignari? Et quidem in actis synodi Chalcedonensis legere memini postulationem, quam clerus Edessenus miserat ad concilii patres; eique major cleri pars Græce subscripsit; sed plures presbyteri, diaconi, et subdiaconi Syriace subscripsisse leguntur, *καὶ ἡ ὑπογραφὴ Συριακή*.[1] In iisdem actis legimus interfuisse concilio Uranium episcopum Mesopotamum, cui is qui aderat interpretabatur Syriace quidquid a patribus Græca lingua proferebatur.[2] Et Theodoretus laudat Abrahamum quemdam Charrarum in eadem Mesopotamia episcopum, qui ne intelligere quidem poterat linguam Græcam.[3] Quid ergo mirum, si S. Ephremus Edessenus natione Syriace multa scripserit?

Ad nummos quod attinet, vix equidem persuadere mihi possum, qui duplici lingua, et charactere Græco et Phœnicio, sive uno Phœnicio inscripti reperiuntur, genuinos esse. Postquam enim Alexander Macedo, ac successores ejus Phœniciam tenuerunt, priscus Phœniciorum sermo prorsus evanuit, et in ejus locum Græcus successit, ut alium omnino nullum exinde Phœnicii adhiberent, præter Græcum. Qua de re testem appello præclara duo illa monumenta apud Gruterum, in quibus habetur epistola Phœniciorum

[1] V. Acta syn. Chalced. act. 10, p. 250 ad 256.
[2] Ibid. p. 219 ad 222. tom. vii. ex edit. P. Mansi.
[3] Theodoretus in Hist. Relig. cap. 17, p. 849, tom. iii.

Puteolis degentium, quam ordini populoque Tyri miserunt, et horum responsio ad illos; quæ non aliter quam Græce scriptæ sunt.[1] Præterea innumeros invenimus Tyriorum, Sidoniorum, ceterorumque Phœniciorum nummos apud rei nummariæ scriptores, eosque non aliter quam Græca inscriptione cusos. Qua de re videas licet vel ipsum Vaillantium istorum numismatum patronum,[2] ut ceteros taceam. Ac demum in iis nummis usurpata quoque legitur epocha Seleucidarum, quam sub Romanis imperatoribus adhuc servarunt Phœnicii. In his ego dum essem, non parvam voluptatem cepi, cum opinionem hanc meam confirmatam reperi a gravissimo viro Othone Sperlingio, cujus hæc sunt verba: "Postquam Græci Tyrum occuparunt, ibique monetam, et monetæ domum erexerunt τετραδράχμους nummos percutiendo. Hæc causa est, cur Tyrii illi

[1] Monumenta hæc pluribus mendis inquinata habes in Gruteri Thesauro.(1) Sed ea oppido quam emendata, ac Latine insuper versa reperies in quantivis pretii opere, cedroque linendo, "I Fenici i primi abitatori di Napoli,(2)" nuper edito a Duce Michaele Vargas Macciucca, nobilissimo juvene, longeque ornatissimo, qui vestigia clarissimi patrui Equitis Francisci Vargas Macciucca viri de literis, de literatis hominibus, deque re Neapolitana omni publica optime meriti premens, πατρίας ἀρχαιολογίας diuturno labore, summoque studio illustrat decoratque.

[2] Vaillant Hist. Reg. Syr. p. 81. 86. 131. 132. 150. V. Noris Dissert. 4. de Epoch. Syro-Maced. cap. 3. 4. 5.

(1) Gruterus in Thesaur. Inscript. p. 1105.
(2) Dell'antiche Colonie venute in Napoli, p. 331, 333.

nummi apud Josephum, Græci, et Græcis characteribus, non vero Hebraicis, aut Syriacis, aut Tyriis vetustis insigniti fuisse judicari debeant. Postquam enim Alexandri Magni successores, et Græci Syriam tenuerunt, et Græce illic locuti sunt, et non nisi Græce scripserunt, et Græcorum moribus res omnes administrarunt, ergo nummos quoque; omnisque Tyria vel Phœnicia scriptio vetusta et inscriptio evanuit, ac periit."[1] Et quamvis genuinos hujusmodi nummos fuisse demus, nihil tamen nobis incommodant. Quid enim? De Phœnicia nos hic, an de Syria loquimur? utique de hac altera, in qua quidem, sine ulla dubitatione, Græcus sermo vernaculus erat eo tempore; deque ea merito laudatus Vaillantius ait: "Seleucus Nicator, Syria occupata, in ea dominationis sedem meditans, non solum, ut tradit Appianus, plurima nomina Græca urbibus Syriæ imposuit, sed et linguam Græcam populis communicavit, et in publicis monumentis usurpare jussit," &c.[2] Neque aliter Norisius inquit: "Cum Seleucus Nicator, occiso Antigono, Syriam occupasset, ac plures ab se ibidem aut conditas aut restauratas urbes, milites Macedones colonos deduxisset, Syri victoris populi instituta amplecti, eorum sermone uti, annumque ac ejusdem menses Macedonicis nominibus appellare cœperunt.[3] Idipsum uno ore confirmant Joseph

[1] Sperlingius de Num. non cusis, p. 51.
[2] Vaillant. in Hist. Reg. Syriæ, p. 109.
[3] Noris. de An. Syro-Maced. diss. 1, cap. 3, p. 38.

Stephanus,[1] Salmasius,[2] Emmius,[3] atque eruditi fere omnes; quorum verba parcam proferre, ne quis me Crispini scrinia Lippi compilasse putet.

Sed placet nunc tandem auctoritatem majorem sanctioremque huic disputationi arcessere ab divinis paginis, quæ quidem Syriam atque Ægyptum, eiusdemque incolas, passim Græca regna Græcosque homines appellant. Et sane auctor libri primi Machabæorum postquam retulit, quemadmodum Judæi Ægyptiorum Syrorumque dominatum subierunt; hæc habet: "Elegit Judas Eupolemum et Jasonem, et misit Romam, constituere cum illis amicitiam et societatem, et ut auferrent ab eis jugum Græcorum;" quorum nomine Ægyptios et Syros complexus est.[4] Auctor verolibri secundi Syros mores in Judæam admissos ἀκμή τις Ἑλληνισμοῦ "vigor Græcitatis;" et paullo post Syrorum glorias vocat "glorias Græcas."[5] Sic denique legitur libro quarto qualiscunque tandem habenda illi fides sit.[6] His autem præivit Daniel, qui Syriam et Ægyptum tanquam Græci imperii partes, in quas fuit divisum, contemplatus est.[7] Immo ubicunque locutus est de regnis Christi adventum antecessuris, nullum attentius spectasse

[1] Stephanus Com. ad c. 1 lib. 1 Mach. p. 49.

[2] Salmasius in Fun. Ling. Hell. p. 42.

[3] Ubbo Emmius de Græcia Vet. lib. 6.

[4] Lib. 1, Mach. cap. 8, v. 17, [18, τὴν βασιλείαν τῶν Ἑλλήνων. Ed.]

[5] Lib. 2 Mach. cap. 4, v. 13 et 15.

[6] Lib. 4 Mach. cap. 4, v. 3 et 5.

[7] Daniel. cap. 7, v. 6, cap. 8, v. 8, et alibi.

videtur, quam Syriam et Ægyptum, quas inter sita erat Judæa, et a quibus novos mores, instituta, ac linguam Judæi erant recepturi. Sic pariter Zacharias.[1] Neque aliter Hebræus Joseph, qui Ægyptios ac Syros pluribus in locis Macedonum nomine appellavit.[2] Denique, ut verbo me expediam, Arrianum, Dexippum, Strabonem, Appianum, Curtium, Justinum, omnesque alios, tum recentes tum veteres scriptores, sic quoque fecisse invenimus; qui Ægyptios et Syros Græcorum nomine vocaverunt; quorum testimonia, ne major thylaco accessio fiat, missa faciam. Quibus quidem positis, pronum est colligere Judæos, tum quod eorum regio usquequaque Syris coloniis referta fuit, tum quod ejusdem regionis incolæ ab illis sæpius fuerunt in servitutem redacti, tum propter Syriæ et Ægypti vicinitatem, frequentemque cum harum regionum gentibus usum; maxime vero quod annos circiter centum nonaginta Græcum jugum passi sunt; Judæos, inquam, Græcum sermonem recepisse, id quod fusius ostensurus sum sequenti capite.

[1] Zacharias, cap. 6, v. 3.
[2] Joseph. lib. 13 Antiq. p. 631, 634, 635, 638.

CAPVT II.

JUDÆOS GRÆCAM LINGUAM A GRÆCIS, ÆGYPTIIS, AC SYRIS RECEPISSE.

Quod igitur fundamentum erat hujus operis, hactenus jactum est capite superiori; nunc ad propositum veniemus. Meminerimus autem in primis, Judæos ab peracto captivitatis Babylonicæ tempore Syriace fuisse locutos. Nunc quemadmodum Græcus sermo in eorumdem regionem a Græcis, Syris, atque Ægyptiis invectus fuerit, hoc capite edisseremus.

Hellenismi primordia inducta in Judæam sub Alexandro M.—I. Anno mundi MMMDCLII. ante Christi æram CCCXXXII. Alexander Macedo cum suo exercitu in Judæam profectus est. Cumque accessisset Hierosolymam, et Judæos sub suam potestatem redigere vellet, Jaddua tunc pontifex aperiens portas civitatis cum choro sacerdotum ei obviam ivit, amiceque eum excepit. Ille ubi pontificem aspexit, solus ad eum accessit, salutatoque pontifice, Dei nomen, quod is in tiara inscriptum gerebat, veneratus est, professus se in Macedonia eadem specie, qua summus pontifex sibi obviam prodierat, Deum vidisse, qui sibi de Persis victoriam pollicitus erat. Quapropter eidem templum ingresso, sacerdotes Danielis librum ostenderunt, ubi vaticinabatur propheta, fore ut Græcus imperator Persarum imperium occuparet.[1] Hunc

[1] Daniel, cap. 8, v. 7, 20, 21; et cap. 11, v. 13.

ipsum Alexander se esse existimans, lætus Deo victimas immolavit. Ad hæc Judæos, si se sequi vellent, invitavit, eisque veniam dedit religionis suæ libere profitendæ. Quibus pollicitationibus illecti Judæorum quamplurimi, ejus militiæ nomen dederunt, eumque secuti sunt.[1] Ex quo quidem tempore non modo magnus Judæis cum Græcis usus ac necessitudo intercessit,[2] verum etiam Græcismi primordia in Judæam induci cœperunt, plane ac si Græco imperio subjecti essent.[3] Hinc in Chronico magno Samaritanorum[4] legimus, Judæos deinde ac Samaritanos infantes suos recens natos Alexandri nomine appellare cœpisse. Tandem anno decimo tertio regni Alexandri, cum Judæi, qui eum secuti fuerunt, restituendo Deli fano, quod Alexander jubebat, noluissent operam præstare, censentes id sibi per patrias leges minime licere, idcirco Alexander superstitionem eis condonans omnibus abeundi veniam dedit.[5] Atque hi quidem cum octo circiter annis in Græco exercitu stipendia meruerint, postquam in Judeam reversi sunt, Græcorum linguam secum tulerunt.

[1] Joseph. lib. 11 Antiq. cap. ult. § 5, p. 581, 582.
[2] Vide Huetium, Dem. Evang. prop. 4, cap. 12, § 1.
[3] Ex propositione 1 capitis superioris.
[4] Chronicon Samaritanum, cap. 44. Hoc manuscriptum adhuc latet in bibliotheca Leidensi, ex Hebræa lingua in Arabicam conversum, sed charactere Samaritano descriptum. Vide excerpta ejusdem apud Hottingerum Hist. Orient. p. 60, §. 131, et in Exercitat. Anti-Morin. p. 64, § 106.
[5] Hecatæus Abder. apud Jos. lib. 1 c. Apion. § 22, p. 456.

Alexander Samariæ collocat Macedones, pulsis inde Samaritanis.—II. Quocirca annus idem ante Christianum æram CCCXXXI. Samaritani tumultuantes Andromachum, quem Alexander præfecerat Syriæ, vivum cremaverunt domi. Quod cum nuntiatum esset regi in Ægypto, is magnum animo cepit dolorem.[1] Quare ad hujus interitum vindicandum eo, quam celerrime fieri potuit, contendit; ibique qui prætorem interemerant ultimo supplicio affecit, reliquos autem Samaritanorum pelli urbe jussit, quam Macedonibus ad inhabitandum tradidit.[2] Regionem autem Samaritidam a tributi pensione immunem adjecit Judæis expertis fidelibus, ut tradit Hecatæus Abderita.[3] Sic porro Judæis, vel propter Samariæ viciniam, cum Græcis consuetudo frequentior intercessit.

Septuaginta millia Judæorum Græcam linguam in Judæam inferunt.—III. Mortuo in ipso ætatis flore Alexandro, imperium ejus omne multipliciter dissectum est. Judæam post varios casus proditione obtinuit Ptolemæus Soter Ægypti rex,[4] qui anno mundi MMMDCLXXXIV. ante Christi æram CCCXX. die sabbati, sub obtentu sacrificii, Hierosolymam ut ingrederetur postulavit: cumque ingressus esset, non modo urbe nullo labore potitus est, eamque sane quam inclementer habuit, verum etiam centum Judæorum

[1] Quin. Curtius, lib. 4, cap. 8, n. 9, 10.
[2] Euseb. in Chron. A. 1685, Olymp. 112, p. 177.
[3] Hecatæus apud Jos. lib. 2 c Apion. § 4, p. 472.
[4] Joseph. lib. 12 Antiq. cap. 1, p. 584.

millia in servitutem asserens secum in Ægyptum asportavit.[1] Eorum autem partim inter Macedones Alexandrinos agere jussit; reliquos militibus aliisque Ægyptiis in servitutem concessit. Illic quidem Judæi Græcum sermonem recipere (qui tunc vernaculus erat in Ægypto, ut dictum est superius) eumque vulgo usurpare coacti sunt, quod jam monuit Huetius,[2] aliique eruditi. Sed et annotavit Scaliger, Judæos illos coactos fuisse etiam in conventis, et stipulationibus Græco sermone uti.[3] Cum autem Ptolemæus Soter vita functus esset, successit ei filius Ptolemæus Philadelphus, regiis virtutibus supra omnes ætatis suæ superiorumque ætatum princeps nobilis, nedum patre Sotere longe humanior; ut testatur Philo.[4] Is autem cum videret Judæos contra jus fasque captos ab ejus patre fuisse; seu militari potius impetu, ac per proditionis crimen subactos, statim eos ex ærario redimi, ac liberos, si vellent, Hierosolymam redire jussit. Atque hoc crediderim pseudo-Aristææ præbuisse fabulandi ansam, Ptolemæum Philadelphum Judæos hosce redemisse impetrandæ legis gratia, qui revera liberati sunt duntaxat ex ipsius magnanimitate, ambitioneque omnes sibi populos adstringendi.[5] Numerus eorum, quibus liber-

[1] Apud. Jos. ibid. Agatharchides Cnidius, p. 585.

[2] Demonstr. Evang. prop. 4, de lib. 2 Mac. § 1.

[3] Scaliger in epist. 11 ad Seguinum, lib. 1, p. 100. Salmasius in Funere Linguæ Hellenisticæ, p. 158.

[4] Philo Judæus de Vita Mosis, p. 658.

[5] Vix dici potest quot commentis, et fabellis historiam hanc exornant Josephus et suppositus Aristæas, locis in-

tas data est, supra centies mille fuisse memoratur: quorum triginta millia, quod ætate et viribus præstarent, in militiam adscivit; quosdam apud se retinuit, quibus aulam commisit; ceteris autem (quos præterpropter ad septuaginta millia fuisse reor) in Judæam ut se reciperent permisit.[1] Id quidem teste Vaillantio[2] evenit ducentesimo anno et septuagesimo tertio ante Christi æram; septuaginta septem annis postquam Ptolemæus Soter Judæos in Ægyptum duxerat. Ex quo fit, Judæos hosce, quos Philadelphus liberos abire jussit, non eosdem fuisse, quos eius pater a Judæa abstraxerat, temporis diuturnitate jam demortuos, sed alios; hoc est eos quos, dum in Ægypto servitutem serviebant, ex suis uxoribus susceperunt. Hi igitur Judæi septuagies mille circiter, quippe qui inter Græcos adolevere, atque ubi Græca lingua erat vernacula, Græcum sermonem in patriam secum duxere. Quapropter Hellenismum per alios illatum in Judæam magis provexerunt.

Judæi e Syria reduces Græcam linguam inferunt in Judæam.—IV. Hunc autem Antiochus Magnus

fra indicandis. (1) Qui dum Judaicum nomen augere student, undique corrogatis laudibus mactant, necnon se ipsos reprehendendos et deridendos præbent. Qua de re vide quæ in extremo hoc libro adnotavimus.

[1] Vide Joseph. loc. cit. § 2, p. 586; Augustin. lib. 16 de Civ. Dei, c. 42; Sgambatum, lib. 3 Archiv. Vet. Test. tit. 3; Calmet, Hist. de la Bible et des Juifs, A.M. 3727.

[2] Vaillant. Hist. Regum Ægypt. p. 18 et seq.

(1) Joseph. lib. 12 Antiq. c. 2. Aristæas in edict. regis, et ep. ad Eleaz.

rex Syriæ insecutis temporibus auxit: quod ut palam fiat, juvabit rem altius, atque ab suo veluti capite arcessere. Constat, Seleucum Nicatorem in conditas a se per inferiorem Syriam urbes, in ipsam denique metropolim Antiochiam, multitudinem Judæorum transtulisse, eosque pari conditione habitos illic esse ac Græcos et Macedones ibi collocatos, ut testatur Joseph in Antiquitatibus,[1] quem videsis; et Eusebius in Chronico: cujus hæc sunt verba; Ὁ Σέλευκος ἐν ταῖς νέαις πόλεσιν Ἰουδαίους συνῴκισεν Ἕλλησιν, καὶ πολιτείας αὐτοὺς ἠξίωσε, καὶ τοῖς ἐνοικισθεῖσιν ἰσοτίμους ἀπέδειξε, "Seleucus in eas urbes, quas exstruxerat, Judæos transfert, jus eis civium, et municipalem ordinem cum Græcis æquali honore concedens."[2] Cum autem ab Alexandri morte Judæa assiduis bellis et incursionibus, nunc a Syriæ nunc ab Ægypti regibus pulsaretur, nec aliter profecto jactaretur quam "minuta magno deprensa navis in mari, vesaniente vento;" idcirco ejus incolæ in Syriam confugiebant; videlicet ubi norant civibus ac popularibus suis bene esse. Atque hi omnes linguam regionis illius perdidicere, quod faciunt qui in extera regione sedem figunt;[3] iidemque fuere bilingues, Chaldaice et Græce scientes. At ejus posteri ibi orti una Græca, utpote vernacula, contenti, alteram facile neglexerunt. Anno tamen CXCVIII. ante Christianam epocham, dum Antiochus Magnus operam daret, ut iterum Palæstina

[1] Joseph. Antiq. lib. 12, c. 3, § 1, p. 596.
[2] Eusebius in Chron. A. 1726. Olymp. 122. p. 180.
[3] Vide Fleury, Mœurs des Israëlites, par. 3, c. 3.

potiretur, quam antea ab Ptolemæo Epiphane abstraxerat, Judæi ab Ægyptiis deficientes ultro se dedunt Antiocho, eumque in urbem admittunt, et ejus omni exercitui et elephantis omnia abunde suppeditant, relictosque ab Ægyptio duce in arce Hierosolymitana præsidiarios oppugnantem strenue adjuvant. Quibus officiis rex delinitus magnam Judæis gratiam retulit. Nam Hierosolymitanum templum suis sumptibus reficiendum curavit; atque in sacrificia largitus est argenteos vicies mille et quadrigentos, salis medimnos tercentum septuaginta quinque, præter alia, quæ ad elegantiorem templi apparatum opus erant. Judæam inde multum ad eam diem adversis casibus labefactatam recreavit, auctis ædificiis, arcibusque munitis. Ac tandem in urbes ipsas, ne diutius civibus ac cultoribus viduarentur, quam maximam potuit Judæorum vim ab Syria avocatam transducendam curavit. Quod illi omnino ex sententia cessit: nam cum beneficiis et immunitatibus affecisset quoscunque in Judæam redire vellent, continuo innumerabiles Judæorum familiæ a Syria in Judæam sese denuo receperunt.[1] Atque ex his reducibus quidem alii filii aut nepotes fuerunt eorum, quos XCIV. ante Seleucus Græcas urbes habitare jusserat: alii aut filii, aut iidem ipsi, qui multis retro annis in Syriam confugerunt, ut modo dixi. Sed omnes nihilominus, quippe qui tamdiu cum Græcis consuevissent, Græcitatem in Judæa longe lateque propagarunt. Præterea Græco-

[1] Josephus, lib. 12 Antiq. c. 3, p. 598.

rum epocham eo invexerunt, quam vulgo "æram Seleucidarum" dicimus: quam deinde ad numerandos annos, tabulas, et historias signandas adhibuerunt. Hinc eam Rabbini posteriores appellarunt מִנְיַן שְׁטָרוֹת "æram contractuum."[1] Ad hæc instituta, ac scelera quædam Græcorum peculiaria invexerunt: velut Olympiacos, Isthmiosque ludos, et nefandam *τὴν παιδεραςίαν*, ut monet auctor libri secundi Machabæorum; qui postquam narravit, quo pacto Jason constituit in Judæa gymnasia et ephebia, quod mox exponam, sic pergit: Ην *δ' ὅτως ἀκμή τις* 'Ελληνισμοῦ, *καὶ πρόσβασις ἀλλοφυλισμοῦ*: "Erat autem is vigor Græcitatis, ac processus ad peregrina instituta." Et ut vulgata Latina habet: "Erat autem hoc non initium, sed incrementum quoddam, et profectus gentilis, et alienigenæ conversationis propter impii Jasonis nefarium, et inauditum scelus."[2]

Jason nititur traducere Judæos ad ritus Græcanicos.—V. Mortuo Antiocho Magno, atque eius successore Seleuco centesimo septuagesimo septimo ante Christum, ac centesimo vigesimo septimo Græcorum anno, Pontifice Onia III., Antiochus Epiphanes Syriæ regnum adeptus est. Jesus autem Oniæ frater ejus pontificatum ambiens novum

[1] Vide Joan. Mayerum de Temporibus sacris, par. 1, cap. 7, apud Ugolinum tom. i. qui putat perdurasse usque ad Mosis Bar-Maimonis ætatem, ejusve vitæ finem, qui mortuus censetur an. Christi 1201.

[2] Lib. 2 Mach. cap. 4, v. 13.

regem adiit a quo grandi pecunia non solum pontificatum maximum mercatus est; sed et facultas ei tributa, ut Hierosolymis gymnasium, et epheborum ludum constitueret, Judæique in civium Antiochenorum numerum referrentur. Quare Hierosolymam reversus, fratrisque sui pontificatum adeptus, Judaicam gentem a patriis institutis avocare, eamque ad Græcanicos mores pro virili nisus est traducere: cujus rei caussa magnam secum multitudinem ex Syria avexerat. Principio itaque, ne cives sui in aliqua re a Græcis discreparent, Antiochenos eos haberi, et appellari jussit. Tum sub Sionis arce gymnasium construxit, in quo Judæi nudi se in palæstra et lucta, Græcorum more exercerent. Denique officinam etiam præposteræ libidinis constituit. Quare statim Judæi patrias leges deserere cœperunt, novis moribus imbui, æmulari ludos ritusque Græcanicos, in iisque alter alteri præstare ac prior esse, idque "ita ut Sacerdotes" verba sunt auctoris libri secundi Machabæorum "jam non circa altaris officia dediti essent, sed contempto templo, et sacrificiis neglectis, festinarent participes fieri palæstræ, et præbitionis ejus injustæ, et in exercitiis disci. Et patrios quidem honores nihil habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur. Quarum gratia periculosa eos contentio habebat, et eorum instituta æmulabantur, ac per omnia his consimiles esse cupiebant, quos hostes, et peremptores habuerunt. In leges enim divinas impie agere

impune non cedit."[1] Quinimo eo usque processit Judæorum φιλελληνισμὸς, ut ne nudi quidem in gymnasiis a Græcis internosci possent, neve superior colis pellicula resecta videretur, modum excogitavere præputia sibi adducendi.[2] Etenim instrumento quodam attractorio infernam membri cuticulam eousque attrahebant, quousque glandem rursus contegerent: quamvis arte medica id fieri posse negavit Hippocrates.[3] Atque ex his omnibus conjici facile potest, quam late tunc obtinuerit in Judæa Græcus sermo, maxime cum ne a Græcis quidem nominibus sibi faciendis abstinuerint, quemadmodum in ipso pontifice animadvertere licet, qui Hebraicum nomen ישוע "Jesus" in "Jasonem" convertit, seque Ἰάσονα vocari voluit.

Hellenismi progressus sub pontifice Menelao.— VI. Interjecto triennio, ex quo Jason solio pontificio incubabat, venit ei in mentem quemdam Oniam templi præfecti fratrem legare ad Antiochum, qui ei pactam sacerdotii mercedem deferret, eumque de Judææ rebus, quo loco essent, commonefaceret. Onias Jasone ipso nequior pecuniam illam non Jasonis, sed suo nomine regi obtulit; cui et trecenta insuper talenta addidit, ac sic pontificatum maximum indeptus est.[4] Hoc in Judæam reverso, quod necesse

[1] Lib. 2 Mach. cap. 4, v. 14 ad 17.
[2] Lib. 1 Mach. cap. 1, v. 15.
[3] Hippocrates, sect. 6, aphoris. 19. At contraria docuerunt Celsus, lib. 7, cap. 25; Galenus, lib. 14, Methodi, cap. 16; Paulus Ægineta, lib. 6, cap. 53.
[4] Lib. 2 Mach. cap. 4, v. 23 et seq.

fuit fieri, orta statim contentio est inter eum et Jasonem, ac dum

"Scinditur incertum studia in contraria vulgus;"

Ab Onia quidem steterunt filii Tobiæ, maxima tamen populi pars Jasonem secuta est. Onias itaque ejusque asseclæ (ut tradit Josephus[1]) ad Antiochum secesserunt, eique confirmaverunt velle se, relictis omnino patriis institutis, Græcanicam prorsus reipublicæ formam complecti, ac Græcanicos mores tenere. Quod quidem adeo φιλέλληνι regi volupe fuit, ut ad reprimendam Jasonis factionem multis militibus comitatos eos dimiserit. Quid plura? Cessit Jason, qui ad Ammonitidem sese recepit. Onias autem rerum potitus nihil antiquius habuit, quam ut quæ regi se facturum verbo receperat, re præstaret. Atque hujus quidem cura quantopere Hellenismum apud Judæos invaluisse oportuerit, quis non videt? Qui eo etiam amentiæ devenit, ut Jasonis exemplo nomen et ipse Oniæ abdicaverit, seque Menelaum exinde appellari voluerit.[2]

Antiochus Epiphanes conatur stabilire Hellenismum in Judæa.—VII. Sed hactenus levia; potiora nunc videamus, quæ videlicet Antiochus Epiphanes hujusce rei ergo in Judæa gessit. Quod priusquam enarrare aggredimur, de ejusdem Epiphanis moribus lectorem admonendum reor. Fuit hic sane quam immani ac feroci ingenio; idem insolens, ac super-

[1] Joseph. lib. 12 Antiq. cap. 5, p. 608.
[2] Vide Josephum, loc. cit.

bus supra quam cuiquam credibile sit, atque quacunque in re, quam inceptaret, supra modum pertinax; tanto autem mentis stupore ac fatuitate, ut eum non 'Επιφάνήν quidem, hoc est "Illustrem," sed 'Επιμανήν "Furiosum" verissime appellarit gravissimus auctor Polybius.[1] Jam hic Græcarum quidem rerum studiosus fuit admirandum in modum. Etenim postquam Syriam adeptus est, nihil tam valde molitus, quam ut Judæos Græcos redderet, ita ut eos non modo Græca instituta, verum etiam Græcam linguam amplecti cogeret. Testantur id vel ethnici scriptores, Polybius,[2] et Tacitus, qui ait: "Antiochus demere superstitionem, et mores Græcorum dare adnixus, quominus teterrimam gentem" Judaicam nempe "in melius commutaret."[3] Quare quæ in Judæa ad Hellenismum propagandum valere posse censuit, eorum nihil prorsus omisit, nullis parcens laboribus, minis, suppliciis, præmiis, dolis, sed ne precibus quidem, si quidem eis ad quæ in mente haberet perficienda opus esse intelligeret, uti mox ostendam. Itaque centesimo septuagesimo primo ante Christum anno, ac quinquennio postquam regnare cœperat, rediens Antiochus Alexandria magno cum exercitu Hierosolymam venit: ubi (ut scribit Sulpicius Severus[4]) cum Judæos in diversa abeuntes super Græcis institutis servandis offendisset, illis quidem, qui eadem religiose sectabantur, impense

[1] Polybius apud Athenæum, lib. 5, cap. 3, p. 193.
[2] Polybius apud Photium in Biblioth. cod. 244.
[3] Tacitus, lib. 5. Histor. num. 8.
[4] Sulpicius Sever. Hist. Sac. lib. 2, cap. 18, p. 215.

favit, ceteros Judaismi tenaces morti dari jussit. Quare tridui admodum spatio octoginta millia hominum Hierosolymis desiderata sunt; necnon quadraginta vincta, totidemque venundata.[1] Post hæc templum ingressus Antiochus Menelao duce sacrificium Græco ritu peregit; ac tandem mille et octingentis e templo talentis sublatis, Antiochiam reversus est.[2] Interim ne superstites Judæi in suscepto Hellenismo quoquam deficerent, statuit illic præfectos quosdam cum Græcis militibus. Hierosolymis quidem Philippum, Garizimis vero Andronicum, quibus utrisque præesse voluit φιλέλληνα Menelaum. Quibus rebus factum est, ut vel sua sponte Judæi, vel metu etiam adacti, non modo Græca lingua uti, sed etiam Græcanica instituta sequi perseverarent.

Hierosolyma referta colonis Græcis.—VIII. Duobus annis post, monitus fortasse Antiochus Judæos aliquot ad patria instituta fuisse reversos, misit eo Apollonium tributorum præfectum[3] cum viginti duum millium Macedonum exercitu. Apollonius ubi Judæam tenuit, cohibuit se tamdiu, quousque sabbati dies illucesceret. Cum vero animadvertit nonnullos Judæorum sabbatum servare, repente impetum fecit in urbem, eamque cum armis pervagatus, quoscunque ad Judaica sacra processisse constabat, morte affecit; tum urbem igne succendit, domibus ac mœnibus solo æquatis. Ad hæc in Sione, sive Davidis civitate,

[1] Lib. 2 Mach. cap. 5, v. 14.
[2] Lib. 1 Mach. cap. 1, v. 23, 24; lib. 2, cap. 5, v. 15, 22.
[[3] Ἄρχοντα φορολογίας. Ed.]

murum magnum turribusque munitum ædificari jussit,[1] in qua Macedonum militum manum (ut tradit Josephus[2]) collocavit, qui quidem populum in officio continerent, ne ab Hellenismo deficeret, ac regis imperata prætergrederentur. Atque hunc quidem locum illi pro arce habuerunt, Græce Ἄκραν, id est "summitatem" appellatum, ut scribit Josephus; Τῦτο δὲ τῦ ἄςεως τὸ μέρος, Ἄκρα κέκληται, "Hæc autem civitatis pars Acra dicta est."[3] Porro Græcarum coloniarum numerus longe civibus ipsis tunc major fuit, atque, ut monet auctor prioris libri Machabæorum, "Jerusalem facta erat habitatio exterorum."[4] Ac quamvis eos pluries Machabæi duces inde exturbare conati sint, quemadmodum Judas fecit primum sub Antiocho Epiphane,[5] tum sub Antiocho Eupatore;[6] et post obitum Judæ, Jonathas sub rege Demetrio,[7] tamen consequi id nullo modo unquam valuere, adeo non quidem viribus, sed numero Judæis Græci longe præstabant. Quamobrem Macedones tenuere Hierosolymam annis viginti quinque, donec eos, Syriæ rege annuente, Machabæus Simon ejecit.[8] Hinc patet Judæos omnes Hierosolymitanos Græcam linguam excipere necessario debuisse, ex iis quæ propositione prima dicta sunt. Græci enim non tam

[1] Lib. 1 Mach. cap. 1, v. 30 et seq., lib. 2, cap. 5, v. 24 et seq.
[2] Joseph. lib. 12 Antiq. cap. v. § 4, p. 609.
[3] Joseph. de Bello, lib. 1, cap. 1, § 4, p. 53.
[4] Lib. 1 Mach. cap. 1, v. 40.
[5] Lib. 1 Mach. cap. 1, v. 41.
[6] Ibid. cap. 6, v. 18 et seq.
[7] Ibid. cap. 11, v. 20.
[8] Ibid. cap. 13, v. 49.

ad suos ritus illos traducere,[1] quam ut Græco sermone uterentur, repudiato Chaldaico, cujus ipsi ignari prorsus erant, adnitebantur. Ac Hierosolymis quidem res sic se habebat.

Samaritani sponte Græcantur, et templum Garizitanum Jovi Hellenio dicant.—IX. Samaritani autem, qui Sicima incolebant (Samariam enim tenebant Græci, ut modo diximus) cum viderent Judæos diris modis vexari ob Judaismi professionem, *πρὸς τὸν εὐ πράττοντα τοῖχον 'ρέπειν*, ut est in Græco proverbio, "in felicem parietem vergere," curavere: missis ad Antiochum Legatis cum epistola, eidem significarunt, se quidem ex Judæorum gente minime esse, sed Medorum, Persarumque colonos, ideoque paratos esse Græcorum instituta profiteri. Quare petierunt, ut templum in monte Garizim constructum, nullius Dei nomine adhuc insignitum, Græco numini dicaretur. Quibus rescribens Antiochus, quæcunque eorum postulata fuerant rata habuit; ac statim Samaritani Sichimitæ Græcorum instituta receperunt, templumque Garizitanum Διὸς 'Ελληνίυ "Jovis Græcanici" cognomento affecerunt; in quo Græcum sane morem, et ritum secuti sunt, ut refert Josephus.[2] Etenim eo nomine Jupiter a Græcis colebatur, ut tradit Herodotus.[3] Ejusdemque fit mentio quoque in antiquis Syracusanorum nummis ΔΙΟΣ ΕΛΛΗΝΙΟΥ. Item apud Æginam eo nomine insignitus est,

[1] Ibid. cap. 6, v. 23.
[2] Joseph. lib. 12 Antiq. cap. 5, § 5, p. 610.
[3] Herodotus, lib. 9, p. 693, v. 88.

ut videre est apud Aristophanem,[1] ac Pindarum,[2] Πὰρ βωμὸν πατέρος Ἑλλανίω. Sicque Samaritani pariter Hellenismum sponte receperunt.

Antiochus mortis pœnam statuit Judæis Hellenismum recusantibus vel Judaica instituta non relinquentibus.—X. Sed non hic restitit Antiochi conatus et studium universa miscendi. Quid igitur? audiens fortasse exstare, qui in patriis institutis adhuc persisteret, edicto cavit, ut omnes Judæi, abolitis patriis institutis, Græcorum more viverent, morte qui secus facerent afficiendi.[3] Misit ergo in Judæam senem quendam Ἀθηναῖον "Atheniensem" (ex textu Græco, et versione Syriaca, non vero "Antiochenum," ut est in vulgata Latina[4]) qui Judæos cogeret paternas leges repudiare, et Græcanicam vivendi rationem amplecti; contaminare templum, idque Græco numini dicare; vetaret præterea sacrificia, sabbata, festos dies celebrare, recens natos circumcidi, ac tandem juberet spurcitiis omnibus coinquinari, certissima morte non parentibus proposita. Quare quam magnos hac via Hellenismus processus fecerit, facilius erit cuivis cogitatione assequi, quam mihi verbis exprimere ac definire. Primum itaque templum Διὸς Ὀλυμπίω nomine insignitum est; idemque luxuria, et commessationibus Græcorum contaminatum, qui etiam molliter illic vitam degere cum meretrici-

[1] [Ἑλλάνιε Ζεῦ.—Ed.] Aristophan. in Equit. v. 1250.
[2] Pindarus, Nem. od. 5, v. 19.
[3] Lib. 1 Mach. cap. 1, v. 43 ad 52.
[4] Lib. 2, cap. 6, v. 1 et seq.

bus cœperunt. Deinde Judæi, antiquatis omnino Judaicis ritibus, tantum singulis mensibus diem natalem regis profanis sacrificiis celebrare in more habuerunt. Cumque Bacchi numen maximo in honore esset apud Græcos præsertim Syros (cujus imaginem in nonnullis eorum nummis cusam videre est apud Vaillantium[1]) iccirco factum est, ut Græcorum more bacchanalia celebrare instituerent, hederaque præcincti potationibus, sàltationibus, omnique adeo licentiæ indulgentes templum urbemve circumirent.[2] Sic igitur regis mandatis obtemperatum est, obnitentibus maxime Macedonibus, qui ne illud quidem sinebant ut quis se Judæum nominaret; quod testatur auctor libri secundi Machabæorum.[3] Omnes enim oportebat Græcos se esse confiterentur, omnes vulgo Græca instituta profiterentur; Græce tandem omnes loquerentur necesse erat.

Antiochus etiam causas extirpavit, quæ Judæos a suscepto Hellenismo averterent.—XI. At paullo post Antiochus anno scilicet CXLV. regni Græcorum, die XV. mensis Casleu, Judæam venit, ut postremam veluti manum operi ipsemet imponeret. Quare primo sacra omnia legis et prophetarum volumina, conscindi cremarique jussit.[4] Deinde cum aram super altare Dei exstruxisset, in eaque abominandum Græcorum idolum statuisset, sacrificium ibi Græco

[1] Vaillantius in Hist. Reg. Syr. pp. 179, 181, 210.
[2] Lib. 2 Mach. cap. 6, v. 7.
[3] Ibid. v. 6.
[4] Lib. 1 Mach. cap. 1, v. 57 ad 60.

ritu perfecit. Eidemque Deo per omnia Judææ oppida, vicos, ac civitates aras exstruendas curavit, cui sues immolare quotidie cogerentur Judæi. Cumque præ domorum foribus Dianæ fana haberent Græci, quæ vulgo Hecate vocabantur, ut legimus apud Aristophanem, sic etiam Judæi præ suis foribus, atque in compitis Triviæ simulacra statuere coacti sunt, ut recens interpres ex Isaia et Macrobio colligit.[1] Atque eo tendit, quod auctor primi Machabaici narrat, his verbis: "Ante januas domorum, et in plateis incendebant thura, et sacrificabant."[2] Huc etiam facit quod in eisdem libris legitur de immanissimis cruciatibus, quibus Antiochus eos affecit, qui avitos mores et religionem, adhuc retinere audebant.[3] Quid plura? Sane cum vellet per id tempus præstantissimus ille Machabæorum Judas patrios ritus revocare, ex omni quidem Judæa vix hominum sex millia, qui eum secuti sunt, invenit. Cuncti enim Græcabantur: quare jugiter longe ab suis sedibus profugus vitam degere coactus est.[4] Tandem cum vita excessisset Antiochus Epiphanes, ejus tamen successores Antiochus Eupator et Demetrius, velut hereditate relictum sibi erga Hellenismum amorem sic confirmaverunt, ut magis magisque in dies auxerint.[5]

[1] Calmet in Com. ad lib. 1 Mach. cap. 1, v. 58.

[2] Lib. 1 Mach. cap. 1, v. 58.

[3] Videsis lib. 1 Machab. cap. 1, v. 63 et 64; lib. 2, cap. 6, v. 10, 18, usque ad cap. 7.

[4] Lib. 2 Mach. cap. 8, v. 1.

[5] Ibid. cap. 11, v. 24 et seq.

Pontifex Alcimus magnopere auctor fuit in Judæa Hellenismum propagandi.—XII. Mortuo namque Menelao pontifice centesimo sexagesimo tertio ante Christum anno, ab Antiocho Eupatore suffectus est Jacim, Græcorum studiosissimus. Is igitur simul pontificatum iniit Jasonis ac Menelai exemplo: nomen sibi Græcum adscivit, atque ex Hebræo יקים "Jacim," Græcus Ἄλκιμος factus est, quod est præstantissimi viri nomen apud Homerum.[1] Ad hæc, cum minime æquo animo ferret Judam Machabæum, qui pro lege ac libertate patria strenue rem gerebat, omni conatu nisus est eum ab incepto deterrere, atque hominem etiam e medio tollere, ne quid contra receptum in Judæa Hellenismum moliri perseveraret: quæ res ei tandem ex voto cessit. Post Judæ obitum amicos omnes ejus undique exercendos suscepit Bacchides Syriani regis dux: cui et fames opitulata est, quæ tum forte regionem omnem urgebat: quæque eos omnino coegit Bacchidi se dedere; atque *πρὸς τὺς Μακεδόνας αὐτομολῆσαι*, ut Josephus ait, "ad Macedones perfugere."[2] Bacchides deinde, Alcimo suadente, omnem regionem administrandam ipsis Græciensibus Judæis commisit. Qui Judæ asseclas, omnesque quos Græcos ritus reliquisse audierant, conquirentes Bacchidi tradiderunt, a quo pari omnes crudelitate interfecti sunt, cui quidem occidioni ii duntaxat superfuerunt, qui Græca insti-

[1] Homerus, Iliad. 19, v. 392, et 24, v. 574.
[2] Joseph. lib. 13, cap. 1, p. 631.

tuta profitebantur, aliis, ut dictum est, immanissima laniena deletis.[1] Alcimus interim novis in dies rebus studens murum atrii anterioris (qui Judæos a Græcis dirimebat) solo æquari jussit. Sed impio pontifici Deus occlusit os, eumque paralysi percussit triennio postquam summum sacerdotium adeptus erat.

Universa Judæa repleta Græcis coloniis.—XIII. Anno tandem mundi MMMDCCCXLIII. ante Christum CLXI. postquam Jonathas in locum Judæ fratris sui ascendit, *φοβηθεὶς Βακχίδης, μὴ παράσχῃ πράγματα τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς Μακεδόσιν ὁ Ἰωνάθης*, "veritus Bacchides ne Jonathas negotium facesserit" (Syro) "regi, et Macedonibus," ut ait Josephus,[2] cum magno Græcorum exercitu ad Jordanem venit. Illic commisso prælio, cum Jonathas tantæ multitudini imparem se esse cerneret, Jordane transmisso, præsenti periculo se suosque prohibuit. Tum Bacchides Hierosolymam reversus urbes Judææ Jericho, Ammaum, Bethoron, Bethel, Thamnatha, Phara Thopo,[3] aliasque muris et portis cinxit, atque in eas novas Græcorum colonias deduxit. Bethsuræ vero, et Gazaræ, atque in arce Hierosolymitana (quæ loca majori colonorum numero frequentari jussit) auxilia constituit, filiosque principum Judæorum, qui Jonathæ partes secuti fuerant, obsides detineri voluit.[4] Sic

[1] Lib. 1 Mach. cap. 9, v. 23 ad 27; Jos. loc. cit.

[2] Joseph. lib. 13 Antiq. cap. 1, § 2, p. 632.

[[3] Pharathoni Tephon; ita enim in LXX. Apud Joseph. Pharatho, Tochoan. Ed.]

[4] Lib. 1 Mac. c. 9, v. 47 ad 53.

ergo magis magisque oppleta Judæa Græcis colonis, eorumque imperio subjecta est; ut nullus Judaico instituto locus esse posset. Jonathas enim patria extorris apud Bethbessen moratus est, ut putat Fullonius,[1] vel certe trans Jordanem, ut Josephus testatur.[2] Ac quamvis biennio post Bacchidem contra se pugnantem contriverit, eo tamen loci erat Jonathas, ut etiam victor legatos miserit ad Bacchidem, qui pacem ab eo exorarent.[3] Quibus ita gestis exul sedem in Machmas fixit, ibique in suos quale quale imperium exercuit. Græci contra universæ Judææ potiti eam tenuere annis undeviginti, quo tempore Græcæ linguæ pomœria ita laxarunt, ut fere ab eo tempore in desuetudinem abire cœperit Chaldaicus sermo, quem labentibus deinceps annis ne intelligebant quidem Judæi, quod fusius ostensuri sumus in tertia parte. Interim anno mundi MMMDCCCXLI., regni Græcorum CLXX., ante Christianam epocham CXLIII., Simon Jonathæ interempti locum occupavit. Qui, impetratis a Demetrio rege Syriæ literis fœderis et immunitatis, expugnavit Gazaram, Bethsuram, Ammaum, ceterasque, quas modo dixi, urbes, pulsis Græcis qui eas incolebant. Quo facto non modo Zachariæ vaticinium impletum est; "Et suscitabo filios tuos Sion, super filios tuos Græcia: et ponam te quasi gladium fortium;"[4] sed et "ablatum est jugum

[1] Fullonius in Comm. ad 1 Mach. cap. 9, v. 57, p. 314.
[2] Joseph. in Antiquitatibus, loco citato.
[3] 1 Mach. cap. 9, v. 70.
[4] Zach. cap. 9, v. 13, et interpretes ibi.

gentium ab Israel," ut verbis utar auctoris primi Machabæorum;[1] postquam Judæa annis centum, et nonaginta Græcorum imperio obtemperavit; non centum octoginta, ut perperam docet Rabbi Jose in Sedar Olam.[2]

Judæi Græcorum etiam philosophandi rationem admiserunt.—XIV. Circa idem tempus, seu potius, ut alii putant, sub Joanne Hyrcano Machabæi Simonis filio, Judæi Græcorum etiam philosophorum sectas adoptarunt, nempe Stoicam, Epicuræam, atque Pythagoricam, quæ vulgo sub Pharisæorum, Sadducæorum, et Essenorum nomine agnoscuntur. Atque ex his quidem philosophis non tam mores, ac vivendi rationem, verum etiam dogmata, quæ cum antiqua patrum sapientia miscebant, hausisse eos accepimus. Itaque primum omnium Pharisæorum hæresis Stoicorum principia atque instituta professa est. Josepho hoc credamus, qui inter ipsos nomen professus, palam testatur his verbis; Ἐννεακαίδεκα δ' ἔτη ἔχων, ἠρξάμην τε πολιτεύεσθαι τῇ Φαρισαίων αἱρέσει κατακολυθῶν, ἥ παραπλήσιός ἐστι τῇ παρ' Ἕλλησι Στωϊκῇ λεγομένῃ· "Jamque annos undeviginti natus, vitam instituere exorsus sum convenienter Pharisæorum sectæ, quæ simillima est sectæ Stoicæ Græcis dictæ."[3] Pharisæi enim non secus ac Stoici fato omnia ascribebant. Astrologiæ studia colebant, ita ut nova planetis zodiacique signis fecerint nomina. Μετεμψύχωσιν, sive animarum in nova corpora transmi-

[1] Lib. 1 Mach. cap. 13, v. 41.
[2] V. Chronicon Hebræor. p. 91, et p. 3 et seq.
[3] Josephus in ejus Vita, § 2, p. 2.

grationem, admittebant. Quo errore imbuti, Christum esse aut Jeremiam, aut Eliam, aut Joannem Baptistam dicebant; quasi vero Christi corpori anima Joannis, vel Eliæ, vel Jeremiæ vitam afflavisset.[1] Sadducæi contra tantum ab his dissentiebant quantum a Stoica disciplina distabant Epicuræi. Apposite de his Philastrius; "Eos," inquit, "Epicuræam dementiam potius, quam divinæ legis jura secutos fuisse."[2] Ipsi ergo Epicuræorum dogmata persequentes nullam in Deo providentiam agnoscebant; sed omnia ita esse in hominum potestate sita arbitrabantur, ut felicitatis perinde atque infelicitatis sibi quisque sit auctor. Animas una cum corpore omnino exstingui; nullaque post hanc vitam manere præmia vel supplicia: quapropter in deliciis fruendis summum bonum repositum arbitrabantur. Esseni denique eandem fere viam vivendique rationem tenuisse, quam apud Græcos Pythagoræi tenuerunt, Josephus testatur; *Γένος δὲ τοῦτ' ἐςὶ διαίτῃ χρώμενον τῇ παρ' Ἕλλησιν ὑπὸ Πυθαγόρου καταδεδειγμένῃ·* "Isti autem sunt genus hominum, qui vitæ instituto utuntur, quod Græcis a Pythagora traditum est."[3] Esseni igitur Pythagoricorum exemplo perfectam bonorum communionem ac societatem servabant: unde pecuniæ ipsis communes erant, neque qui antea dives fuit, suis ipsius rebus ac bonis fruebatur magis, quam qui

[1] Matthæus, cap. 16, v. 14.
[2] Philastrius de Hæres. cap. 5, p. 16, ex edit. Fabric.
[3] Joseph. in Antiq. lib. 15, cap. 10, p. 777, § 4.

antea nihil possederat. Silentium ipsis magnæ fuit curæ, et qui ad suam societatem adjungi expetebant, et νεοσύστατοι "novitii" appellabantur, quadriennalis probatio erat. Frugalem vitam maxime sectabantur. Fato omnia regi opinabantur. Corpora quidem morti obnoxia esse, animos vero immortales permanere profitebantur. Ex quibus placitis satis constat Stoicæ, Epicureæ, Pythagoricæ sectæ mores ac philosophiam, Pharisæos, Sadducæos, Essenosque recepisse. Reliqua plura de hac trihæresi recensent præsertim inter antiquos Josephus,[1] et ex recentioribus Serarius, Drusius, ac Scaliger, in libris de trihæresi Hebræorum. Quare si Hellenismi studium eo usque apud eos progressum est, ut etiam Græcorum sectas usurpaverint, traditasque per majorum manus doctrinas inquinaverint, sive repudiaverint, quidni etiam Græcam linguam excepisse eos confiteamur?

Insecuti reges Judæi Hellenibus ac Hellenismo nimis favent.—XV. Ac demum, ad operis velut coronidem imponendam, perstringendum est hic quanta subsecuti reges Judæorum benevolentia Græcos affecerint, quantaque cura foverint Hellenismum. Ac primo Joannes Simonis Machabæi filius Græcos milites suis sumptibus conduxit.[2] Hebraico nomini Joannis Græcum adjunxit Ὑρκανός· ab eoque castellum, quod condidit, Græce Ὑρκάνιον nuncupavit.

[1] Jos. de Bello, lib. 2, cap. 8, p. 160 et seq.
[2] Joseph. in Antiq. l. 13, c. 8, p. 658; De B., l. 1. c. 2, p. 56.

Græcam philosophiam primo Stoicam, tum Epicuræam, professus est; quippe qui primo Pharisæorum, tum Sadducæorum sectatus est partes.[1] Excepit Joannem Hyrcanum Aristobulus ejus filius, qui adeo Græcorum studio tenebatur, totque in eos contulit beneficia, ut vulgo χρηματίσας μὲν φιλέλλην, "Græcorum amator dictus sit," ut auctor est Josephus.[2] Alexander Jannæus, Aristobuli filius, non dispari ingenio fuit. Hic novos milites, quos collegerat, quique scutis ære tectis utebantur, Græce appellavit "Hecatontomachos," id est "pugnantes contra centum."[3] Græcorum præterea sex millia et ducentos in suam militiam allegit.[4] Elegans ad Jordanem castellum condidit, Græceque pariter Ἀλεξάνδρειον a suo nomine appellavit. Denique Græcanicæ philosophiæ mirum in modum amator exstitit, ut non solum Sadducæos et Pharisæos bene foverit, verum etiam moriturus uxori Alexandræ suaserit, ut suum corpus Pharisæorum arbitrio permitteretur; polliceretur que ipsa nihil se, nisi ex illorum sententia, gesturam in administrando imperio.[5] Hyrcanus Alexandri filius deinceps regnum obtinuit. Is nimium etiam in Hellenismo fovendo patrissavit; quod abunde testatur psephisma illud Atheniensium, quo statuerunt "honorare ipsum corona aurea, præmio

[1] Joseph. in Antiq. lib. 13, cap. 10, § 6, p. 663.
[2] Joseph. ibid. cap. 11, § 3, p. 665.
[3] Id. ibid. cap. 12, § 5, p. 668.
[4] Id. ibid. cap. 14, § 1, p. 672.
[5] Id. ibid. cap. 15, § 5, p. 675.

legitimo, statuamque ei ex ære item collocare in templo populi et Gratiarum; et præconis voce pronunciari coronæ donationem in theatro Dionysiis dum tragœdiæ novæ agerentur, et in gymnicis certaminibus .... ac omnia quæ in honorem ejus et gratiam excogitari possent, pro ipsius in Græcos studio et liberalitate, ei tribuerentur;" de quo videsis Josephum.[1] Successit Hyrcano Herodes, cui cognomen Magno ex facinoribus datum. Vix dici potest quantopere rex iste Hellenibus ac Ἑλληνίσμῳ faverit. Urbes oppidaque ab se condita Græce appellavit; et quibus[2] Hebraicum aut Chaldaicum nomen erat in Græcum mutari jussit, velut Samariam in Sebasten, Capharsaba in Antipatridan Betharamphta in Livian, de quibus inferius. Nummos omnes quos percussit Græce inscripsit, Olympiacos ludos, aliaque Græcorum spectacula instituit Hierosolymis, ubi theatrum ædificavit, et proxime in campo amphitheatrum, utrumque operis magnificentia conspiciendum. Illic in quinquennium ludi, spectaculi, comœdiæ Græcorum more agebantur: quem quinquennalem conventum satis apparate et magnifice celebrabat, missis qui eum finitimis indicerent, et spectatores undecunque convocarent. Quare ab omni Græcia accurrebant athletæ, omnis generis ludiones et musici, Græce θυμελικοί.[3] Ex

[1] Joseph. lib. 14 Ant. cap. 8, § 5, p. 698.
[2] V. Relandum in Palæstina illustrata, tom. 2.
[3] Joseph. lib. 15 Antiq. cap. 8, p. 766 et seq.

quo porro factum, ut Herodes vulgo "agonotheta" vocaretur a Judæis, quippe qui certamina constitueret, seu munerarius. Is in Elide Olympiacos ludos, ob Elæorum paupertatem Jam minus celebratos, de suo instauravit.[1] Denique Hellenibus et Ἑλληνίσμῳ adeo favit Herodes, ut eum liberalem in exteros, sævum in suos appellarit Josephus.[2] Neque aliter ejus posteri Herodes sese gesserunt, Tetrarcha, et Agrippa, qui tanta Græcos benevolentia complexi sunt, ut plures ii per Græciam inscriptos lapides in eorum honorem excitaverint;[3] de quibus quidem inscriptionibus adisis præ ceteris Sponii Miscellanea.[4]

[1] Id. lib. 16, cap. 5, § 3, p. 798.

[2] Ibid. § 3 et § 4, p. 799.

[3] *Excursus super Hellenistis Actuum Apostol. capite* 6.—Ex iis, quæ hactenus exposuimus, explicare facile est Actuum Apostolorum locum, qui vix dici potest quantopere eruditorum vexarit ingenia. Is sic habet; Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις πληθυνόντων τῶν μαθητῶν, ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν Ἑλληνιςῶν πρὸς τȣ̀ς Ἑβραίȣς, ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν· "In diebus autem illis, crescente numero discipulorum, factum est murmur Hellenistarum adversus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum." (1) Ex hoc binæ exsistunt non oppido leves controversiæ; hoc est, quinam fuerint hi Hellenistæ, quorum viduæ despectæ sunt in ministerio: tum secundo loco, an exstiterit unquam lingua Hellenistica, quam nonnulli ab Hellenistis nuncupatam volunt.

Quinam fuerint Hellenistæ?—Ad priorem controversiam quod attinet, acerrime inter se viri longe doctissimi digladiati sunt. Ac I. Petrus de Marca opinatur Helle-

[4] Sponius in Miscellaneis, p. 338, alibique.

(1) Act. Apost. cap. 6, v. 1.

Anacephalæosis.—XVI. Nunc ut vela orationis contrahamus, patet quidem, I. Alexandrum Judæam

nistas hosce fuisse Judæos dispersionis secundæ in provinciis Græcorum sive gentilium sparsos. II. Erasmus nomen Hellenistarum factionem etiam innuere existimat, non tantum nationem et linguam. III. Joannes Lightfoot Hellenistas fuisse existimat Judæos habitantes in gentibus, neque gnaros linguæ Hebraicæ, sed aliam ejus, in qua versabantur gentis, linguam solitos loqui. (1) IV. Opinio est Ludovici Cappelli, cui Hellenistæ sunt ethnici. V. Est Isaaci Vossii, qui putat fuisse Judæos ethnicorum Romanorum partes secutos, aut qui in eorum stipendio vixerunt. (2) VI. Daniel Heinsius (quem sequitur Hugo Grotius, Joannes Seldenus, aliique) vult Hellenistarum nomine Judæos intelligi, qui alibi quam in Judæa nati, bibliis Græcis uterentur in synagogis, et Græce sciebant peculiari dialecto utentes, quam Hellenisticam ipse vocat. (3) VII. Alia longe sententia Salmasii est, qui ex parte Bezam sequitur, putans Hellenistas illos Hebraice nescisse, et Græce locutos, eosque nec Judæos origine aut genere fuisse, negansque fuisse olim in rerum natura linguam Hellenisticam, neque exstare eam hodie affirmans. (4)

Sed lites has omnes facile quisque componet ex iis, quæ superius adnotavimus, moxque ad rem magis illustrandam adjungemus. Ac primo ex iis, quæ in superiori sectione exposui, patet nonnullas Græcorum familias sive stipendio conductas a Judæis regibus, sive ob immunitates sibi concessas in Judæa, sive etiam quod a regibus ipsis diligi se viderent, in Judæam domicilium transtulisse.

Secundo, hi porro Hellenes, qui in Judæam migrarunt, non quidem "Judaizabant," sed in Hellenismo permanebant, Græcorum more viventes; ita ut non Judæorum

(1) Lightfoot, Hor. Hebr. in cap. 6 Act. Apost. t. 2. p. 707.

(2) Is. Vossius de Sybill. Oraculis, cap. 16, p. 287.

(3) Daniel Heinsius in Exercit. de Lling. Hellen.

(4) Salmasius in Com. de Lingua Hellenistica. Sententias has omnes suo more exponit doctissimus Fabricius in Biblioth. Græca, lib. 4, cap. 5, p. 225.

subjecisse Græco imperio, ac paullo post Hebræos ab ejus exercitu reduces Græcam linguam eo intulisse;

instituta sectarentur, sed in gentis suæ religione manerent: quemadmodum nunc faciunt Judæi inter Christianos, Græci inter Latinos, ac Christiani ipsi inter Turcas morantes, quorum quisque suam religionem profitetur. Neque aliter sese istiusmodi Græcorum filii gesserunt: qui parentum vestigia persequentes Græcam religionem retinuerunt, Græcorumque more vixerunt; quod proprie indicant voces Ἑλληνίζειν, ac Ἑλληνισμὸς, præsertim apud sacros auctores. Ἑλληνίζειν enim non tam Græce loqui sonat, quam mores et instituta Græcorum imitari, eorumque religionem sequi, quemadmodum Ἰȣδαϊζειν apud Paulum (1) est "Judaicam religionem profiteri;" Χριστιανίζειν, "Christianorum more vivere." Ita Gregorius Nyssenus; Ὀυκȣ͂ν ᾽ὅταν πρός τινα Ἑλληνιζόντων ἡ διάλεξις ᾖ, καλῶς ᾽ὰν ἔχοι ταύτην ποιεῖσθαι τȣ͂ λόγȣ την ἀρχὴν, πότερον εἶναι τὸ θεῖον ὑπείληφε, ἤ τῷ τῶν ἀθέων συμφέρεται δόγματι· "Quando ergo erit disputandum cum aliquo ex iis, qui Græcorum secuntur religionem, recte erit, si dicendi hoc sumatur initium: utrum Deum esse existimat, an sit in opinione eorum, qui dicuntur athei, qui Deum esse non censent;" (2) et alibi. Ideo Socrates Ἑλληνίζειν et Χριστιανίζειν opponit. (3) Neque aliter Hesychius, (4) apud quem Ἑλληνίζειν est

(1) Paulus, Ep. ad Galat, cap. 2, v. 14.
(2) Nyssenus, Præfat. in Orat. Catech. tom. 3, p. 44. Idem Oratione eadem, cap. 3, p. 49.
(3) Socrates, Hist. Eccles. lib. 1, cap. 22, p. 185.
(4) Hesychius in Diction. voce Ἑλληνίζειν.

[Ἑλληνισμὸς, imitatio Græc. Theol. Græc. et Apos. posteri Ἑλληνισμὸν vocarunt τὴν Ἑλληνίκην παιδείαν, i. e. τὴν ἔξωθεν παιδείαν, s. τοὺς ἔξωθεν λόγους, opponentes cum τῇ εὐαγγελικῇ παίδειᾳ· quia sc. Græci tum temporis erant Ethnici et a Christiana religione alieni. Steph. Thes. Valp.—Ed.]

II. Samariam Macedonibus oppletam, pulsis Samaritanis omnibus; III. Judæos ad septuaginta millia

more Græcorum vivere: et veteres glossæ ejusdem Ἑλληνίζω exponunt "Græcisso." Quare Æschines in Ctesiphonte ait, Ἑλληνίζων τῇ φωνῇ, nempe "voce tantum Græcos imitans." Idem omnino sonat vox Ἑλληνισμὸς, nempe Græcæ religionis professio, Græci moris imitatio; sic in libro secundo Machabæorum; Ἦν δ' ὅτος ἀκμή τις Ἑλληνισμοῦ, καὶ πρόσβασις ἀλλοφυλισμοῦ· "Erat autem is vigor Græcitatis," sive "Græcorum morum, ac processus ad peregrina instituta:" (1) necnon apud Gregorium Nyssenum, (2) Chrysostomum, (3) et pluries apud Justinum Martyrem. (4) Hinc ergo factum esse crediderim, ut horum Græcorum posteri a paterno Hellenismo quem adhuc retinuerunt inter Judæos, et ab Ἑλληνίζειν, a perseverando scilicet in avita Græcorum religione, dicti sint Hellenistæ, hoc est sectatores Græcanicæ religionis.

Ac quoniam dispar religio dispares mores parit, iccirco factum est, ut Hellenistis nostris cum Judaico populo, et præsertim cum ima plebe non conveniret. Græci, sive Hellenistæ, quibus Judaica instituta abhorrentia atque absurda videbantur, barbaros appellabant Judæos. Hi contra par pari referentes Græcos et Hellenistas, ethnicos vocitabant; sicque mutuis inter sese odiis flagrantes, alteri alteros abominabantur.

Sed promulgata Evangelii lege in Judæa, nonnulli, non modo Judæorum, sed etam Hellenistarum et proselytorum ad Christianam fidem traducti sunt. Et post Christum in cœlum receptum, omnes Christiani cœperunt in commune vivere; ut ex Actis liquet; "Omnes qui credebant erant pariter, et habebant omnia communia, possessiones et substantias vendebant, et dividebant illa omnibus prout

(1) Lib. 2 Mach. cap. 4, v. 13.

(2) Nyssenus, Præfat. citata pagina 43. [Nazianzenus. Orat. 3. contr. Julian. Ed.]

(3) Chrysost. lib. cont. Gent. tom. 1, p. 652, edit. Paris.

(4) Justinus Martyr. Resp. ad quæst. 1, Orth. et ad quæst. 24, Orth. Ib. Resp. ad qu. 42 et 74.

Græcam linguam ex Ægypto in Judæam transtulisse; IV. Judæos pene innumerabiles e Syria in Judæam

cuique opus erat." (1) Et alibi: "Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una: nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia . . . . . neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferrebant pretia eorum quæ vendebant; et ponebant ante pedes apostolorum. Dividebatur autem singulis, prout cuique opus erat."(2)

Temporis vero lapsu, aucto numero discipulorum, etsi religionis vinculo, quod arctissimum est, Judæi cum Hellenistis astricti essent; tamen ob inolitum inter duas gentes odium, accedit, ut dum collectæ facultates distribuerentur fidelibus, Hellenistarum viduæ ab Hebræis posthaberentur. "In diebus illis, crescente numero discipulorum, factum est murmur Hellenistarum adversus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum." Cui quidem malo apostoli, ut occurrerent, septem diaconos constituerunt, qui fidelium mensis præessent.

Hæc cum ita se habeant, aio, nullum præter hos ipsos, quos modo indicavi, inveniri posse cœtum, in quem aptius hujusmodi Hellenistæ nomen cadat. Ac primo non Judæorum inter gentiles degentium, ut putat Heinsius, cui proxime accesserunt Lightfoot, et De Marca. Hi enim non modo ethnicam religionem non sectabantur, quod proprie sonat verbum Ἑλληνίζειν, verum etiam hic in Actis aperte ab Hellenistis discernuntur: "Factum est murmur Hellenistarum adversus Hebræos." Et præterea ibidem duobus aliis in locis iidem Hellenistæ a Judæis discriminantur. (3) Ex quo patet Hellenistarum nomine venire minime potuisse Hebræos, aut Judæos, qui iidem fuerunt.

(1) Act. Apost. cap. 2, v. 44 et seq.
(2) Ibid. cap. 4, v. 32 ad 35.
(3) Ibid. cap. 9, v. 29; et 11, v. 20.

translatos cum epocha et moribus Græcorum etiam Græcam linguam secum invexisse; v. Pontificem

Neque item cadit nomen illud in ethnicos, quod sibi persuasit Cappellus. Nam licet ethnicorum nomine comprehendantur gentiles omnes, inter quos Græci et Hellenistæ; attamen non omnes ethnici erant Hellenistæ, sed ii tantum, qui inter Hebræos Ἡλλήνιζον "Græcabantur," et qui parentum exemplo Græcorum more vivebant. Præterquam quod ceteris paganis nondum verbum Dei prædicatum erat, neque iis ecclesia Christi patebat, ita ut hujusmodi Hierosolymitanæ societati adjungere se potuerint.

Sed neque nomen illud aptari potest Judæis ethnicorum Romanorum partes secutis, quos Vossius dicit fuisse Hellenistas, idque ob hanc eandem rationem; nam si in Actis Judæi aperte ab Hellenistis distinguuntur, iisque opponuntur, satis patet nomine Hellenistarum nullos venire Judæos aut Hebræos posse.

Ex quibus omnibus colligendum puto Salmasium, ejusque asseclas, ad hujus rei veritatem proxime accessisse, qui Hellenistas hoc loco dici vult eos, qui nec Judæi genere aut origine fuerint, sed proselyti ex Græcis (quo nomine intelligit Græcos illos, qui Judaicam religionem amplexi fuerant) aut ex hujusmodi proselytis orti, qui Hebraice nescirent, et Græce loquerentur. Qui quidem non Hellenes, quia non veri Græci erant, sed Hellenistæ potius appellati sunt, a verbo Ἑλληνίζειν, quod etiam significat "Græce loqui." Proxime, inquam, accessisse, nam mea quidem sententia rem acu non tetigit. Etenim quod Hellenistas putat nec Judæos genere fuisse, sed Græcorum filios, ac nepotes Græce loquentes; in eo,

"Et sapit, et mecum facit, et Jove judicat æquo."

At in reliquis errat vir summus, quia nullum agnovit in Judæis Hellenismum, sive Græci sermonis usum: tantoque se in majores difficultates induit, quanto magis a Judæorum Hellenismo recedit.

Ac primo fallitur in eo, quod Hellenistas facit Græce loquentes, et Judæos Chaldaice; hos Græci, illos Hebra-

Jasonem populares suos ad ritus Græcorum traducere adnisum fuisse, quod illi libentissime præstite-

ici et Chaldaici sermonis ignaros. Ex hoc utique consequens esset nec a Judæis intellectos Hellenistas, nec ab Hellenistis Judæos. Atqui observatum est jam, Hellenistas ejusmodi in Judæa, ac inter Judæos natos, et ad Christianam fidem traductos, cum Judæis vixisse simul, habentes omnia communia. Præterea in Actis Hellenistæ Judæos alloquuntur, et præsertim hic capite sexto, ubi coram Judaica multitudine dixerunt, "Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis Considerate ergo fratres," &c. Et paullo post; "Et placuit sermo eorum coram omni multitudine." Quare si vera sunt, quæ Salmasius docet, quo pacto, quæso, Judæi et Hellenistæ simul vivebant? quaque lingua colloquebantur inter se? Necesse est igitur, unam eamdemque linguam, et quidem Judææ vernaculam, utrisque fuisse communem. At cum hæc non alia fuerit quam Hellenistica, ut inferius ostendetur, consequens est, hanc ipsam Judæis æque atque Hellenistis fuisse propriam, eaque inter sese fuisse eos loqui solitos.

Fallitur secundo Salmasius, quod Hellenistas vulgo dictos putat a Græco sermone, quem adhibebant. Nam etsi Ἑλληνίζειν indicet tum religionem, nempe, "ethnicam Græcorum superstitionem profiteri," tum "Græca lingua uti," hic tamen Hellenista nomen duntaxat est religionis, non linguæ. Secus enim si vere ab Græco sermone sic appellati fuissent, ipsi etiam Judæi in Syria, et Græcia nati dici debuissent Hellenistæ; nam hi pariter Ἡλλήνιζον, "Græce loquebantur," quod falsum jam a me, et ab eodem Salmasio demonstratum est. Sicque ipse iisdem difficultatibus premeretur, quas Heinsio objecit; ac tam valide refutavit in suis libris de Hellenistis. Atque in hunc etiam errorem lapsus est Salmasius ob Hellenismum non agnitum in Judæis; quem si agnovisset, et concessisset Judæis æque ac Hellenistas Græce locutos fuisse, non certe discriminandos putasset Hellenistas ab Judæis in eo, quod utrique genti commune erat, id est in sermone Græco.

runt; VI. Plurimum profecisse in Judæa Hellenismum sub pontifice Menelao; VII. Antiochum Epiphanem

Tertio demum errat Salmasius, quia proselytos et Hellenistas confundit. Atqui Hellenista, ut sæpe dictum est, proprie is est, qui Græcorum more vivit, atque eorum retinet religionem. Proselyti contra erant advenæ quicunque, qui relicta patria ac propria religione Judaismum amplexabantur. Quapropter Hellenistæ tantum a proselytis distabant, quantum ethnica religio a Judaica. Præterquam quod Hellenistæ contemnebantur a Judaico populo, utpote ab eorum religione alieni, proselyti contra ita Hebræis accepti erant, ut Christus ipsos arguerit apud Matthæum, quia circuibant mare et aridam, ut facerent unum proselytum augendæ gentis causa. De quibus plura Maimonides.(1) Non igitur verisimile est, horum viduas neglectas fuisse ab Hebræis (ut hic in Actis) quod de viduis Hellenistarum facillime credi potest, ob antiquum inter Judæos et Hellenistas dissidium. Igitur, ut hoc tandem caput claudam, aio, appellatam fuisse Hellenistam gentem illam, quæ a Græcis in Judæam translatis orta est, idque nomen ei ab avita Græcorum religione, quam adhuc inter Judæos retinebat, fuisse inditum; cui quidem genti Græca lingua æque ac Judæis vernacula fuit.

An exstiterit unquam lingua Hellenistica.—Sequitur nunc altera æque nobilis, sed majoris tamen momenti quæstio; an fuerit unquam lingua Hellenistica ea scilicet, quæ verbis Græcis utitur, phrasibus Hebraicis; ad quam interpretes ad rectam novi Testamenti intelligentiam assequendam frequentissime confugiunt. De ea duplex sententia est.

Daniel Heinsius linguam hanc exstitisse docet, eamque Hellenisticam dictam ab Ἑλληνιστής (cui genti ea erat naturalis) ut a ποιητής ποιητικήν. Sicuti poetæ proprios habent loquendi modos, tam in vocabulis quæ et ipsa poetica censentur, quam in phrasi, quæ multum distat a pedestri oratorum et historicorum sermone, ac quemadmodum poetæ sunt, ac dicuntur, qui poetico sermone utuntur,

(1) Maimonides, Tract. de Proselytis, cap. 2 et 3.

omni conatu Græcorum linguam, mores, ac leges firmare in Judæa adnisum fuisse; VIII. Græcas

sic Hellenistæ vocabantur, qui lingua utebantur Hellenistica.

Salmasius contra triplici opere ostendere aggressus est, nunquam eam fuisse in rerum natura. Cum enim lingua illa, sive dialectus incognita fuerit veteribus, ab iisque ne nominata quidem; cumque nulli Græcorum dialecto annumerari possit, non Ionicæ, non Doricæ, non Æolicæ, neque Atticæ; ideo nunquam ea exstitisse censenda est, sed a modernis literatoribus conficta. Quare observationes, quas ex hac dialecto ad N. T. Heinsius ceterique interpretes fecerunt, pro nugis eruditis habendæ sunt. Præterquam quod "ut hæc ipsa," inquit Salmasius, "sit, oportet aliquos esse homines, id est aliquam nationem, quæ hanc linguam usurparit in propria ac nativa loquela."(1)

Sed causam hanc totam facili negotio Heinsius obtinebit. Si enim lingua Hellenistica a Machabæorum ævo in Judæa, ac Judæis omnibus vernacula fuit, quod hoc opere demonstrandum suscepimus; jam ergo habemus gentem, quæ ea usa fuerit. Judæi enim qui olim Hebraice, tum Chaldaice aut Syriace loquebantur, cum Græcam linguam ab Alexandri successoribus, id est ab Ægyptiis, Syris, ac Macedonibus adsciscerent, non potuerunt quin multas locutiones tam ab Hebraica quam a Chaldaica lingua retinerent; neque solum ab his, verum etiam complures ab Ægyptiis, Syris, et Macedonibus idiotismos exciperent, et Græco sermoni immiscerent; unde porro exculpserunt dialectum hanc Græco-barbaram. Hinc Judæi, qui ab ævo Machábæorum scripserunt, et præsertim qui versionem Septuagintaviralem adornarunt, omnes utique istiusmodi dialecto usi sunt mixta ex locutionibus Hebraicis, Chaldaicis, Syriacis, Macedonicis, Ægyptiis. Et quoniam paullo post Judæi cum Romanorum imperio nonnullas Latinas voces exceperunt, factum est etiam, ut sequiori ævi scriptores, et præsertim N. T. auctores, præ-

(1) Salmasius in Comm. de Hellen. p. 84. Et in Funere Linguæ Hel. pp. 8 et 10.

colonias Hierosolymis statuisse Antiochum, ac quosdam præfecisse qui Judæos ad Græcandum cogerent;

ter enumeratos etiam Latinos idiotismos adhiberent. Quod adeo verum est, ut idem Salmasius dixerit, "aliam esse etiam Hellenisticam Novi Testamenti, aliam Veteris. Ista enim Latinismis caret, qui in illa sunt." (1) Quin in eodem Novo Testamento, et in auctoribus sequioris ætatis variant Hellenistæ, pro locorum, in quibus orti sunt, varietate. Matthæus, Joannes, Petrus, Jacobus patria Galilæi alia Hellenistica utuntur, quam Paulus Tarsensis, et Lucas Antiochenus. Omnes tamen (si paucos excipias, et præsertim Josephum Flavium, qui styli elegantiam, ac dicendi veneres a Græcis comparavit) uno Hellenistico scribendi genere usi sunt. Ceterum nescio quo pacto, quove consilio vir alioquin doctissimus contra linguam istam, tanquam pro aris et focis, pugnaverit, qui tamen multis in locis, dum eam delere funditus conatus est, validissime confirmavit. Nam dum, quod sæpe facit, concedit, LXX interpretes, et sacri N. T. scriptores Græcismo usos valde impuro, quippe ex Hebraismis et Syriasmis mixto, fatetur non aliam esse linguam hanc Hellenisticam dictam, nec aliam eo nomine ab Heinsio intelligi. Hoc autem quid aliud est, quam re ipsa approbare, quod verbo neges?

Sed occurrit Salmasius, ac fatetur quidem sacros auctores idioma ejusmodi usurpasse, sed male illud ab Heinsio, et eruditis appellatum fuisse dicit "dialectum Hellenisticam;" eo quod, inquit, "ex his, quæ proposuimus, sole manifestius liquet ejusmodi elocutionem Græcam, quæ nec ullius certæ gentis unquam propria fuerit, nec certas habuit notas verbis inhærentes, quibus discerneretur ab aliis dialectis, non posse videri dialectum, nec teneri definitione dialecti."(2) Atque in hoc nodo solvendo totus pene est in libris suis de Hellenistis.

Sed ejus pace dicam, hoc pacto non respondere argumento est, sed illius vim declinare. Non enim quæritur, rectene an secus linguam hanc dialectum Hellenisticam

(1) Salmasius in Ossilegio, p. 294.
(2) Salmas. Comm. de Hellen. p. 84.

IX. Samaritanos Sicimitas sponte sua Græcorum ritus ac mores recepisse, templumque Garizitanum

nominarint; sed utrum exstiterit ea unquam, fueritque in rerum natura. Perperam sic eam nominarint; detur, sed quid inde? iccircone exstitisse illam negabimus, quod qui Hellenisticam eam modo appellant male appellant? Si utique concedit Salmasius, constatque inter omnes linguam hanc etsi barbaram, diversamque a reliquis Græciæ dialectis exstitisse, quid refert illud unum urgere, mereatur necne dialecti nomen? Non est ergo, cur de exsistentia ejus linguæ quisquam dubitet; id quod fusius suo loco demonstrabitur.

Interim quod ad ejus linguæ nomen pertinet, Heinsius, uti dictum est, Hellenisticam dialectum dictam putat ab Hellenistis, quibus erat familiaris. Sed concedendum Salmasio, nomen illud a recentioribus cusum fuisse, siquidem nullus antiquorum ejus meminit. Ac concedendum errasse Heinsium, qui eam ab Hellenistis nominavit. Nihilominus non male eam recentiores critici dialectum peculiarem constituisse opinantur; quidquid contra proferat Salmasius. Nam ex ipsius etiam decretis liquet, linguæ huic dialecti nomen aptari posse; cum non modo sacris scriptoribus, sed universæ nationi Judaicæ propria fuerit ac vernacula. Quod vero attinet ad ipsum nomen "Hellenistica," quo vulgo hanc linguam appellant, fateor nec mihi etiam illud integre satisfacere; qui proinde mallem eam nominare dialectum Judaicam, seu Græco-Judaicam, quippe quæ illius regionis scriptoribus adeo fuit propria, ut præter eos nemo ejusmodi loquendi modos usurparit. His complura adjici possent, quibus supersedeo; ne diutius in vocabulorum lite immorer.

Qua de re concludere jam licet, etsi in priori controversia Salmasii partes quodammodo secutus sum, tamen in hac altera in Heinsii sententiam pedibus ire necesse esse; cum re ipsa lingua hæc Græco-barbara exstiterit, quod vel ex ipso Salmasio approbatur. Ea enim, ut in sequenti parte demonstrabo, in Judæa, ac Judæis omnibus a Machabæorum ævo fuit vernacula, ac proinde sacri scriptores eamdem tanquam suam ac propriam usurparunt. Ex quo perspicuum est, valde necessariam esse

Græco numini dedicasse; x. Antiochum Epiphanem edicto statuisse, ut omnes Judæi Hellenismum amplecterentur, relictis Judaicis omnibus institutis, mortis pœna non obtemperantibus proposita; xi. Eundem Antiochum etiam occasiones præcidisse, quæ Judæos averterent a suscepto Hellenismo; xii. Pontificem Alcimum magnopere in Judæa Hellenismum amplificasse; xiii. Judæam universam Græcis coloniis per annos undeviginti insessam fuisse, quæ Judæos ad Græcissandum coegerunt; xiv. Græcanicam philosophandi rationem, Græcasque sectas adoptasse; xv. Subsecutos reges Judaicos Hellenibus, atque Hellenismo favisse nimis. Hæc autem cum pateant, cumque satis in confesso sit, Judæos annos centum nonaginta Græcorum jugo fuisse pressos, eritne quisquam qui Judæos Græcam linguam, relicta Chaldaica, suscepisse neget? Quare claudam hunc quidem locum ingeniosissimi ac doctissimi Isaaci Vossii verbis, quæ religio mihi fuerit præterire;[1] "Ubicunque," inquit, "jam ab Alexandri Magni temporibus Græci fuere domini, ibi etiam Græca prævaluit lingua, et absurdum est unam excipere Judæam, cum et Josephus et Machabæorum libri satis testentur, quam prompti sub Græcis regibus fuerint Judæi in adsciscendis Græcorum moribus, adeo ut major pars Græci

ipsius notitiam, recteque eos facere, qui in enucleandis Novi Testamenti ac Septuaginta versionis nodis, ad eam confugiunt; qua quidem si careant sacrarum literarum studiosi, non erit, cur sacrarum paginarum sensum et intelligentiam assequi se posse confidant.

[1] Isaac. Vossius de Sybillinis Oraculis, pag. 290.

quam Judæi videri maluerint. Linguam Græcam, id est linguam dominantium, etiam illi qui Græcos oderant, si intelligi, et rebus suis vellent consulere, addiscere cogebantur: ut in Ægypto, Asia, et reliqua Syria, ita quoque in Judæa nulla præter Græcam audiebatur lingua."

DE CHRISTO HELLENISTA.

PARS ALTERA.

CHRISTVM, APOSTOLOS, IVDÆOS OMNES HELLENISTICA LINGVA VSOS FVISSE ARGVMENTIS OSTENDITVR.

Quemadmodum Græca lingua in Judæam illata fuerit, satis, ut ego quidem arbitror, hactenus demonstratum est. Sequitur nunc ut rationes proponam, quibus Judæos omnes, Christum, apostolos, nullo alio quam Græco sermone usos esse conficiam. Quod quidem non ante mihi videtur fieri oportere, quam quædam prælibem, quæ magnam tractationi huic lucem sint allatura. Hinc ergo exordium capiemus.

Ac primo, centum nonaginta novem ante Christianam epocham annis late receptum fuisse in Judæa Græcum sermonem, altasque illic radices egisse sub Antiocho Epiphane jure mihi videor posse hoc loco sumere.

Secundo, Judæos retinuisse linguam Chaldaicam usque ad ævum Machabæorum; ita quidem ut tamen bilingues tunc fuerint. Inter se enim Chaldaice loquebantur (quam "linguam patriam" appellabant) cum exteris autem Græce, qui sermo dominatum in

eos exercentibus vernaculus erat. Quam rem pluribus locis testatam reliquerunt libri Machabæorum, et Flavius Josephus, qui Græcam linguam noviter invectam ab antiqua lingua patria distinguunt. Sic in posteriori Machabaico libro secundum fratrem Machabæorum interroganti sibi, si carnes suillas manducare mallet, an mori, legimus respondisse patria lingua, "At ille respondens patria voce dixit, Non faciam." Et paullo post; "Singulos illorum" (mater) "hortabatur voce patria fortiter." Sic quoque mater vocata ab Antiocho ut superstiti uni jam filio suaderet, ne a suillis carnibus abstineret, Græco sermone regi quidem se id facturum promisit; at contra filio suasit patrio idiomate, ne faceret; "Itaque inclinata ad illum, irridens crudelem tyrannum, ait patria voce; Fili mi, miserere mei .. ne timeas carnificem istum," &c.[1] Et Judas Machabæus contra Gorgiam pugnans patrio quoque sermone milites suos hortatus est. "Invocavit Judas Dominum adjutorem et ducem belli fieri; incipiens patria voce," &c.[2] Quod et fecerunt Judæi, cum Gorgiæ exercitum profligarunt; "Judæi itaque facto clamore, et perturbatione excitata, patria voce omnipotentem Dominum benedicebant," &c.[3] Et ut melius interpres Syrus, qui "lingua patria" vertit, quam patriam linguam fuisse linguam Syriacam, ex eodem secundi libri auctore plane col-

1 Lib. 2 Mach. cap. 7, v. 8, 21, 27 et seq. [τῇ πατρίῳ φωνῇ.] Joseph. de Imp. Rationis, p. 513, § 12, p. 517, § 16.

2 Lib. 2 Mach. cap 12, v. 36 et 37.

3 Lib. 2 Mach. cap. 11, v. 19.

ligimus.[1] Hanc denique temporis lapsu sensim reliquerunt Judæi ob longam illam cum Græcis colonis consuetudinem, qui Judæam incoluere annis undeviginti, ab anno scilicet CLXI. usque ad CXLIII. ante Christi epocham; ut supra dictum est. Quare dehinc Græcum tantum idioma retinere cœperunt Judæi, Chaldaico repudiato.

Tertio, animadvertere, imo repetere licet, Judæos non aliam adhibuisse dialectum nisi Hellenisticam. Veteres enim Judæi, Chaldaicæ linguæ assueti, etiam cum Græcam linguam exceperunt Hebraicas et Chaldaicas aliquot phrases, et idiotismos retinuerunt. Veluti; Ὁ *υἱὸς τῆς ἀπωλείας*, "Filius perditionis," pro "homine valde perdito;" Τίς *με ῥύσεται ἐκ τȣ̃ σώματος τȣ̃ θανάτȣ τȣ́τȣ*; "Quis me liberabit de corpore mortis hujus?" pro "hoc mortali corpore;" Ἀμὴν *λέγω ὑμῖν*, "Amen dico vobis," pro "Verum dico vobis." Sic *εἰς γέενναν*, "in gehennam," pro "in locum pœnarum;" Ὡσαννὰ, pro "salvum fac;" Ῥαββί pro "Magister;" Ῥαββωνί pro "Magister mi;" "Cœli cœlorum," pro "summo cœlo;" "loqui ad cor," pro "consolari;" "Facite justitiam et judicium," pro "justo judicio," et alia hujusmodi sexcenta, de quibus plura Salomon Glassius,[2] Brianus Waltonus,[3] ac maxime omnium in syntagmate dissertationum philologicarum de stilo Novi Testamenti Jacobus Rhenferdus. Hanc igitur Græcam dialectum (quam sacri critici Hellenisticam

[1] Lib. 2 Mach. cap. 15, v. 37.
[2] Glassius in Philologia Sacra.
[3] Walton in Proleg. Polygl. p. 45 ad 48.

vocant) usurpavit Christus, apostoli, ac Judæi omnes jam inde ab ætate Machabæorum, quod demonstrandum aggredior hac Parte. Ac primo ostendam Judæis omnibus ab ætate Machabæorum vernaculam fuisse linguam Hellenisticam; deinde magis adhuc speciatim, ac proprie eamdem quoque Christum et apostolos adhibuisse probabo.

CAPVT I.

PROBATUR JAM INDE AB ÆTATE MACHABÆORUM VERNACULAM FUISSE APUD JUDÆOS LINGUAM HELLENISTICAM, EAQUE VULGO ILLOS LOCUTOS FUISSE.

Ab ævo Machabæorum Judæi Hellenistice scripserunt.—I. Cum veteres scriptores plerumque eodem, quo vulgo loquebantur, sermone libros conscripserint; tum multo magis id moris fuit apud Hebræos, qui nullam sibi rem cum profanis volebant esse, sed sibi ac suis tantum scribebant. Immo indecorum apud ipsos erat alienæ linguæ studium, sive in propria scribere exquisite: quod, ut ait Josephus, ingenuorum infimis hujusmodi studium cum servis quibuscunque commune esse arbitrabantur.[1] Quare nulla alia lingua nec dialecto scribebant, quam qua vulgo loquebatur populus. Hinc factum est, ut Hebraice

[1] Joseph. in Antiquitat. in fine.

loquentibus Hebræis, Moses, Josue, Samuel, David, Salomon, &c. libros suos ediderint Hebraico sermone. Cumque in Babylonica captivitate Chaldaicam linguam Judæi amplexati essent; iccirco factum est, ut Esdras, Daniel, Nehemias Chaldaice scripserint, atque adeo etiam Lex ipsa in Chaldaicam linguam conversa fuerit, quod testatur R. Azarias,[1] et R. Gedalias.[2] Nunc cum ab ævo circiter Machabæorum libri omnes tam κανονικοὶ quam ἀκανόνιστοι non alio quam Græco sermone fuerint exarati; immo cum reliquos libros, Hebraice et Chaldaice conscriptos, tunc temporis Græce verterint Judæi, quis non mecum fateatur Græcam linguam fuisse proinde Judæis familiarem, ac vernaculam?[3] Sed ordine libros ac scriptores hujuscemodi recenseamus. Utque ab illis qui in canonem admissi sunt initium sumamus; ab anno usque centesimo sexagesimo circiter ante Christianam epocham liber Sapientiæ Græco sermone scriptus fuit a Philone seniore,[4] quem librum Græce pariter Πανάρετον, quasi omnium virtutum complementum continentem, cognominabant Judæi. Per idem tempus Hebraicum librum Ecclesiastici in Græcam linguam vertit Jesus filius Sirach Hierosolymitanus. Sic tertius liber Machabæorum (qui ordine primus est) Græce fuit conscriptus. Secundus

[1] R. Azar. in lib. Meor. Enaim, cap. 8 et 9.

[2] R. Gedalias apud Waltonum, 9 Prol. p. 60, n. 14.

[3] [In codice Megilla, fol. 18, lingua Græca Judæis dicitur vernacula.—Ed.]

[4] V. Hieronym. Præfat. in Proverb. Salomon. t. 9, p. 1294. Huet in Dem. Evan. Prop. 4, de lib. Sapien. § 11.

item, qui quartum locum obtinet, Græco sermone conditus fuit. Sic pariter primus liber, quem Græco primum sermone auctor composuit,[1] quod vidit clarissimus Beveregius.[2]

[1] Gulielmus Beveregius unus, quem sciam, rem hujusmodi divinavit: vulgus autem eruditorum putat, librum hunc Hebraice, seu mavis Chaldaice primum scriptum fuisse. Sed age videamus quibus ipsi rationibus nitantur.

Nituntur primo Origenis testimonio, qui ait; *Ἔξω δὲ τούτων ἐστὶ τὰ Μακκαβαϊκὰ, ἅπαρα ἐπιγέγραπται Σαρβὴθ Σαρβανὲ ἔλ.* "Extra horum censum sunt libri Machabæorum, qui inscribuntur Sarbet Sarbane el." (1) Ex hoc Hebraico titulo inferunt, priorem hunc librum fuisse Hebraico sermone compositum. Sed hac ratione ne ipsi quidem adversarii magnopere niti debent. Nam si ex Hebraico lemmate priorem hunc librum Hebraice scriptum fuisse deduci posset; consequens esset, secundum, ac tertium librum, quippe qui uno volumine cum primo continentur, fuisse Hebraico idiomate exaratos: eoque magis quod non de primo tantum libro loquitur Origenes, sed de omnibus, *τὰ Μακκαβαϊκὰ*, "libri Machabæorum." Id autem nullus adhuc affirmare ausus est: omnes enim libros illos Græca lingua scriptos esse docent. Quapropter si sibi ipsis consentanei velint esse eruditi, nihil quidquam se Origenis testimonio proficere fateantur oportet.

Nituntur secundo Hieronymi auctoritate, qui librum hunc Hebraica lingua conscriptum legisse se ait in Prologo Galeato his verbis; "Machabæorum primum librum Hebraicum reperi." Sed nihilo magis eos juvat Hieronymus, qui non id asserit, librum Hebraica lingua primum fuisse compositum; sed tantum se Hebraice descriptum reperisse. An nihil inter utrunque interesse putant? Sed adverte magis etiam, sacros libros omnes jam olim ante Hieronymum in omnes omnium fere gentium linguas

[2] Beveregius apud Cotelerium, cap. 9, § 2, tom. 3, p. 111.

(1) Origenes, Comm. in Psalm. 1, t. 2, p. 529, edit. Paris.

Quartus denique, etsi ἀνώνυμος et apocryphus semper habitus sit, eum Græce pariter scriptum in

fuisse conversos, puta in Persicam, Indicam, Scythicam, Threiciam, Sarmaticam, Mauram, Armeniam, Romanam, Britannicam, &c.; teste Eusebio, (1) nec non Theodoreto, (2) et Anastasio Sinaita; (3) multo magis in Hebraicam, utpote sanctam linguam, versi fuerunt, qui aliter scripti sunt libri. Dicamus igitur Hieronymum in Hebraicam interpretationem ejus libri ex Græco concinnatam ab aliquo Judæo incidisse. Quod manifesto etiam ex ejusdem verbis apparet, cum ait; "Machabæorum primum librum Hebraicum reperi."

Nituntur tertio, quod tum Latina versio, tum Græca (quam etiam versionem appellant) Hebraismis oblitæ sint: unde Hebraicam prorsus originem sapiant. Sed, nunquid Evangelium, Epistolæ, et Apocalypsis Joannis, Epistolæ Petri, Pauli, Jacobi æque Hebraismis oblitæ sunt? Tamen quis adhuc negavit eas Græce primum fuisse scriptas? Sed esto: primum librum Machabaicum Hebraice scripserit auctor, eumque Hieronymus legerit; ubi est nunc Hebraicus textus iste? Non exstat amplius, aiunt: Græca dumtaxat versio, Hebraico codice perdito, ætatem tulit. Num igitur credibile est majores nostros, ecclesiam, concilia, patres, cautius servandam curasse Græcam versionem hujus libri, quam ipsum Hebraicum volumen? Credat id Judæus Apella, non ego. At ne quisquam quidem est doctiorum recutitorum, cui persuaderi hoc possit. Quare cum nulla satis firma ratio, nullaque auctoritas nos doceat Hebraice scriptum esse hunc librum, sane magis est ut dicamus Græce eum primum, quemadmodum reliquos libros Machabæorum, ceterosque, qui tunc temporis in lucem prodierunt, scriptum fuisse. Ac propterea Græcum exemplar ejus libri tanquam nativum textum agnoscendum esse, non tanquam versionem ab Hebraico codice deper-

(1) Eusebius de Laud. Constant, p. 772, t. 1, ex ed. Can.
(2) Theodoretus, V. Therapeut, p. 555, t. 4, ed. Sirm.
(3) Anastas. Sinait Ὁδηγός, cap. 22, p. 339.

Bibliotheca Sanctis Pagnini Lugduni reperisse se refert Sixtus Senensis in Bibliotheca Sancta.[1] Ac

dito, concinnatam. Præterquam quod id ipsum ex eodem libro manifeste confici videtur. Etenim multæ ibi exstant epistolæ a Græcis ad Hebræos missæ: veluti sunt binæ epistolæ Spartanorum ad Hebræos; (1) totidem Demetrii Soteris regis Syriæ ad Jonathan; (2) et alia Alexandri Balais ad eundem; (3) item Demetrii Nicatoris ad Simonem Machabæum; (4) denique Antiochi Sidetis ad Simonem, (5) quæ quidem, utpote a Græcis missæ, quibus Græca lingua patria erat, Græco sermone conscriptæ fuerunt, quod negari non potest. Nunc ponamus librum hujuscemodi Hebraice fuisse exaratum: auctor ergo epistolas illas aut Græce loquentes, aut in Hebræum versas historiæ suæ inseruit. Græcas dicere epistolas Hebraicæ historiæ assutas fuisse, hominis est parum considerate loquentis, nedum sacrarum litterarum imperiti. Si autem eas in Hebræum ipse vertit; tunc monere lectorem debuisset, fuisse epistolas illas vel Græce scriptas, vel de Græco conversas. Nam ea est Scripturarum consuetudo; ut si qua epistola, oratio, vel inscriptio alieni sermonis inseri debeat, moneantur nihilominus lectores, qua lingua primum conscriptæ fuerint, vel unde versæ. Sic Esdras dum recitat literas Beselam, Mithridatis, et Thabeel ad Artaxersem ait; "Epistola scripta erat Syriace, et legebatur sermone Syro hujuscemodi, Artaxersi regi servi tui, viri qui sunt transfluvium, salutem dicunt." (6) Sic in libro Esther; "Et misit epistolas ad universas provincias regni sui, ut quæque gens audire et legere poterat diversis linguis et literis." (7) Et paullo post; "Scriptæ sunt epistolæ ad Judæos, et ad principes, procuratoresque, et

(1) Lib. 1 Mach. cap. 12, v. 21, 22, et cap. 14, v. 20.
(2) Lib. 1 Mach. cap. 10, v. 25, cap. 11, v. 30.
(3) Ibid. v. 18.
(4) Cap. 13, v. 36.
(5) Cap. 15, v. 2.
(6) Esdras, cap. 4, v. 7 et 11.
(7) Esther, cap. 1, v. 22.

[1] Sixtus Senen. in Biblioth. 5, lib. 1, t. 1. p. 51.

tandem reliqui Antiqui Fœderis libri post Machabæos etiam in Judæa Græce loqui cœperunt in Judæorum

judices, qui centum viginti septem provinciis ab India usque ad Æthiopiam præsidebant, provinciæ atque provinciæ, populo et populo juxta linguas et literas suas, et Judæis prout legere poterant et audire . . . . summaque epistolæ hæc fuit, ut in omnibus terris, et populis," &c. (1) Idem dic de orationibus; ut apud Isaiam; "Et stetit Rabsaces, et clamavit voce magna Judaice, et dixit; Audite verba regis magni." (2) Sic apud Danielem; "Responderunt que Chaldæi regi Syriace; Rex in sempiternum vive: dic somnium," &c. (3) Sic pariter in libro Paralipomenon; "Sennacherib clamore magno lingua Judaica contra populum locutus est." (4) Et in Actis Apostolorum; "Paulus stans in gradibus, annuit manu ad plebem, et magno silentio facto, allocutus est lingua Hebræa dicens; viri fratres, et patres audite," &c. (5) Item in eodem libro; "Turbæ autem cum vidissent quod fecerat Paulus, levaverunt vocem suam Lycaonice dicentes; Dii similes facti hominibus descenderunt ad nos." (6) Idem dicas licet de inscriptionibus, ut videre est apud Lucam; "Erat autem et superscriptio scripta super eum literis Græcis, et Latinis, et Hebraicis; Hic est rex Judæorum." (7) Sic etiam Joannes in Evangelio; "Erat autem scriptum; Jesus Nazarenus rex Judæorum, Hebraice, Græce, et Latine." (8) Et alibi.

At nihil tale accidit in primo Machabaico, cum præfatæ Græcæ literæ inseruntur, quæ nullum præbent vestigium interpretationis, nec indicat auctor fuisse illas Græce scriptas. Quare liber ipse non alio quam eodem sermone conscriptus est, quo et literæ eædem, id est Græco.

(1) Esther, cap. 8, v. 9 et seq.
(2) Isaias, cap. 36, v. 13.
(3) Daniel, cap. 2, v. 4.
(4) Paralipom. cap. 32, v. 18.
(5) Act. Apost. cap. 21, v. 40.
(6) Act. Apost. cap. 14, v. 10.
(7) Luc. Ev. cap. 23, v. 38.
(8) Joannes, Ev. cap. 19, v. 20.

gratiam, ac solatium, quod fuse in fine hujus operis ostendemus. Atque hæc de Veteris; idem nunc dicas de tabulis Novi Testamenti. Nam quod ad Matthæi Evangelium, fuisse illud compositum lingua Hellenistica, ita demonstratum est a recentibus eruditis, ut jam nullus propemodum relictus sit dubitandi locus. Hellenistice pariter Evangelium suum Marcus conscripsit.[1] Neque aliter Joannes patria Galilæus, arte piscator, suum item Evangelium, tres canonicas Epistolas, et librum Apocalypseos. Paulus Hellenistice scripsit Epistolas quatuordecim, et eam præterea, quæ missa est ad Hebræos. Et Jacobus cognomento Justus catholicam Epistolam eodem sermone conscripsit. Simon Petrus etiam Græce binas Literas edidit. Nec alia lingua Apostolus Judas usus est in sua Epistola catholica. Nunc tempus est, ut ad eos scriptores qui extra canonem vagantur se convertat oratio. Ac primo antequam Machabæi duces rerum potirentur, claruit Philo senior patria Judæus, ut Hieronymus testatur: qui plura Græco sermone scripsit, velut de regibus Judæorum, de Hierosolymis; quorum fragmenta poeticis numeris adstricta recitat Alexander Polyhistor apud Eusebium.[2] Ezechiel tragicus poeta Judæus plurima Græco sermone lusit, ex quibus ætatem tulit carmen, quod ipse 'Εξαγωγὴν inscripsit, quo carmine Hebræorum fugam duce Mose explicat; ejusque frag-

[1] Vide quæ in fine operis adnotavimus.
[2] Eusebius, Præp. Evang. lib. 9, cap. 20 et 24.

menta Fridericus Morellus et Jacobus Lectius ediderunt. Eleazaro Judæorum pontifici (qui vulgo creditur Septuaginta senes ad Ptolemæum misisse, qui Vetus Testamentum Græce converterent) Græca nonnulla tribuuntur carmina.[1] Eupolemus filius Joannis (quem Judas Machabæus Romam legavit)[2] edidit Græcam historiam, quam Ἀρχαιογονίαν inscripsit, in qua Mosis et Judaicæ gentis antiquitatem, ut a Josepho Flavio factum est, persecutus est, teste Hieronymo.[3] Cleodomus Malchus patria Judæus, ut recte putant nonnulli, quod vel nomine ipso probatur, historiam rerum Hebraicarum Græce scripsisse fertur, magna ex parte a Mose desumptam, ut ait Polyhistor Alexander.[4] Demetrius item Judæus Eupolemo æqualis Græce etiam composuit Ἀρχαιογονίαν, ac librum de regibus Judæorum, cujus sæpe meminit Clemens Alexandrinus.[5] Phocylidis, quem Judæum, immo Pharisæum fuisse multis probat Scipio Sgambatus,[6] exstat Græcum carmen Νουθετικόν. Aristobulus (non ille cujus mentio habetur libro Machabæorum, sed alius patria Judæus, quemque inter Septuaginta interpretes retulit Anatolius apud Eusebium)[7] Pentateuchi explanationem Græco sermone lucubravit. Lysimachus Hierosolymitanus,

[1] V. Sgambatum, in lib. 3, tit. 9, p. 479, Arch. V. T.
[2] Lib. 1 Mach. cap. 8, v. 17, lib. 2, cap. 4, v. 11.
[3] Hieronym. de Viris Illustribus in Cl. Alex. col. 865, t. 11.
[4] Alex. Polyh. apud Jos. in Ant. lib. 1, cap. 15, p. 44.
[5] Clem. Alexandr. Stromat, lib. 1, p. 405, ed. Oxon.
[6] Sgambatus, Archivor. Vet. Test. lib. 3, tit. 16, p 504.
[7] Eusebius, Hist. Eccles. lib. 7, cap. 32.

filius cujusdam Ptolemæi, Græce interpretatus est librum Esther, seu potius, epistolam de festo Purim.[1] Flavius Josephus, Hebræorum eloquentissimus, Vespasiani ævo plures libros Græce conscripsit, qui etiamnum supersunt, idque dicendi genere adeo eleganti et polito, ut merito Græcus Livius audiat apud vulgus eruditorum. Josephi æqualis et adversarius fuit Justus Tiberiensis, Tiberiade apud Galilæos natus, qui Chronicon regum Judæorum Græco sermone lucubravit. Præterea Joseph quidam fuit Galilæus Tiberiensis, qui Hypomnesticum composuit, ut putat Vossius, de historicis Græcis. His addi possunt innumera alia apostolorum scripta, quæ tam recepta quam rejecta memorantur apud veteres: cujusmodi sunt Petri Liturgia sacra, Prædicatio, Evangelium, Actus, Revelatio, Judicium; Jacobi Evangelium, Liturgia, Proto-Evangelium. Pauli Evangelium, Apocalypsis; Pauli et Teclæ Actus, Epistola ad Laodicenses, ad Corinthios Epistola tertia, ad Thessalonicenses item tertia,[2] &c.; Canones Apostolorum, Symbolum, Constitutiones Græco sermone composita, de quibus [3] fuse Sixtus Senensis in Bibliotheca Sancta, et Fabricius in Codice Apocrypho Veteris Testamenti. Quare, ut hunc locum

[1] Calmet. Proleg. in lib. Esther, t. 3, p. 518.

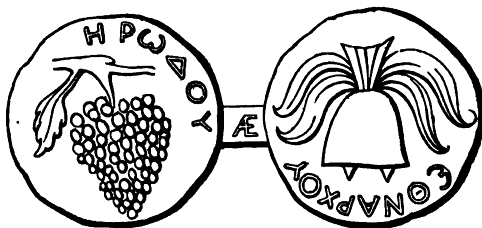
[[2] Videsis erudit. nost. Jones "On the Canon." J. A. Fabric. Cod. Apoc. N. T.—Ed.]

[[3] Coteler. Patr. Apost. tom. 1, p. 199. Antwerpiæ, 1698. Hæc monumenta Anglice conversa edidit Gul. Whiston in t. 2, libri cui titulus Primitive Christianity—Ed.]

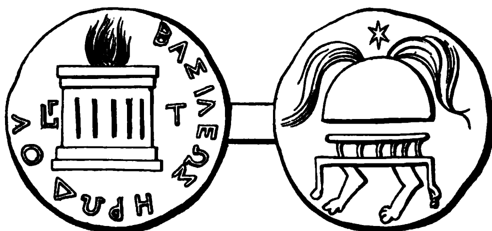
claudam, cum jam inde a Machabæis Judæi quicunque libros conscripserunt, Hellenistice locuti sint, eritne quisquam, qui neget linguam illam tunc temporis vernaculam ei genti fuisse?

Judæorum numi inscribebantur Græce.—II. Nunc numismata inspiciamus, quorum testimonium nemo, nisi omnis antiquitatis expers, non lubentissime excipiat. Ac sane priscis nequaquam id moris fuit, quod nostris regibus modo est, qui numos plerumque non vernacule, sed Latine inscribunt. Illi qua lingua vulgo utebantur, eadem numismata inscribebant, ut ex iis non modo qui cujusque populi sermo fuerit, sed etiam quæ ejus sermonis origines, quæ mutationes et incrementa, certissimis veluti fatentibus testibus convincamus. Apposite ad hanc rem doctissimus Spanhemius; "Hinc" ait, "et indubiæ linguarum origines, et primæ, ac subinde mutatæ dein literarum formationes, varia ætatum discrimina, plurimi quadratariorum errores, aliaque recondita eruditæ antiquitatis arcana feliciter eruuntur."[1] His animadversis aio, longe ante Christum natum omnia numismata apud Judæos, Galilæos, Samaritanos, finitimasque civitates Græce fuisse inscripta. Ac ne tempus frustra omnibus enumerandis teramus, age paucula ex selectioribus exhibeamus.

[1] Spanhemius, Diss. 2, § 1, tom. 1, p. 61, ed. Lond. Calmet. Diss. sur les Medail. Hebraiq. in Dict. t. 1, p 76.

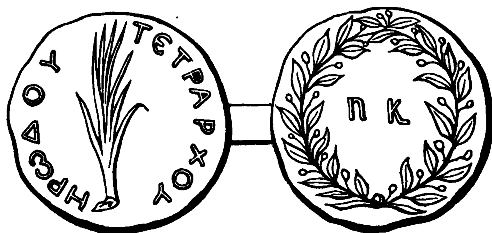

Numus Herodis magni cum uva, qua ager vini ferax designatur in vineis Engaddi, Græcisque literis ΗΡΩΔΟΥ. In aversa parte Harduinus putat esse lilium Phaseliticum : Spanhemius (quem secuti sunt alii) rectius autumat esse galeam, quam ornat cauda equina cum epigraphe ΕΘΝΑΡΧΟΥ.[1] Numus hic jam quadraginta ante Christianam epocham annis, fuit cusus ; Herodes enim anno quadragesimo regis appellatione fuit honestatus.

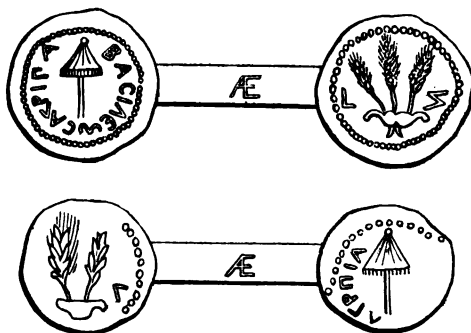
[1] Spanhemius, Diss. 8, p. 520. de Usu et Præs. Num.

Alius Herodis Magni numus, quem refert laudatus Spanhemius,[1] atque exstare ait in gaza regia Gallorum. In eo hinc ara accensa; inde vero apex pontificis maximi, ut quibusdam videtur, seu mavis galea, ut eidem Spanhemio placet, conspicitur, cum Græca inscriptione ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΗΡΩΔΟΥ. Ex quo patet, illum ab eodem Herode jam rege, fortasse post templi secundi ædificationem cusum fuisse.

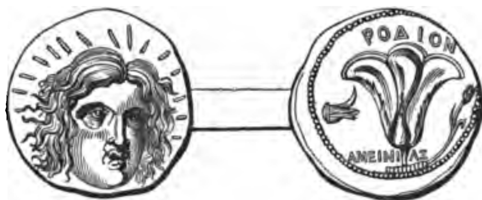
Hic est Herodis Antipæ, Herodis Magni filii numus, cujus plurima exstant numismata.[2] In priori parte palmæ ramus, quod est Judææ ac Galilææ ἱερογλυφικὸν, Judæa enim et Galilæa palmetis totæ consitæ sunt, ut testatur Plinius,[3] cum Græca inscriptione ΗΡΩΔΟΥ ΤΕΤΡΑΡΧΟΥ, et additis numeralibus L. ΛΔ, anno xxxiv. ejusdem Herodis Tetrarchiæ, quæ xxxvii. Christi anno respondet. In altera parte laurea cum duabus in medio literis N. K.

[1] Spanhemius loc. cit. p. 522.
[2] Vide Spanhemium, loc. cit. pag. 527.
[3] Plinius, t. 1, p. 682, v. 26, lib. 13, cap. 4.

Hactenus allatis numis hos addo Herodis Agrippæ, in quibus duo Hebræorum festi dies designantur, hoc est Tabernaculorum et Pentecostes.[1] Nam tentorium quod in anterioribus partibus expressum est, Tabernaculorum festum designat, spicæ vero, quæ in posticis sculptæ sunt, Pentecostem: iidemque tandem Græce inscribuntur ΒΑCΙΛΕΩC ΑΓΡΙΠΑ, " regis Agrippæ," aut simpliciter ΑΓΡΙΠΑ. Græce pariter inscriptos fuisse xxx. numos qui Judæ dati sunt ad Christum prodendum, docent Joannes Villalpandus,[2] Antonius Augustinus,[3] aliique; quorum icon sequens est.

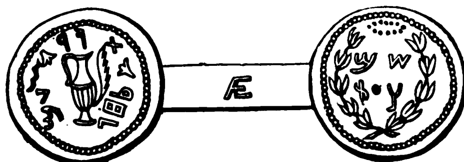
[1] Vide Spanhem. loc. cit. p. 528. Calmet. l. cit. n. 20.
[2] Villalpandus, lib. 2, de Pond. Disp. 4, cap. 30, p. 402, tom. 3.
[3] Anton. Augustin. Dial. 2. de Numism. p. 22. ed. Rom.

Habet una parte caput colossi Rhodiensis radiatum, in altera florem cum Græca inscriptione ΡΟΔΙΟΝ; quæ omnia in insula Rhodo cusum eum fuisse docent. Horum numorum unus Romæ servatur in templo S. Crucis in Hierusalem, alter Parisiis vitrea theca inclusus. Nihilominus, ne quid dissimulem super ea re, in alia omnia viri doctissimi abierunt, ut videre est apud Seldenum.[1] Sed satis hæc de Judæorum numis Græce insculptis, quibus sane ita abundamus, ut celeberrimus Joannes Harduinus peculiarem librum eorum confecerit, quem De Numis Herodiadum inscripsit. Hunc consule, si tanti rem putas esse.*

[1] Selden. de Jur. N. L. II. p. 242 et 243, ed. Lond. t. 1.

* Objiciet fortasse quispiam, circa idem tempus, I. Simonem Machabæum concedente Antiocho rege Syriæ, (1) numos suos lingua, ac literis Samaritanorum inscripsisse, qualis est sequens. (2)

(1) Lib. 1 Mach. cap. 15, v. 6.

(2) V. Conringium de N. Hebr. Parad. p. 56; Hadrianum Relandum, de Nummis Samaritanorum.

Eadem quoque lingua inscripta sunt finitimarum civitatum numismata, itemque Galilæorum, Samari-

II. Numisma census quod Christo postulanti Pharisæi, et Herodiani obtulerunt (1) Latinis literis fuisse inscriptum, quale heic visitur. (2)

Sed neuter horum numorum nobis quidquam obest. Non prior: nam Joannes Christophorus Wagenseilius, (3) Carolus Patinus, et Ottho Sperlingius, (4) at qui viri! quamque rei nummariæ periti! eius νοθείαν manifesto sibi tenere visi sunt: quibus meum hoc qualecunque suffragium adjungere equidem non dubito. Nam quod attinet ad locum prioris Machabaici: "Permitto tibi facere percussuram proprii numismatis:" inde nihil conficies nisi, contulisse quidem Antiochum Simoni jus propriæ monetæ percutiendæ. At quod ille hujusmodi jure usus sit, ullumque numisma cuderit: id vero neque hoc loco, neque usquam quidem dicitur, nec quisquam hactenus probavit. Inane igitur hoc argumentum, præsertim cum contemni potuerint a Simone hæc Antiochi promissa, cujus imperium pene nullum in Judæos erat, aut amicitiæ fides.

Hæc ad Scripturæ locum. Quod ad numos attinet, animadvertendum est, illos Simonis nomen nusquam præ se ferre, in quibus duntaxat legere est hæc, Sekel Ischrael, Jeruschalaim Hakkedoscha, Siclus Israel, Jerusalem Sancta, et his affinia. Præterea eorum νοθείαν satis manifestam

(1) Math. Evang. cap. 22, v. 17 ad 19.
(2) V. Selden. de J. N. et G. lib. 2, cap. 8, p. 239.
(3) Wagenseil. Annot. ad Lib. Mischnæ Sota, p. 575.
(4) Sperlingius, de Nummis non cusis, cap. 16.

tanorum, &c. Etenim Tiberiadis, quæ nobilissima Galilæorum urbs, ac metropolis ad lacum Gennesari-

tenemus: nam inscriptionibus Samariticis sunt insigniti: hoc est sermonibus, et literis, quæ nusquam tunc quidem apud Judæos obtinebant; cujus difficultatis quantum sit pondus iidem ipsi sentiunt, qui numos hos nobis tanquam genuinos venditant. Dum quemadmodum sese inde expediant nesciunt. (1) Nam quamvis dicant eosdem in Samariticis civitatibus Simonem cudi jussisse; hæc reponsio nihili est. An enim credibile est, Simonem Machabæum ad Hebraicæ libertatis memoriam prodendam, tamque præclaræ rei famam, Samaritanorum operam adhibuisse, gentis scilicet flagitiosæ, abominandæ, dirisque omnibus ab Judæis devovendæ? Num vero seligeret linguam, et characteres incognitos? et ab recepta omnium populorum consuetudine deflexisset, qui numos non alio inscribere sermone soliti erant, quam suo, et vernaculo? Samaritani contra non eo animo in Hierosolymitanos erant, ut illorum civitatem sanctam putarent, aut Hierosolymam adscenderent; qui sacra sua in montibus Samariæ peragebant. Neque magis rem juvat Augustinus Calmet, (2) Petrus Allix, (3), et Pater Souciet, (4) qui contendunt fuisse tunc apud Judæos duplicem characterum formam; hoc est sacrorum et profanorum. Quorum priorem Judæi a Chaldæis, posteriorem ab Samaritanis mutuati essent; hac autem altera Simonem numos cudisse. At quo teste rem conficiunt? nullo. Quibus scripturis, quo prisco scriptore nituntur? adhuc nullo. Valeant igitur tam belli homines, secumque suos Samariticos numos ferant, ac si quem veteramentarium Judæum repererint, illi vendant, non nobis; qui pulchre novimus, quantopere impostorum ingenium in id genus monumentis sibi indulserit. Certe Sperlingius Holsatiæ officinam se vidisse narrat, ubi hujusmodi cudebantur sicli. Patinus vir alioqui in veterum monetis perscrutandis diligentissime versatus, in tot, quæ inspexit numismatum cimeliis, ne unum quidem se genuinum siclum invenisse fatetur. Quare

(1) Vide Morinum, exercit. 2, in Pentat. Samar. 1, 10. Bibliotheq. Critiq. lib. 2, cap. 27, p. 404, 405.

(2) Calmet, Dissert. sur le Medail. Hebraiq. p. 65.

(3) Allix apud Spanhem. de P. Num. p. 72, diss. 11.

(4) Souciet, Diss. sur les Medail. Hebraiques, p. 41.

ticum sita, numi exstant plures Græce omnes inscripti in hunc modum ΚΛΑΥΔΙΟ ΤΙΒΕΡΙΩΝ ΕΤ. ΑΠ.: hujus æra ducitur ab anno urbis conditæ DCCLXX., de quo Norisius,[1] Vaillantius,[2] et alii. Sephoris urbis item, primariæ et munitissimæ Galilæorum, numi hac Græca inscriptione insigniuntur ΣΕΠΦΩΡΗΝΩΝ, de quibus vide Vaillantium,[3] et Patinum.[4] Non alius Samariæ civitatibus mos fuit. Et primo ipsiusmet Samariæ, quam Herodes Augusto blanditus Græco nomine appellavit Σεβάϛην, plurimi numerantur Græci numi, inter quos Norisius typum exhibet in eximio opere de epochis Syro-Macedonum[5] cujusdam inscripti CEBACHTHNΩN. L. ΘP, "Sebastenorum anno CVI.," et alterius CEBACTHNΩN CYP. CIE., "Sebasteno-

dicamus licet, Simonem Machabæum cudendæ monetæ beneficio, quo eum Antiochus affecerat, aut usum non omnino fuisse, aut certe Samaraticos siclos, qui illi adscribuntur, esse ὑποβολιμαίυς.

Nunc quod attinet ad numisma census Latine inscriptum; demus sane, idem illud esse, quod Christo obtulerunt Pharisæi, ut venditant Freherus et Fischer, (1) &c. At quid inde? certe Freherus ipse, aliique docent, vectigal quod Romanis pendebant Judæi non Judaicis (de quibus hic sermo) sed Romanis nummis pendi debuisse. Quare nihil hoc etiam πρὸς τὴν λύραν.

(1) Freherus, et Fischer, de Numismate Census.

[1] Noris. de Epoch. Syro-Maced. Diss. 5, t. 11, p. 582 et seq.
[2] Vaillant. de Num. Imp. a Pop. Græc. loq. p. 30.
[3] Vaillant, de N. Imp. a Pop. Græc. loq. p. 24 et 30.
[4] Patinus, in Num. Imp. Roman. p. 183.
[5] Noris. de Ep. Syro-Maced. diss. 5, p. 559 et seq.

rum Syriæ anno ccxv.," vide et Patinum.[1] Sichem Samariæ urbis, quæ Neapolis consequutis temporibus dicta est, numos Græce inscriptos reperias hoc modo ΦΛΑΟΥΙ. ΝΕΑΠΟΛΙ ΣΑΜΑΡΕΙΑΣ. L. ΑΙ. Horum nonnulla videbis, si voles, apud Spanhemium[2] aliosque. Ac ne longum faciam, id ipsum factitatum est ab Cæsarea, Paneade, Raphia, Gaza, Gadara, Livia, Ramatha, Azoto, Ascalone, aliisque civitatibus quæ Judææ adjacebant. Ceterum quod ad Judaicos numos attinet, hos, præterquam quod Græce inscripti sunt, ut modo ostendimus, Græcis etiam nominibus vulgo donabant Judæi: puta, Δραχμῆς, Δίδραχμυ, Στατῆρος, Δηναρίυ · quorum passim meminerunt Novi Testamenti scriptores. Idque constat tum quod numos Græce inscriptos Hebraicis nominibus nuncupari non decebat: tum quod in tabulis Antiqui Testamenti voces hæ nusquam occurrunt sed tantum in Novo. At "stateris" vox, inquies, occurrit in Veteri aliquando; itemque "drachmæ," quæ ter legitur in Nehemia.[3] Est ita, si editioni Latinæ auscultemus, non item si Hebræam et Chaldæam consulas. Nam quo loco Latina habet "stateres" in Hebræo legitur שקלים "seckalim:" "drachma" autem, quod illa profert, Chaldaice est דוכמון. Cum igitur satis in aperto sit, longe ante Christi epocham Judaicos numos Græce inscriptos fuisse, ac Græcis etiam no-

[1] Patinus, ibid. p. 265.
[2] Spanhem. de V. et P. Numis. Vaillant. loc. cit. p. 279.
[3] Nehem. cap. 7, v. 70 ad 72.

minibus nuncupatos, consequens est, ut Græce etiam Judæos tunc locutos esse confiteamur.

Judæi Græcis inscriptionibus utebantur.—III. Tertio loco inscriptionum fidem testor, quæ in hac re æque magni momenti sunt apud criticos. Prima igitur harum sit, quæ in templi lorica, sive in atrio exteriori, posita erat. Nam cum morte proposita cautum esset, ne quis ex Judæis pollutis (hoc est qui seminis profusione laborarent, item menstruali mulieri, quique cum ea consuevissent) tum ex alienigenis, interius templi septum penetraret, ut meminit Maimonides;[1] post refectum templum in atrio exteriori duplicem inscriptionem positam fuisse docet Josephus: altera autem earum Græce loquebatur, ut idem narrat his verbis; Ἐν αὐτῷ δ' εἱςήκεισαν ἐξ ἴσου διαςήματος ςῆλαι, τὸν τῆς ἁγνείας προσημαίνουσαι νόμον, αἱ μὲν Ἑλληνικοῖς, αἱ δὲ Ῥωμαϊκοῖς γράμμασι, μὴ δεῖν ἀλλόφυλον ἐντὸς τοῦ ἁγίου παριέναι. "In lorica ex cancellis saxeis facta æquis dispositæ intervallis columnæ stabant, legem castimoniæ præmonentes, Græcis; aliæ Latinis literis, in locum sanctum transire alienigenas non debere."[2] Sic etiam in Antiquitatibus; Εἰς τοῦτο τοῦ λαοῦ πάντες, οἱ διαφέροντες ἁγνείᾳ καὶ παρατηρήσει τῶν νομίμων, εἰσῄεσαν; "In hoc fanum cuilibet e populo, modo non polluto et præscriptorum legis observanti, intrare licebat."[3]

[1] Maimonides, de Domo Electa, cap. 7, § 13.
[2] Joseph. de Bello, lib. 5, cap. 5, § 2, p. 331, 332.
[3] Joseph. in Antiq. lib. 8, cap. 3, § 9, p. 427.

Præterea Titus Imperator super eadem lege sic Judæos alloquitur apud eumdem; Ἀρ' ὀκ ὑμεῖς, ὦ μιαρώτατοι, τὸν δρύφακτον τῦτον πρὐβάλεσθε τῶν ἁγίων; ὀχ ὑμεῖς δὲ τὰς ἐν αὐτῷ στήλας διεςήσατε, γράμμασιν Ἑλληνικοῖς καὶ ἡμετέροις κεχαραγμένας; [οὐχ ἡμεῖς δὲ τοὺς ὑπερβάντας ὑμῖν ἀναιρεῖν ἐπετρέψαμεν, κᾄν Ῥωμαῖός τις ᾖ;] "Nonne vos, o sceleratissimi, hunc cancellum locis sanctis objecistis? Nonne vos columnas ad certa intervalla in eo statuistis, literis Græcis ac nostris inscriptas? Nonne eos qui transiissent, quamvis Romanus quis esset, vobis necare permisimus?"[1] Nunc si tanti momenti lex Græca lingua Judaico populo ad legendum proposita erat, quis non videt linguam hanc eidem vernaculam esse oportuisse? Nemo certe nisi qui oculos sibi in meridiana luce claudat. Hoc cum non intelligeret Bernardus Lamy[2] cum nonnullis aliis desudat in caussis investigandis, cur taceat Joseph, an ibi ulla fuerit scriptura Hebraica, cum Hebræi præcipue erant admonendi, ne ultra vetitum sibi limitem perrumperent. Nugæ: nihil enim Hebraica lingua opus erat, cum Hebræi Græce tunc vulgo loquerentur.

Altera Græca inscriptio in Christi Domini cruce proposita fuit, ut testatur Lucas his verbis; "Erat autem et superscriptio super eum literis Græcis, et Latinis, et Hebraicis."[3] Atqui in hac sermonum triga

[1] Joseph. de Bello, lib. 6, cap. 2, § 4, p. 376.
[2] Lamy, de Templo, lib. 5, sect. 2. p. 813.
[3] Lucas, Evang. cap. 23, v. 38.

necessario debuit esse unus, qui Judæis tunc foret vernaculus; ut ab iis maxime, quibus instantibus occidebatur Christus, damnationis caussa et titulis legeretur. Et vero, ut discimus ex Joanne, "hunc titulum multi Judæorum legerunt: quia prope civitatem locus erat, ubi crucifixus est Jesus."[1] Jam vero Hebraicus sermo minime tunc in usu erat, quippe qui jam inde ab Babylonicæ servitutis temporibus desitus erat usurpari; neque eum amplius Judæi intelligebant, ut ipsi fatentur adversarii, et infra patebit. Multo minus Latina lingua, qua nusquam Judæi usi sunt, ut omnibus in confesso est, itemque clarius infra ostendemus. Reliquum est igitur ut Græca tantum Hierosolymitanis fuerit vernacula. Cujusmodi sane illationem neque concinnius, neque clarius firmare potuit Rabbinorum præstantissimus R. Jochanan, qui de linguis his verba faciens, hæc habet; "Tres sunt linguæ; Latina bello inserviens, sermoni Græca, precibus Hebraica."[2] Fuit ergo adhibita Hebraica lingua, tanquam sermo sacer, quo in precibus votisque concipiendis utebantur; Latina utpote dominantium Romanorum, ac proinde tunc belli lingua; Græca denique ob sermonem vulgarem loci, in quo de Christo supplicium sumebatur, quoque vulgo loquebantur Hierosolymitani. Atque ea caussa est, cur apud Lucam (qui eodem ordine disposuit titulos, quo scripti fuerant, ut ostendit Casaubonus[3]) Græca inscriptio principem locum obtineat.

[1] Joan. Evang. cap. 19, v. 19.
[2] R. Jochanan, in Midr. Tillim, fol. 25, c. 4.
[3] Casaubon. exerc. 16 ad Baron. An. 34, 119, p. 563.

Neque id solum in Judæa verum etiam in finitimis locis in more fuit, ut ostendunt edicta illa Romanorum quæ a Josepho recitantur.[1] Etenim Caii Cæsaris edictum de Hyrcano ejusque posteris in Judaico solio retinendo, in tabulis æreis Latine atque Græce sculptum legebatur in Ascalone, Sidone, Tyro, in templis, item Hierosolymitano, et alibi, ex ejusdem Cæsaris imperio: "Æreamque tabulam ista continentem dedicandam, et in capitolio, et Sidone, et Tyro, et Ascalone, et in templis inscriptam Romanis, Græcisque literis." His addi possunt et alia Romanorum rescripta pro Judæis, quæ omnia exhibet Josephus loco citato, atque hæc pariter Græce et Latine in tabulis perscripta, tum in templo Hierosolymitano, tum in aliis Judææ Palæstinæque locis, publice ad legendum exposita fuerunt ex eorumdem jussu. Ex quo vides Romanos Latinam proposuisse utpote suam, Græcam vero ob loca, in quibus edicta exponebantur, atque ubi lingua hæc vernacula erat, ut sic ab incolis legi, cognoscique possent.

Ac demum silentio prætereundum non est, Judæos, qui a Judæa Romam migrarunt, Græce sepulchra sua inscribere solitos fuisse. Pompeius enim subacta Judæa innumeros Romam Judæos in servitutem duxit; eisque postea libertate donatis a Cæsare, Octaviano, et Tiberio, ut vitam ex patriis legibus agerent ultro permissum est. Illic itaque non modo synagogam, verum etiam suum habebant extra urbem

[1] Joseph. lib. 14 Antiq. cap. 10, p. 703 et seq.

in via, quæ Portuensis dicitur, cœmeterium, ut patrios servare hac etiam in re ritus possent.[1] Illud autem Bosius primus detexit anno Christi MDCII., dum reconditos terræ meatus trans Tyberim perscrutaretur. Illic invenit primo sepulchra ad parietum latera, ut fit, exceptis nonnullis in pavimento effossis, substratisque: neque in eis, ut in reliquis, ulla Christianæ religionis indicia apparebant, sed Mosaici tantum candelabri septem lucernis distincti figura expressa. Lucernæ etiam fictiles in candelabri modum effictæ. Fragmenta insuper laterum rubei coloris, quibus olim calce oblitis sepulchra claudebantur: in quibus quidem lateribus inscriptiones omnes, quæ legebantur, Græci peculii erant; idque fere earum erat initium; ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ ΕΝ ΕΙΡΗΝΗ, hoc est, "Hic quiescit in pace:" quæ loquendi formula etsi Christianorum peculiaris fuit; tamen ab Hebræis plane desumpta est, apud quos phrasis hæc jam ante frequenter usu recepta, ut pluribus Scripturæ locis comprobari videtur. Quinimo huic geminæ retentæ adhuc fuerunt in recentioribus Hebræorum sepulchralibus inscriptionibus, ut videre est apud Joannem Nicolai,[2] aliosque. In altero ipsius cœmeterii monumento legebatur nomen ΑCΑΠΡΙΚΙΙ. Ac demum in alio vox CΥΝΑΓΩΓ . . ., quam propriam Hebræorum fuisse, nemo est, qui ignorat. His ergo enarratis, operose disquirit Bosius, cur Judæi, quos Hebraice locutos censet, Græce potius, quam

[1] V. Bosium Roma Sotterran. lib. 2, cap. 22, p. 142; Aringum, in Ro. Subterr. Noviss. tom. 1, lib. 2, cap. 23.
[2] Nicolai de Sepulch. Hebræor, lib. 4, cap. 4, p. 237.

Hebraice suos loculos inscripserint. Quem nodum alterutra hac ratione solvere se posse arbitratur. Scilicet aut id Judæos fecisse ob communem Græcæ linguæ usum, qui tum vel maxime vigebat Romæ; aut epitaphia isthæc excitata fuisse a Judæis Græciensibus, puta qui Corintho, Thessalonica, vel ex aliis Græciæ locis Romam commigrarunt. Sed neutra quidem facit ad rem. Non prior, quæ si utique valeret, Latina potius, quam Græca lingua uti debuissent Judæi. Quæ enim communior, ac receptior in urbe poterat esse lingua, quam Latina? Præterquam quod Judæi cum nullam cum ethnicis rem voluerint sibi esse, id quod ante adnotavimus; non est cur monumenta sua receptiori eos sermone inscripsisse, omnibus notissimo, quisquam dicat. Neque magis Bosio prodest altera conjectura. Non enim constat Judæos Græcienses Romam venisse, ut commigrasse eo certo scimus Palæstinos Hebræos (eos nempe, qui in Judæa orti sunt) sub Pompeio, ac maxime post sanctæ urbis excidium. Ac si nonnulli eorum illuc pervenerunt, hi profecto Judæis Palæstinis longe fuerunt numero pauciores. Contra non negat Bosius unum Romæ habuisse Judæos cœmeterium; idque utrique genti commune. Age si verum esset, quod ipse credit, Palæstinos Judæos Hebraice locutos, jam quæ ille epitaphia detexit partim Græce loqui, partim vero Hebraice debuissent; ita ut unusquisque illorum suo, in illis perscribendis, sermone usus fuerit. Atque Hebraica quidem tanto Græca excedere numero debuerant, quanto Palæstinis Ju-

dæis Græcienses pauciores erant. Quod falsum tamen est: nam omnia uno Græco idiomate sculpta reperit Bosius. Ergo etsi Bosio liberaliores plus æquo esse volumus, tamen verum adhuc est Palæstinos æque ac Græcienses Judæos Græca epitaphia adhibuisse. Quod cum Bosio nihil, nobis sane plurimum favet.

Judæi Græca nomina sibi ac filiis imponebant.—IV. Probatur quarto a nominibus propriis hominum. Hoc porro argumentum vulgo usurpant Patres, inter quos eminet Augustinus, Origenes, Hieronymus, Theodoretus, Aben Ezra, quem sequitur sanior Rabbinorum pars, atque eruditi, et præsertim Stephanus Morinus, Samuel Bochartus, Waltonus, aliique ad primævam mundi linguam inveniendam.[1] Eodem ferme et ipse utar ad Judæorum τὸν Ἑλληνισμὸν demonstrandum; cum vix dici possit quantopere in recte nominibus cudendis imponendisque studuerint Judæi, ut videre est apud Eusebium, qui in Præparatione Evangelica περὶ τῆς παρ' Ἑβραίοις τῶν ὀνομάτων ὀρθότητος, "de recta nominum apud Hebræos impositione"[2] fuse disserit. Hebræi igitur vel ante Machabæos ipsos Græca nomina sibi asciscebant. Nomina enim tunc usu recepta erant "Philippus, Alexander, Lysimachus, Antipater, Antigonus, Alphæus, Andreas, Eupolemus, Numenius, Dositheus, Aristobulus," &c., quorum mentio passim in Machabæis, in Novi Testamenti et Josephi

1 V. Waltonum Proleg. 3, n. 4, p. 15 et seq.
2 Euseb. in Præp. Evang. lib. 11, cap. 6, p. 514, ed. Paris.

libris occurrit: eademque Græca omnino sunt· Nam præcipue "Philippi, Alexandri, Lysimachi, Antigoni, Antipatris" nomina fuisse vulgo a Græcis usitata, atque ab iis plane desumta, nullus est qui ignorat; præsertim cum passim celebrentur apud Euripidem, Demosthenem, Plutarchum, et maxime apud Suidam. Sic mere Græca sunt Eupolemus, qui "bonus miles" sonat; Dositheus "a Deo datus;" Numenius "novus mensis;" Aristobulus, "bonum consilium." Itemque Andreas, qui redditur "fortis;" Nicodemus, "victoria populi;" Stephanus, quod est "corona;" Cleophas, "omnis gloria;" Drusilla, "rore madefacta." Similiter quoque Philo, Epænetus, Malichus, Sosipater, Timotheus, Archelaus; verum, ut Horatii verbis utar, cetera de genere hoc, adeo sunt multa, ut

. . . . loquacem
Delassare valent Fabium.

Hæc de Judæis, qui ab teneris unguiculis Græcis nominibus gaudebant. Contra cum aliquibus non Græcum nomen impositum fuerit, sed Hebraicum aut Chaldæum: hi ubi adolevissent, illud vel in Græcum convertisse, vel novum sibi Græcum nomen adscivisse scimus. Ad prius genus pertinent Onias pontifex, qui rejecto Hebraico nomine, Græce Menelaus vocari maluit; sic Salome Alexandram se transnominavit, Cephas Petrum, Levi Matthæum, Tabitha Dorcam. Ad secundum ordinem spectant pontifex

Jesus ante Machabæos clarus, qui Hebraicum nomen "Jesus" Græcum fecit Jason; et qui prius vocabatur "Jacim," Græce Alcimus dici voluit. Sic "Simeon" postea Simon, "Saul" postea Paulus, "Mathathias" tum Matthias. Et sic de innumeris aliis, quorum parco plura congerere. Nunc qui fieri poterat, ut Judæi Græca nomina usurparent, et nihilominus Chaldaice loquerentur?

Judæi Græcum alphabetum pueros docebant in scholis.—V. His præterea accedat et aliud argumentum, quod mihi sufficit libellus de "Infantia Domini" inscriptus, sive Thomæ Protoevangelium, qui liber a doctissimo Joanne Aloysio Mingarelli in Bononiensi Archigymnasio Græcæ linguæ professore nuper est editus.[1] Ac licet libellus hic fabulis, et

[1] Thomæ Pseudo-Evangelii fragmentum in regia Parisiensi Bibliotheca a se repertum primus edidit Joannes Baptista Cotelerius (1), quod postea Lambecius in M.S. codice Vindobonensis Cæsareæ Bibliothecæ quum invenisset, lectionum varietatem adnotando recensuit (2). Inde ac illustratum notis Joannes Albertus Fabricius in Codicem Apocryphum N. T. retulit (3). Ac tandem nuper integrum edidit laudatus Joannes Aloysius Mingarelli Can. Reg. S. Salvatoris, quale exstat in chartaceo codice M.S. seculi xv. Bibliothecæ S. Salvatoris Bononiæ. Hoc tamen Mingarellianum exemplar etsi unum, idemque, atque illud cujus fragmentum Cotelerius edidit, videri potest, non parum tamen ab illo abludit, ut utrumque conferenti patebit. At cum in Mingarellii codice Zacchæus ludi-

(1) Cotelerius in Not. ad Const. Apost. lib. 6, cap. 16.
(2) Lambecius, lib. 7, Comment. p. 270 et seq.
(3) Fabricius, Cod. Apo. N. T. p. 159, secundæ edit.

commentitiis Servatoris nostri prodigiis refertus sit, quid tamen vetat, quominus ex fabuloso etiam libello veritatem tanquam antidotum ex veneno exprimam, præsertim cum, ut est in proverbio, "non fingant omnia Cretes?" Eoque id magis, quod opus illud ab antiquissimis temporibus, puta a Marcosiis sive Gnosticis hæreticis secundi seculi, confictum est. Ejus enim meminere non modo Cyrillus Hierosolymitanus,[1] Gelasius,[2] septima synodus œcumenica,[3] aliique sane plures, verum etiam Irenæus,[4] qui eodem seculo vixit; atque huic ferme æqualis Origenes.[5] Capite igitur VI. inducitur Zacchæus ludimagister puerum Jesum Græcas literas docens. Καὶ εἶπεν αὐτῷ πάντα τὰ γράμματα, ἀπὸ τοῦ Α ἕως τοῦ Ω, μετὰ πολλῆς ἐξετάσεως ξανῶς· ἐμβλέψας δε τῷ καθηγητῇ Ζακχαίῳ λέγει αὐτῷ, Σὺ τὸ ἄλφα μὴ εἰδῶς κατάφύσιν, τὸ βῆτα πῶς ἄλλως διδάσκεις; ὑποκριτὰ, πρῶτον εἰ οἶδας, δίδαξον τὸ Α· καὶ τότε σοι πιςεύσωμεν περὶ τοῦ Β· "Et (Zacchæus) dixit ei (id est Jesu)

magister Græcas literas Jesum docet, ut Irenæus legit, non vero Hebraicas, ut in Coteleriano fragmento legitur, et infra dicemus, ad primi potius codicem, quam secundi fragmentum respexisse Irenæus videtur. Ceterum legi eam in rem meretur eruditissima epistola Mingarelli ad Patrem Ricchinium in calce ejus Pseudo-Evangelii. [V. Jones on the Canon, p. 3, c. 23. Ed.]

1 Cyrillus Hierosol. Catechesi. 4 et 6.

2 Gelasius in Decreto de libris apocryphis.

3 Synodus Actio 2, par. 5, tom. 7, edit. Labbæi.

4 Irenæus, Adversus Hæreses, lib. 1, cap. 20.

5 Origenes, Homilia 1 in Lucam, tom. 3, p. 933.

omnes literas ab alpha ad omega, dilucide singulas expendens, atque accurate. Intuens autem magistrum Zacchæum dicit ei Jesus, Tu quum literæ alpha naturam ignores, quomodo alios doces literam beta? Hypocrita doce prius si nosti literam alpha, et tunc tibi credemus dicenti de litera beta." Ac quamvis Parisiensis codex literas Hebraicas hic commemoret, quod etiam facit Arabicum Pseudo-Evangelium capite XLVIII., retinenda tamen est Mingarelliani codicis lectio, quippe quæ omnium, ut videtur, antiquissima est. Sic enim legit etiam Irenæus; cujus verba hic exscribo; Ὡς τȣ̃ Κυρίου παιδὸς ὄντος, καὶ γράμματα μανθάνοντος, καὶ τȣ̃ διδασκάλȣ αὐτῷ φήσαντος, καθῶς ἔθος ἐϛὶν, Εἰπὲ ἄλφα, ἀποκρίνασθαι τὸ ἄλφα· πάλιν τε τὸ βῆτα τȣ̃ διδασκάλȣ κελεύσαντος εἰπεῖν, ἀποκρίνασθαι τὸν Κύριον. Σύ μοι πρότερον εἰπὲ τί ἐϛι τὸ ἄλφα, καὶ τότε σοὶ ἐρῶ τί ἐϛι τὸ βῆτα. καὶ τȣ̃το ἐξηγȣ̃νται, ὡς αὐτȣ̃ μόνȣ τὸ ἄγνωϛον ἐπιϛαμένȣ, ὅ ἐφανέρωσεν ἐν τῷ τύπῳ τȣ̃ ἄλφα; "Quum Dominus puerili ætate esset, atque elementa disceret, ac ludimagister, ut mos est, ei dixisset, Dic alpha, respondit, alpha: quumque rursus beta dicere jussisset, respondit Dominus, Tu mihi prius dic, quid sit alpha, tumque dicam quid sit beta. Idque ita interpretantur, quasi solus ipse id quod cognitionem superat norit, quod quidem in figura ipsius alpha declaravit." Qua de re lectionem hanc utpote Irenæo consonam retinendam esse omnes vident. Præterea capite XIV. Protoevangelii scribitur; Ἴδει γὰρ

ὁ διδάσκαλος τὴν πεῖραν τȣ̃ παιδίȣ, καὶ ἐφοβήθη αὐτόν· ὅπως γράψας τὸν ἀλφάβητον, ἐπετήχευεν αὐτὸν ἐπὶ πολλὴν ὥραν, καὶ ȣ̓κ ἀπεκρίνατο αὐτῷ· εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησȣ̃ς· Εἰ ὄντως διδάσκαλος εἶ, καὶ εἰ οἶδας καλῶς τὰ γράμματα, εἰπέ μοι τȣ̃ ἄλφα τὴν δύναμιν· κᾀγώ σοι ἐρῶ τὴν τȣ̃ βῆτα· "Noverat enim magister peritiam pueri, et timuit eum: et scribens alphabetum, exercuit illum ad longam horam, et non respondit ei. Dixit autem illi Jesus, Si vere magister es, ac si recte literas nosti, dic mihi vim literæ alpha, et ego tibi dicam vim literæ beta." Ecquid loca ista aliud indicant, nisi Græcum sermonem in Judæa vernaculum Christi ætate fuisse, cum Græcum alphabetum Judæi suos pueros docerent in scholis? Apocryphus hic quidem libellus, ut modo diximus, altero post Christum seculo conditus est, videlicet non multo post captam Judæam; quo tempore scire omnes poterant, qua lingua uterentur Judæi. Neque credibile omnino est fabulatorem, qui Evangelio suo fidem adjungere studebat, ut qui maxime mentitum etiam fuisse in eo, quod omnibus hominibus compertum tunc quidem erat, puta quale fuerit idioma in Judæa vernaculum. Quidni igitur ea lingua uterentur Judæi, quam tum aperte hic liber ipsis vindicat?

Judæi Græce biblia legebant.—VI. Probatur VI. a communi Græcorum bibliorum usu. Nam olim apud Judæos Scripturæ non legebantur, nisi Hebraice. Ac quamvis post Babylonicam servitutem ipsi Hebraice

amplius non intelligerent: attamen ob sanctæ linguæ reverentiam in cœtibus Hebræum volumen legebant, ita tamen ut adesset legenti interpres, qui populo ignotum sibi sermonem interpretaretur.[1] At vero a Christi tempore Judæi, Hebraico textu relicto, versionem Græcam Septuaginta interpretum, ut vulgo appellant, ita receperunt, ut in ipsis synagogis ea publice legeretur ac vulgo in ore omnium esset. Credamus id sane Justino Martyri, qui fuit Samarita, claruitque sub initio seculi secundi; idemque de hac Græca LXX interpretum versione agens ait; "Si quis nobis objiciat non nostros hos esse, sed Judæorum libros, eo quod ad hoc usque tempus in synagogis eorum asserventur," &c.[2] His gemina habet Tertullianus in suo Apologetico, ubi de hac versione sic loquitur; "Sed et Judæi palam lectitant, vectigalis libertas vulgo additur sabbatis omnibus.[3] Ubi nomine "vectigalis," ut omnes consentiunt, intelligit libertatem legendi, et audiendi, quam omnes tributo redemerunt. Confirmant id ipsum Rabbini, inter quos R. Azarias scribens; "Confirmatam fuisse interpretationem Græcorum ab universo Israelitarum cœtu." Idemque affirmat: "Thalmudicorum decreto sancitum fuisse, ut lex solis Græcis literis exscriberetur, לא התירו שיכתבו ספרים בכל

[1] Maimonides, Hilcoth Tephil. cap. 12, § 10 Mischna in Tract. Megill. cap. 4.
[2] Justinus Martyr, Cohort. ad Græcos, p. 14, lit. c. ed Paris.
[3] Tertullianus, Apolog. cap. 18, p. 64.

: לשון אלא ביונית, Non permiserunt scribere libros ulla lingua, excepta Græca." Quæ omnia manifeste probant Judæos non aliam quam Græcam linguam callere solitos fuisse. Ac sane legimus in Thalmude Hierosolymitano de quodam R. Levi, qui Cæsareæ audiens Judæos legentes lectionem "Audi Israel" ex Deuteronomio VI. "Hellenistice, voluit impedire ipsos; R. Jose id animadvertens irascebatur dicens, Qui non potest legere Hebraice, num omnino non leget? imo legat quacunque lingua, quam intelligit, ac novit, et sic officio suo satisfecerit."[1] Idemque evenit Justiniani ævo, quo imperante lis mota est inter Judæos de Hebraica textus lectione in synagogis repetenda; sed Justinianus pro Græca interpretatione stetit, permittens Hebræis Scripturam secundum traditam consuetudinem, et vernaculam linguam Græce legere.[2] Neque solum biblia Græce lectitabantur palam in synagogis; sed et ea vulgo sequebantur, ex iisque loca recitare soliti erant Judæi, Christus, apostoli, evangelistæ, quod jam multo ante observarunt viri doctissimi.[3] Constat id potissimum ex Novi Testamenti scriptoribus, qui in recitandis testimoniis Veteris Testamenti longe ab Hebræica veritate recedunt, Græcamque dumtaxat interpretationem sequuntur vel *κατὰ λέξιν* "ad sensum," vel *κατὰ διά-*

[1] Talmud. Hierosolym. Sota, cap. 7. Vide Buxtorfium, in Thesau. Rabbinico, voce אלינסתין.

[2] Justinianus, in Novella Constitutione cxlvi.

[3] Vide Lud. Capellum, in Critica Sacra, p. 62 et alibi.

νοιαν "ad verbum." Quod quidem non permisissent Judæi, nisi Græca lingua apud eos obtinente, coacti fuissent Hebræicum textum deserere, et Græcam versionem amplecti.

Judæos Græce locutos Josephi testimonio probatur.—VII. Probatur id ipsum Josephi Flavii auctoritate, qui describens Titi expeditionem in Judæam, et loca ubi castrametatus est, ait Titum castra posuisse in loco vulgo dicto "Acanthon Aulona," quod sonat "vallem spinarum;" idque nomen impositum ait loco illi patrio Judæorum sermone. En tibi Josephi verba; Καὶ διανύσας ἡμέρας ϛαθμὸν ϛρατοπεδεύεται κατὰ τὸν ὑπὸ Ιȣδαίων πατρίως· Ακανθῶν Αὐλῶνα καλȣμενον, πρός τινι κώμῃ Γαβαθσαȣλῃ καλȣμένῃ· σημαίνει δὲ τȣ̃το λόφον Σαȣλȣ· διέχοντα ἀπὸ τῶν Ιεροσολύμων, ὅσον ἀπὸ τριάκοντα ϛαδίων· "Cumque statum diei iter confecisset, castra posuit in loco, quem Judæi patrio sermone vocitant Acanthon Aulona, apud vicum quemdam Gabath-Saul dictum (id autem Sauli collem significat) distantem ab Hierosolymis circiter stadia xxx."[1] Atqui nomina 'Ακανθῶν Αὐλῶνα Græca esse, omnes vident, qui aliquam cognitionem habent Græcæ linguæ; Αὐλών enim vallem significat: 'Ακανθῶν vero "spinarum" est, ab ἄκανθα ἡ· lingua igitur Judæis patria quidem et domestica esse non debuit, nisi Græca. Neque dicas Josephum ea nomina, cum Græce ipse eleganterque scripserit,

[1] Joseph. de Bell. lib. 5, cap. 2, § 1, p. 320.

ob scripturæ decorem Græce efferenda censuisse; quod pugnat certe cum Judæorum, atque adeo ipsius Josephi consuetudine. Judæi enim propria sive hominum sive locorum alterius linguæ nomina, etsi Græce scriberent, nunquam immutabant, sed qualia a sua lingua, cuicuimodi ea esset, proficiscebantur, usurpabant. Qua de re testem Josephum ipsum appellabo, qui in Antiquitatibus scribit; Τὰ γὰρ ὀνόματα διὰ τὸ τῆς γραφῆς εὐπρεπὲς Ἑλληνιϛαὶ πρὸς ἡδονὴν τῶν ἐντευξομένων· οὐ γὰρ ἐπιχώριος ἡμῖν ὁ τοιοῦτος αὐτῶν τύπος, ἀλλ' ἕν τε αὐτῶν σχῆμα καὶ τελευτὴ μία· Νωεος γέ τοι Νῶε καλεῖται, καὶ τοῦτον τὸν τύπον ἐπὶ παντὸς τηρεῖ σχήματος· "Nomina siquidem propter scripturæ decorem Græci ad delectationem legentium mutaverunt. Nostrates enim hujusmodi eorum forma non utuntur: sed idem apud nos perpetuo schema obtinent, unamque terminationem; Noeus etenim Noe apud nos vocatur, et in omni schemate eandem formam servat."[1] Præterquam quod non erat novum, neque inusitatum in Judæa nomen hoc "Aulon;" immo usurpabatur passim non modo in Judæa, sed in universa Palæstina. Nam campus ille amplissimus, qui inter Libanum montem et Antilibanum interjacebat "Aulon" dicebatur, teste Theophrasto; Καὶ μεταξὺ τȣ́των ἐϛὶν, ὃν Αὐλῶνα καλȣ̃σι πεδίον πολὺ καὶ καλόν· "Inter quos campus amplissimus et pulcherrimus est, quem Aulonem appellant."[2] Et vallis campestris, sive

[1] Joseph. lib. 1 Antiq. cap. 6, § 1, p. 21 et seq.
[2] Theophrastus, lib. 9, c. 7, de Hist. Plantar.

campus prope Jerichuntem, et Mare Mortuum, cui proximus fluebat Jordanis fluvius, "Aulon" quoque appellabatur, de quo plura Josephus,[1] et Eusebius,[2] et præsertim Hieronymus in Epistola ad Evangelum, quem audisis; "Campus, quem hodie Aulonem Palæstini vocant."[3] Vides igitur hujusmodi vocem non modo Judæis, sed universis Palæstinis fuisse vernaculam. Quod si itaque vox "Aulon" Græca est, æque atque "Acanthon," jam ex Josephi testimonio patet Græcam linguam veluti patriam Judæos usurpasse, nec est cur tam disertum testimonium in alia omnia trahatur.

Judaica regio, ejusque urbes Græca nomina cæperunt.—VIII. Octavum argumentum nobis præbet Judaica regio, ejusque regionis urbes, quæ pariter a Machabaicis temporibus suam (ut ita dicam) receperunt Græcitatem. Quæ quidem regio tunc temporis non in duodecim שבט ים "tribus," ut initio tributa fuit,[4] neque in duplex מלכות "regnum," ut post Salomonis obitum,[5] sed duntaxat in τετραρχίας "tetrarchias," nomine ac partitionis genere a Græcis desumpto: ex quo deinde earum princeps Græce etiam τετράρχης dictus est. Oppida autem, atque urbes recens conditæ, non aliis nominibus appellatæ sunt quam Græcis.

[1] Joseph. Ant. lib. 16, cap. 5, § 2, p. 798. De Bell. lib. 1, c. 21, § 9.
[2] Eusebius, in Onomast. voce Αὐλών, et alibi.
[3] Hieronym. ep. 73, tom. 1, p. 444 ed Vero.
[4] Josue, cap. 13, lib. 3; Regum, cap. 12.
[5] Joseph. lib. 16 Antiq. cap. 2, § 1, p. 786.

Nam castellum, quod in tribu Ephraim ædificavit Joannes Hyrcanus, Ὑρκανίον fuit appellatum: qui item Hyrcanus castellum, quod templo adjacebat Græce etiam Βάριν vocavit, idest "Turrim." Item castellum ab Alexandro Jannæo prope Jordanem conditum Ἀλεξάνδρειον nominatum est. Et oppidum, quod ab Herode conditum est, Ἡρώδιον dictum.[1] Græcum etiam nomen nacta est urbs pulcherrima campo qui dicitur Capharsaba, quam Herodes ab Antipatre patre nominavit Ἀντιπατρίδαν. Condidit præterea Herodes aliud cum amœnum, tum satis munitum oppidum supra Hierichuntem, quod a matris suæ nomine Græce Κύπρον nuncupavit. Et prope vallem Hierichuntis ad aquilonem urbem aliam exstruxit, quam ab nomine fratris sui Φασάηλον appellavit; quod nomen dedit etiam turri, quam Hierosolymis excitavit.[2] Ab eodem tempore condita fuit urbs inter Antipatridam et Sebasten, Græco sermone Δροῦσον dicta. Item quæ inter Hierichuntem et Scythopolim collocatur urbs a Peutingero, per Archelaum condita, Græce Ἀρχελάϊδον dicta est;[3] ut mittam alias non sane paucas, velut Gadaram, Gazam, et Hippos, quæ satis diserte a Josepho Ἑλληνίδες πόλεις, "Græcæ urbes" nominantur. Neque solum recens exstructæ urbes Græcum nomen acceperunt, sed etiam veterum Hebræa aut Chaldæa nomina in

[1] Id. ibid. lib. 17, cap. 11, § 4, p. 862.
[2] Vid. Joseph. lib. 16 Antiq. cap. 5, § 2, p. 798.
[3] Ibid. lib. 17, cap. 13, § 1, p. 865.

Græca fuerunt mutata. Quare quæ olim שכם "Sichem" dicebatur, tum Græce Νεάπολις nuncupata est: sic civitas olim בית-שאן "Bethsean," tum Græcum Σκυθόπολις nomen cepit: sic quæ antea חמת "Emmaus," postea Νικόπολις· quæ olim בית-חרן "Betharan," postea Λιβίας· quæ olim דן "Dan," inde Πανεὰς· et quæ antea שמרית "Samaria," tum Græco sermone Σεβαστὴ nuncupata est. Quinetiam ne ipsa quidem Jerusalem nomen vetus suum retinere potuit. Nam quemadmodum ante transmigrationem Babylonis Hebraice dicebatur ירושלים "Jerushalaim," et post captivitatem Chaldaice ירושלם "Jerushelem," Hasmonæi, ex quo tempore Græcissarunt Judæi, Græce Ἱεροσόλυμαν "Hierosolymam" appellarunt. Quæ caussa est, cur in Veteris Testamenti tabulis vox "Hierosolymorum" nusquam occurrat; ipse eam certe non modo in textu Hebraico, sed ne in Græca quidem versione LXX. interpretum, neque in Vulgata Latina reperire potui. Reperitur ea tamem in libris Machabaicis, et passim in Novi Testamenti libris, qui eo tempore scripti sunt, quo Græcus sermo vernaculus in Judæa erat.

Festis, ædificiis, dignitatibus, ordinibus, numis, aliisque rebus noviter institutis, Græcum nomen dederunt.—IX. Nunc age accedamus ad rationem, quæ mihi quidem semper multo validissima visa est. Hanc quidem petimus ex nominibus, quæ novis rebus ab ævo Machabæorum imposita sunt; ex quo tempore novorum festorum, ædificiorum, dignitatum,

ordinum, numorum, mensurarum, &c. non alia quam Græca nomina facta et audita sunt. Atque ut diebus festis ordiar; sacrum, quod Judas Machabæus in memoriam consecrati templi instituit, Græce dictum est ἐγκαίνια, idest renovatio.[1] Per idem tempus cum Antiochus Epiphanes templi ignem exstinxerit, quem lex perpetuum jubebat esse,[2] solemnis dies constituta est, qua die Judæi ex silvis magnam lignorum copiam in templum comportarent, cui ξυλοφόριον, id est ligniferium, nomen datum fuit.[3] Præterea apostoli festum diem instituerint, quo Magorum adorationem in præsepi, Christi miraculum in Cana, ejusdemque baptismum complexi sunt, eumque appellarunt ἐπιφανείας, manifestationes, ab ἐπιφαίνεσθαι "apparere:" majestas enim Christi apparuit et Magorum adoratione, et voce cœlitus audita, cum in Jordane baptizaretur, et ex miraculo, quod primum in Cana Galilæa factum est. Sic de novis ædificiis, nam vel ante Machabæos locus ab Jasone pseudopontifice ad luctam ceterasque exercitationes constitutus, Græce γυμνάσιον nuncupatus est.[4] Arx illa, in editiori loco Hierosolymitanæ urbis condita, Græco nomine dicebatur ἄκρα, quod "summitas" sonat. Sic Græca lingua στρατόπεδον vocabatur area regiam Herodis undecunque ambiens, ubi regii milites excubias agebant; in qua et custodia

[1] Lib. 1 Mach. cap. 4, v. 56 et seq.; Joan. cap. 10, v. 22.
[2] Levit. cap. 6, v. 12 et 13.
[3] Joseph. lib. 2, de Bell. cap. 17, § 6, p. 194.
[4] Lib. Mach. cap. 1, v. 15.

fuit, in quam Petrus Agrippæ jussu conjectus est.[1] Circus oblongus contra meridionalem templi regionem ab Herode factus Græcorum more ἱππόδρομος appellabatur, ab equis illic agi solitis.[2] Præterea Herodes magnis sumptibus duo alia ædificia exstrui jussit, alterum gladiatorum et circensium spectaculis, alterum mimis ac musicis destinatum, utrumque Græcis nominibus appellavit ἀμφιθέατρον, atque θέατρον. Idem de magistratibus dicas: nam tribunos, quos ad tuendum populum constituit Judas Machabæus, Græce πεντηκονταρχάς nuncupavit, eo quod quinquaginta militibus præessent:[3] re et nomine a Græcis omnino desumptis. In synagogis viri, et ætate et sapientia senes, quique synagogæ essent principes, Græce ἀρχισυνάγωγοι vocati sunt.[4] In conviviis autem qui curabat ut omnia disposita essent, eduliaque ordine et tempore conviviis apponerentur, ἀρχιτρίκλινος dicebatur.[5] Ab eodem tempore institutæ fuerunt toparchiæ et tetrarchiæ, quas nomine et origine plane Græcas fuisse superius diximus.[6] Et tempore apostolorum ministri septem ab iisdem

[1] Adrichomius, in Hierusalem, part 4, § 139. [Theatrum Terræ Sanctæ, fol. 1590, Coloniæ.—Ed.] Act. Apostolor. cap. 12, v. 4 et seq.

[2] Adrichomius, ibid. § 52, p. 154.

[3] Lib. 1 Mach. cap. 3, v. 55.

[4] Marc. Evangelio, cap. 5, v. 22.

[5] Joan. Evangelio, cap. 2, v. 9.

[6] Lib. 1 Mach. cap. 11, v. 28. Matth. Evangelio, cap. 14, v. 1.

ad alimenta viduis atque orphanis distribuenda, Græco nomine διάκονοι sunt nuncupati.[1] Apostoli quoque in episcoporum atque presbyterorum gradibus appellandis, non alias quam Græcas voces adhibuerunt, uti sunt ἐπίσκοπος "inspector," et πρεσβύτερος "senior." Novum agmen ab Alexandro Jannæo primum institutum, Græce dictum est ἑκατοντάμαχον, hoc est "pugnans contra centum."[2] Per idem tempus quicunque ex gentilibus Judaicam religionem amplectebantur, vel qui inter Judæos, domiciliis positis, versabantur, Græco vocabulo dicebantur προσήλυτοι, id est "advenæ."[3] Sic qui idola colerent, verumque Deum ignorarent, Græce eos ἐθνικὸς vocabant Judæi.[4] Item qui apostolorum tempore quasi recens plantati in ecclesia erant, Græce νεόφυτοι, id est "novæ plantæ" dicti fuerunt. Ab eo tempore in Judæa prodierunt voces παράκλητος "consolator," ἄγγελος "nuntius," δαίμων "spiritus," διάβολος "calumniator," Ἀντιχριστὸς "contra Christum," ἀποστάτης "desertor," κλῆρος "sacerdotum collegium," λαϊκὸς a voce λαὸς "populus," καθολικὸς "universalis," κατηχόμενοι "qui mysteriis religionis erudiuntur," παρανύμφη "pronuba," βίβλια, εὐαγγέλιον, ἀποκάλυψις, et sexcenta hujusmodi, quas voces Græcas omnino esse nemo est qui non videt. Idem dicas

[1] Act. Apostolorum, cap. 6. Epist. 1 ad Timoth. cap. 3, ver. 8.

[2] Joseph. lib. 13, cap. 12, § 5, p. 668.

[3] Math. 23, v. 15.

[4] Ibid. cap. 5, v. 47.

licet de monetarum mensurarumque nominibus, ut sunt voces *δήναριον*, *δραχμὴ*, *δίδραχμον*, *στατὴρ*, *δι-πόνδιον*, quæ passim occurrunt in Novo Testamento, quasque mere Græcas fuisse supra adnotavimus. Porro, ut velut per saturam alia huc etiam congeram, Græca ex asse sunt insequentia *ὕμνος* "hymnus," *ἐπινίκιον* "canticum victoriæ,"[1] *ἄζυμος* "azymus," seu "non fermentatus," *παρασκευὴ* "præparatio," *κατή-χησις* "eruditio," *αἵρεσις* "secta," *παραβολὴ* "comparatio," *περίψημα* "sordes," *ἀνάθημα* "Diis dicatum," *συναγώγη* "congregatio," *στάδιον* "stadium," mensuræ genus; et alia, quæ tunc temporis vulgo a Judæis usurpabantur.

Neque in nominandis modo novis rebus, sed etiam in antiquis vocibus immutandis Græcizasse tunc eos animadvertimus. Nam festum tabernaculorum quod prius Hebraice dicebatur חג-הסכות "chag-hassuchoth, festum tabernaculorum," postea Græce *σκηνοπηγία* vocatum est. Sic solemnitas hebdomadarum antea חג-שבעות "chag-schiavot," inde *πεντηκοστὴ*, nempe dies quinquagesimus est appellata. Hierosolymitana piscina olim Hebraice בית צדה "beth-tsada," inde *προβατική*. Membranulæ quibus servabantur verba legis prius תפילין "tephilin," postea Græce *φυλακτή-ριον* "conservatorium." Tribunalis locus olim Chaldaice גבבתא "gabbatha," postea Græce *λιθόστρωτος*. Mensura בת "bath" olim, inde Græco sermone

[1] Lib. 2 Mach. cap. 8, v. 33.

μετρητής. Verum, ut me verbo expediam, ab eorumdem Machabæorum ævo versæ sunt Hebraicæ voces בראשית "beresith" in *γενέσιν* "generatio," ואלה־שמות "velle-semoth" in *ἔξοδον*, ויקרא "vaikra" in *λευιτικόν*, אלה־הדברים "elle-haddebarim" in *δευτερονόμιον*, quod est "secunda lex," תורה "thora" in *πενταтεῦχον*, et aliæ.

Anacephalæosis—X. Nunc, ut rem in pauca conferamus, hoc pacto colligemus. Cum sat superque appareat Judæos a Machabaico ævo linguam Hellenisticam adhibuisse I. in libris conscribendis; II. in numismatum inscriptionibus; III. in inscriptionibus, edictis, publice adlegendum propositis; IV. in nominibus sibi imponendis; V. in privatis scholis, ubi Græcas literas pueri eorum docebantur; VI. in publica sacri codciis lectione; VII. ex Josephi Hebræi testimonio quo evincitur Judæos Græca lingua locutos; VIII. Græcum idioma servasse in regionibus partiendis, novisque urbibus nuncupandis; IX. in novis festis, magistratibus, ordinibus, numis, mensuris, ædificiis appellandis, ac pluribus aliis in rebus, quis inde nisi plane *ἄλογος* non colligit, ab eodem item tempore Hellenismum in Judæa vernaculum fuisse? Aut quis sibi persuadeat Judæos tunc Chaldaice locutos? Non hercle putem futurum unquam, ut tot argumenta nanciscantur posteri, si Italos nunc Italice locutos probare voluerint. Nobis enim neque numi, neque inscriptiones, neque sacri codices Italice inscribuntur, aut leguntur; neque libros quoscunque conscri-

bimus, Italice omnes conscribimus; quod contra tunc Judæos fecisse vidimus. Idemque dicas de Anglis, Batavis, Gallis, Germanis, Hispanis, &c. Ex quibus certe perspicuum est, Judæos tunc nulla alia usos lingua, quam Hellenistica: quare Hellenistice inter se loquebantur, Hellenistice cum exteris, Hellenistice ad Deum preces fundebant, neque aliter porro quam Græce, seu Hellenistice sciebant.

CAPVT II.

OSTENDITUR, CHRISTUM ET APOSTOLOS HELLENISTICA LINGUA LOCUTOS FUISSE.

Quæ hactenus disseruimus satis, superque conficere videntur, Christum, ejus matrem, et apostolos, utpote qui Judæam incolebant, Hellenistice locutos esse. Nihilominus propositum de "Christo Hellenista" argumentum etiam directe, ut aiunt, tangere, atque propius ejus rei rationes delibare juvat; quod hoc capite præstabimus.

Jesus Græcum cognomen assumpsit.—I. Primum itaque argumentum a cognomine, quod sibimet adscivit Dominus noster, petimus. Is enim Hebraico nomini Jesu Græcum cognomen Χριστός "Christus" sibi adjunxit, quod sonat "Unctum," sicuti Chrysostomus[1] cum Theophylacto,[2] Œcumenio,[3] et Cyrillo Hierosolymitano[4] docuit; "Christus dicitur, quod sit unctus; quod et carnis erat. Et quo tandem oleo unctus est? Oleo certe minime est unctus, sed Spiritu." Id vero evenit, quando in Jordane baptizatus est a Joanne, ut idem monet Chrysostomus, Christum tunc fuisse unctum, "quando velut in specie columbæ Spiritus super eum venit."[5] Et tunc quidem cognomen

[1] Chrysostomus, homil. 1 in Ep. ad Roman. p. 6.
[2] Theophylactus, cap. 1 ad Math. p. 4.
[3] Œcumenius, cap. 1 ad Roman. p. 245.
[4] Cyrillus Hieros. Catech. 3, Νεοφ. p. 202.
[5] Chrysostomus, in Psal. 45.

illud accepit, "Christus." Qua in re illud est animadversione dignum, vocem Χριςός id ipsum Græce sonare, quod Hebraice משיח "Messias" significat, vox certe prophetis, Judæisque omnibus auditu jucundissima, qua cuncta prolata sunt vaticinia. Quod si Jesus Græcum Χριςός, non vero Hebraicum משיח "Messias" nomen retinere voluit; consequens est Græcam linguam vernaculam illi fuisse. Ex quo porro factum est, ut qui eum sequerentur non ab Hebraico Jesu, sed a Græco cognomine Χριςός, dicti sint "Christiani."

Christus discipulorum collegium Græce cognominavit.—II. Alterum argumentum a discipulorum electione ducimus. Christus enim ex septuaginta duobus, quos sibi adjunxerat, duodecim inprimis potiori cura instituendos suscepit; qui porro ad evangelium promulgandum, atque ad Christianam religionem propagandam, per universam mitterentur orbem. Hos non aliter quam Græco sermone vocavit ἀποςόλους "apostolos," id est "legatos." "Vocavit discipulos suos; et elegit duodecim ex ipsis, quos apostolos nominavit." [1] Quinetiam cum ecclesiæ fundamenta jaceret super Simonem, Græce eum Πέτρον cognominavit.[2] Ex quo ille non amplius Hebraice "Cephas," sed Græce "Petrus" vocatus est. Quæ omnia Christum Græcam linguam vernaculam habuisse manifeste docent.

[1] Luc. Evang. cap. 6, v. 13.
[2] Marc. cap. 3, v. 16; Matth. cap. 16, v. 18.

Christus Græcis bibliis utebatur.—III. Id ipsum probatur ex eo, quod sacra biblia Græce versa Christus legebat, neque alia lingua eorum loca recitabat. Hoc plurimis firmare possem exemplis, sed brevitatis gratia pauca delibabimus. Ac primo Lucas capite IV. hæc habet; "Et intravit Jesus secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, et surrexit legere, et traditus est illi liber Isaiæ prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini," &c. Hunc Isaiæ locum Christus Græce legit in versione, quam vocant LXX interpretum. Quod ut agnoscatur facilius, locum hunc in tres columnas partiemur; atque in prima Hebræum eum exhibebimus; in altera juxta Christi lectionem; in tertia ex Septuagintavirali interpretatione; unde appareat Hebraicone textu, an Græca interpretatione Christus usus sit?

Textus Hebraicus.	Christi Lectio.	Versio LXX.
רוח אדני יהוה עלי יען משח יהוה אותי לבשר ענוים שלחני לחבש לנשברי לב לקרא לשבוים דרור ולאסורים פקח קוח לקרא שנת רצון ליהוה:	*Πνεῦμα Κυρίȣ ἐπ' ἐμὲ, ȣ῟ ἕνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέϛαλκέ με, ἰάσασθαι τȣ̀ς συντετριμμένȣς τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν (ἀποϛεῖλαι τεθραυσμένȣς ἐν ἀφέσει) κηρύξαι ἐνιαυτὸν Κυρίȣ δεκτόν.*	*Πνεῦμα Κυρίȣ ἐπ' ἐμὲ, ȣ῟ εἵνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέϛαλκέ με, ἰάσασθαι τȣ̀ς συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καλέσαι ἐνιαυτὸν Κυρίȣ δεκτόν.*

[1] Lucas, Evang. cap. 4, v. 16 et seq.

Interpretationes.

Spiritus Domini Domini [Jovæ] super me, propterea unxit me ad evangelizandum mansuetis; misit me ad ligandum fascia contritos corde, ad prædicandum captivis libertatem, et vinctis apertionem carceris, ad prædicandum annum voluntatis Domino.

Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, et cæcis visum (dimittere confractosi in remissionem[1] vocare [l. prædicare] annum Domini acceptum.

Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, et cæcis visum, vocare annum Domini acceptum.

Ex convenientia igitur evangelicæ lectionis cum versione LXX, patet Christum eam adhibuisse ver-

[1] "Dimittere confractos in remissionem," ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει. Membrum hoc abundat, quia minime reperitur in Isaia, nedum in textu Hebræo, sed neque in versione LXX, nec in paraphrasi Chaldæa. Merito igitur Erasmus, Beza, Lucas Brugensis, Calmet, (1) aliique putant, verba hæc irrepsisse ex margine, ubi adscripta erant, ad Isaiæ locum declarandum. Eoque magis quod in codicibus Græcis MSS. minime adsunt. Nec Ambrosius nec Eusebius hæc legisse videntur.

(1) In Comment. ad Luc. cap. 4, v. 19.

sionem. Hac quoque usus est Christus in recitandis Antiqui Fœderis testimoniis: sic enim in deserto diabolum Deuteronomii verbis refellit.

Textus Hebræus.	Christi Citatio.	Versio LXX.
לא על-הלחם לבדו יחיה האדם כי על-כל מוצא פי יהוה יחיה האדם:	Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ.	Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ.

Interpretationes.

Non super pane solo ipso vivet homo, quin super omni egressione oris Domini vivet homo.	Non in solo pane vivit [l. vivet] homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.	Non in solo pane vivit [l. vivet] homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.

Et paullo post alium Deuteronomii locum sic proposuit.

Textus Hebræus.	Christi Citatio.	Versio LXX.
לא תנסו את־יהוה אלהיכם:	Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου.	Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου.

Interpretationes.

Non tentabitis Dominum Deum vestrum.	Non tentabis Dominum Deum tuum.	Non tentabis Dominum Deum tuum.

Christus Græcis proverbiis utebatur.—IV. Quartum argumentum nobis præbet Matthæus, qui Christum sic loquentem inducit; "Iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant."[1] Quo in loco obiter adnotare libet, quemadmodum Græcorum characterum "iota" minimus est; æque minimum esse "jod" in alphabeto Hebraico, "hik" in Chaldæo, "jud" in Syriaco; ac proinde eumdem sensum eadem, litera tum Hebraice, tum Chaldaice, tum Syriace Christus repræsentare potuit. Cum autem nulla harum, sed Græca duntaxat litera usus est, id certe ex eo fuit, quod Græce loquebatur. Eoque magis, quod iota apud Græcos adagii loco usurpabatur, cum minimam alicujus rei partem significare vellent.

Item Græco alphabeto.—V. Denique argumentum ducimus ex eo cognomine Jesu Christi, quo quidem ipsemet seipsum appellat in libro Apocalypseos, ubi indicans se esse rerum omnium principium, et finem sic ait; "Ego sum alpha et omega, initium et finis."[2] Et initio ejusdem libri; "Ego sum alpha, et omega, principium et finis, dicit Dominus:"[3] quia sicuti "al-

[1] Matth. cap. 5, v. 18.
[2] Apocalyp. cap. 21, v. 6. Item ibid. cap. 22, v. 13.
[3] Ibid. cap. 1, v. 8.

pha" initium est Græci alphabeti, et "omega" finis, et terminus; sic solus ipse principium est universorum, a quo omnia, et finis, propter quem omnia condita sunt, et cui nullus succedit finis.[1]

[1] Hic Hugo Grotius argumenti vim prævidens, ita contra nos in commentariis ad hæc Joannis verba scribit; "Est locutio (nempe alpha et omega) a Rabbinis desumpta, qui dicunt ab מאלף ועד תו, ab initio ad finem, ab aleph et usque ad thau; ut Jalkuth ad 2 Sam., Isaac Benarima ad Levit. 26. et contracte א ית, principium et finis, in libro Zohar, in Porta Lucis, in Portis Justitiæ, Bahir, et aliis. Joannes eam locutionem aptavit ad alphabetum Græcum, quia ipse Græce scribebat."

Sed bona pace tantorum manium, argumentum indignum est tanto viro. Nam si vere Christus Chaldaice (ut Grotius putat) non Græce protulerit verba hæc, Chaldaice pariter exscripsisset Joannes, puta; "Ego sum olaph et tau, dicit Dominus." Nec juvat dicere, verba hæc Græco sermone expressisse Joannem, quod Græce scribebat; nam omnem contradicendi ansam præcidit Joannes ipse, qui quotiescunque alterius linguæ verba referre habet, ea nunquam Græce exhibet, quamvis Græce scripserit. Sic capite 9, v. 11, ejusdem libri ait; "Regem, angelum abyssi, cui nomen Hebraice Abaddon, Græce autem Apollyon." Et in capite 16, v. 16, inquit; "In locum, qui vocatur Hebraice Armagedon." Sic etiam in Evangelio cap. 1, ubi duos Joannis discipulos inducit Jesum Ῥαββὶ appellantes statim subdit, *ὃ λέγεται ἑρμηνευόμενον διδάσκαλε.* Atqui si minoris momenti verba sic retulit, quamvis Græce scripserit, quanto magis id egerit divina Christi verba exscribens?

Quod vero pertinet ad priora Grotii verba; "Est locutio alpha et omega a Rabbinis desumpta," &c., ea quidem ambigua sunt. Nescias enim, an dicat Rabbinos locutionem eam sumpsisse a Joanne, an contra hunc a Rabbinis. In priori sensu nihil obstat, si Rabbini Joannem sequuti sint, utpote qui Joanne ipso longe posteriores fuerunt. Altero autem sensu Grotii verba si accipias, falli eum comperies; cum Rabbini ab ipso citati (etiamsi iis stare

Hellenismus apostolis fuit vernaculus.—VI. Hellenistica item lingua, uti patria, usi sunt apostoli et evangelistæ: cujus rei argumentum ducimus ab eadem Hellenistica dialecto, quam ipsi adhibuerunt. Hæc sane dialectus, ut pluries dictum est, verbis constat Græcis, locutionibus Hebraicis et Chaldæis, quæque nonnullos Macedonum, Ægyptiorum, et Syrorum idiotismos admixtos habet. Atque hujusmodi dicendi genus adeo fuit apostolis atque Judæis tunc temporis peculiare, nullum ut extra eam gentem, non dicam populum, sed ne scriptorum quidem invenias, qui sic loqueretur. Hujus autem rei si diligenter attendamus, tres tantum caussas esse potuisse comperiemus; aut quod hanc dialectum apostoli a Græcis sibi comparaverint; aut quod Deus eos illam docuerit; aut denique quod eadem ipsis patria ac nativa fuerit.

Atqui dici nequit apostolos illam a Græcis hausisse. Nam I. ut refert Josephus, adhorrebant Judæi ab externis auctoribus legendis, tum multo magis ab eorum lingua ediscenda, nefasque erat illi genti

velimus, qui hos antiquiores faciunt) fuerunt Joanne ipso recentiores. Nam liber "Zohar" compositus fuit a R. Simeon Ben Jochai, et "Bahir" a R. Nehemia filio Acanæ, qui secundo seculo claruerunt; "Jalkuth" vero ad 2 Sam. jamdiu post fuit consarcinata; sicuti etiam longe recentiores fuerunt "Porta Lucis," cujus auctor fuit R. Joseph Gecatilia, qui XI. post Christum seculo claruit, et "Porta Justitiæ" a R. Karnitol scripta, qui vixit circiter annum Christi 1600, et R. Benarima. Nulla igitur Grotii objectio est.

alienigenarum sermonem callere.[1] II. Quia apostoli pene omnes omnis literaturæ expertes fuerunt; quare nulla eos caussa impulerit ad Græcos scriptores lectitandos; eoque magis, quod si Græcos auctores legissent, elegantiorem profecto sylum sibi excudissent. Neque dicas, quod perperam nonnulli putant, sacros auctores a Græca LXX. versione, quam diurna nocturnaque manu versabant, stylum illum comparasse. Nam primo, nullo teste nulloque auctore id asseritur. Secundo, quia Hellenistica lingua versionis LXX. non est eadem atque Hellenistica apostolorum, ut viri docti observarunt. Apostoli enim frequenter Latinismis utuntur, quibus illa caret. Quod sane manifeste docet linguam hanc popularem fuisse, quæque in dies externorum vocabulis augebatur. Tertio, quia apostoli, utpote qui illiterati ac rudes, nihil aliud quam vernaculam linguam callebant. Quare si vere Hellenismus ipsis peregrinus fuerit, non poterant certe ex versione illa non modo stylum sibi excudere, sed ne legere illam quidem, aut sine interprete intelligere. Nec præterea dici potest fuisse Hellenismus a Deo apostolis inditus. Nam ut alia mittam, si ea lingua omnibus non modo apostolis, sed Judæis, ut supra demonstravimus, scriptoribus (quibus nullum linguarum donum largitus est Deus) communis fuit, non est certe, cur apostolis indidisse eam Deum quis-

[1] Joseph. in fine lib. Antiq.

quam dicat. Superest ergo, ut hoc loquendi genere, veluti proprio et vernaculo, apostolos usos fateamur; quæ una videlicet est tam novi atque a communi Græcorum consuetudine abhorrentis sermonis, caussa verissima.

VII. Ex tot ergo rationum momentis eccui non manifestum est, Hellenismum non modo Judæos a Machabaico ævo, sed etiam Christum et apostolos, tanquam illi ætati communem, adhibuisse? Quare merito colligere licet, eum cum matris lacte Christum hausisse; quotidianaque loquendi et docendi consuetudine veluti consecrasse; eumdem, dum humi scripsit, atque adulteram mulierem absolvit, usurpasse. Hellenistice igitur locuta est Maria mater ejus; Hellenistice Gabriel, cum ad eam venit, divinamque Verbi incarnationem nunciavit. Hoc ipso tandem tamquam apostoli patrio usi sunt, et evangelicam legem prædicarunt. Atque hinc factum est, ut hujusmodi linguam diu in suis liturgiis sacrisque ceremoniis retinuerit antiquior ecclesia.

DE CHRISTO HELLENISTA.

PARS TERTIA.

RESPONDETVR AD QVÆ STATVVNT ET OPPONVNT ADVERSARIARVM SENTENTIARVM PATRONI.

Postquam satis superque, aut nos fallimur, demonstratum est Judæos a Machabæorum ævo, et Christum Hellenisticam linguam usurpasse, reliquum est ut aliorum opiniones super ea re expendamus. Itaque primo varias de Christi lingua sententias proponemus et refutabimus; tum iis, quæ harum patroni objiciunt, occurremus.

CAPVT I.

VARIANTES DE CHRISTI LINGUA OPINIONES PROPONUNTUR ET REFUTANTUR.

Triplex de Christi lingua sententia est. Prima, quæ ipsa parum in vulgus probatur, est, Christum Hebraice locutum esse. Altera prope singularis,

quæ locutum docet Latino idiomate. Tertia longe ceteris receptior est, quæ locutum contendit sermone Chaldaico, seu Syriaco. Nunc singulas ordine refellemus. Sed adverte tamen, mi lector, nos hic de vernacula Christi lingua quærere, de ea videlicet, quæ tunc vulgo in Judæa obtinebat. Nam ceteroqui quis neget, Christum linguas omnes calluisse? Quare si Chaldaico aut Hebraico verbo aliquando usus est, non inde consequitur, Chaldaicam aut Hebraicam linguam semper usurpasse, alterutramque ipsi vernaculam fuisse. Nunc ad rem.

SECTIO I.

Hebraica lingua nec Christo, neque coævis Judæis fuit vernacula.

Sunt igitur qui Christum et apostolos Hebraice locutos esse existiment, quod nimirum sanctior Hebræa ipsis lingua videatur: quasi vero in sono et crispatione linguæ reponenda sit sermonis cujusquam sanctimonia. Fuit sane in ea sententia Otho Sperlingius,[1] paucique alii, quibus sacram historiam non admodum perspectam fuisse oportet. Ut enim plerique eruditorum docent, lingua illa jam inde a Babylonica servitute Hebræis vernacula esse desiit. Hi enim, Joachimo rege, tanta a Chaldæis mala perpessi sunt, ut cum plurimi gladio interfecti fuerint, tum qui gladium evaserunt in servitutem abstracti

[1] Sperlingius de Num. non cusis, cap. 18, p. 110.

fuerunt Babylonem.[1] Illic autem dominorum linguam ediscere, eaque loqui coacti sunt; sicque suam sensim oblivisci, præsertim tanto annorum spatio, hoc est septuaginta, quo servitutem apud eam gentem servierunt. Adde quod ipsi inter Chaldæos dispersi, ductisque in matrimonium Chaldæis feminis ex his filios procrearunt, quos non nisi Chaldaice loqui docebant. Par enim est credere, ut necesse erat fieri, tam diuturno intervallo seniores quidem, qui ab Judæa transducti fuerant paulatim defecisse, atque interiisse; juniores autem apud Chaldæos natos atque altos Hebræam linguam ignorasse, Chaldæam vero, quam cum lacte hauserant, in omni sermone usurpasse. Ex quo factum est, ut cum in paternas sedes redierunt Hebræi Hebraice non intelligerent, ut scribit Nehemias. Cum enim in templo legeretur liber legis Hebraice, dicitur populus flevisse, eo quod Hebraica verba non intelligeret; cumque Esdras verba legis Chaldaice interpretatus esset, ille incredibiliter lætatus est.[2] Hinc porro evenit, ut post Esdræ reditum lex in linguam Chaldaicam verteretur in gratiam vulgi, quod linguæ Hebrææ tempore captivitatis oblitum, Chaldæam intelligeret; ut docet R. Azarias, et R. Gedalias, [3] aliique: et ut Judæi non Hebraice, sed Chaldaice libros suos conscriberent, quod fecisse scimus Danielem, Esdram, Nehemiam: neque amplius Hebræorum æra [4]

[1] Jerem. cap. 25; lib. 2 Paralip. cap. 36.
[2] V. Nehemiam, cap. 8, et Interpr. ibi.
[3] R. Azarias et R. Gedalias, citati in p. 75.
[4] Ut in lib. 4 Reg. cap. 1, v. 17, cap. 3, v. 1, &c.

sed Chaldaica usi sint, ut adhibuisse invenimus Danielem,[1] aliosque.[2] Ad hæc dum in servitute fuerunt, Hebraico charactere repudiato, Chaldaicum susceperunt; neque enim quas literas Hebraicas dicimus, Hebraicæ vere sunt, sed Chaldaicæ; antiquiores autem Hebraicæ sunt illæ ipsæ, quas modo Samaritanas appellamus. Nunc qui fieri potuit, ut quæ lingua tanto ante apud Judæos usurpari desierat, eadem Christi ætate vulgo iidem Judæi uterentur? Sed hæc satis per se aperta sunt; alio pergamus.

SECTIO II.

Exponitur et confutatur Harduini opinio.

Joannes Harduinus, vir ceteroqui ingenio et eruditione plane incredibili, in calce commentariorum Novi Testamenti docet, Latinam linguam fuisse Christo Domino, atque adeo ipsismet Judæis familiarem. "Ex quo enim," inquit, "Romani supremum jus in Judæam et Hierosolymam intulerunt, Herode ibi rege posito, multo vero magis post Archelai obitum, cum præsides, sive procuratores missi eo sunt a Cæsaribus, Latinam ibi linguam fuisse perquam usitatam ob commercium cum Romanis necessarium . . . . Loquebantur ergo Latine Hierosolymis

[1] Vide Danielem, cap. 2, v. 1.

[2] Esdras, cap. 1, v. 1; Nehemias, cap. 5, v. 14.

Judæi cum Romanis, uti nunc Avenione Gallice, Italice Romæ, Germanice in Germania, in Anglia Anglice, alibi alia lingua."

Exposui fere non eruditi sententiam, sed τῦ παραδοξοτάτυ delirium; neque melius librum tot tantisque refertum erroribus auspicari poterat Harduinus, cujus sententiam nemo adhuc, quem sciam, sectatus est.[1] Ceterum quicunque eam paullo attentius expenderit, non poterit non ut absurdam et abhorrentem repudiare. Verum quidem est, quod nos initio hujus disceptationis statuimus, "populorum linguas ab armis victricibus plerumque mutari;" tamen non sic res habuit in Judæa, cum Romani in eam venerunt. Bis enim ipsi ante Christum natum in Judæam appulerunt, sanctamque urbem expugnarunt. Ac primum anno LIX. ante Christum Romanorum primus Cn. Pompeius Judæos subegit,[2] antea enim, præsertim Machabæorum ætate, Judæi fœdere cum Romanis sociabantur,[3] isque Judæam venit non ut eam occuparet, sed ut Aristobulum, et Hyrcanum de regni successione sortienda dissidentes inter se componeret. Capta vero Hierosolyma, temploque ingresso, nihil ex eo attigit, ratus populum benevolentia

[[1] Ineptum sane libellum super eodem argumento nuperrime scripsit M. Molkenbuhr, cui titulum fecit: Problema Criticum, Sacra Scriptura Novi Testamenti in quo idiomate originaliter ab apostolis edita fuit? Paderbornæ, 1822. Qui totam hanc rem exvero dijudicare vult consultum eat A. J. Binterim, Propempticum ad Problema Criticum. Moguntiæ, 1822.—ED.]

[2] Tacitus, lib. 5 Historiarum, cap. 9.

[3] Lib. 1 Mach. cap. 8, 12, et 14.

potius, quam timore sibi conciliatum iri, quod testatur Tullius in Oratione pro Flacco,[1] cui adstipulatur et Joseph.[2] Quinetiam fanum purgare jussit Pompeius, in eoque sacra fieri, ac restituto demum Hyrcano in pontificatum, discessit.[3] Alter vero Romanorum, qui Hierosolymam invasit, fuit Sosius, qui M. Antonii jussu anno XXXIII. ante Christum ortum Herodi Judaicum regnum appetenti opem tulit. Tunc urbe expugnata militarem licentiam Herodes compressit, vetuitque, non modo ne templum Romani ingrederentur, sed ne urbem etiam belli jure deprædarentur; tantum illis pro obsidionis labore mercedem de sua pecunia numeravit. Quare Sosius, corona aurea Deo dicata, Hierosolymam omnemque circa regionem novo regi reliquit.[4] Attamen nec Pompeio nec Sosio bellum Judæis inferente, ullas Romanas colonias in Judæa relictas, aut patrios ritus immutatos, aut novum aliquod institutum inductum legimus. Quinimo pluribus Romanorum decretis Judæis honores attributi sunt, concessumque ipsis, ut patria instituta retinerent, eaque ubique gentium profiteri possent: de quibus plura habes apud Josephum in Antiquitatibus Judaicis.[5] Adde quod milites a Pompeio,[6] et Sosio[7] in Judæam

[1] Cicero, Orat. pro Flacco, cap. 28.
[2] Joseph. de Bello, lib. 1, cap. 7, p. 67 ad 69.
[3] Id. ibidem, cap. 6 et 7, p. 65 ad 69.
[4] Idem, lib. 1 de Bel. cap. 18, p. 98, 99.
[5] Idem in Antiquit. lib. 14, cap. 10.
[6] Idem de Bello, lib. 1, cap. 7, § 5, p. 66.
[7] Idem in Antiq. lib. 14, cap. 15, § 10, p. 734.

deducti non omnes Romani fuere, sed major eorum pars ex Syris constabat. Scimus quidem, anno Christi nono, Judaicam regionem in Romanam provinciam fuisse redactam; tamen ne tum quidem quidquam accidit, quod patriam regionis linguam immutaret: cum Romanorum manus, qui eo ad habitandum deducti sunt, adeo modica fuerit, ut cum in oriente Romanis pugnandum esset, ab eadem Judæa et reliqua Palæstina milites legerentur. Et exercitus Romanorum in Judaico excidio (si paucas legiones excipias) totus ex Syriæ, Arabiæ, Ascalonæ, et Cæsaræ gentibus fuit conflatus.[1] En ut Judæam Romani tenuerunt. Quis nunc sibi persuadeat, Romanos qui Judæam ante Christum ceperunt, ac post Christi ortum tam parvas Romanorum copias, Latinam linguam inferre potuisse, aut reipsa in Judæam intulisse? Neque tantum historia, verum etiam monumenta ipsa quæ exstant, Harduino adversantur, siquidem numi Romanorum, qui tunc apud eam gentem cudebantur, non Latino, sed Græco idiomate signati sunt; qua de re vel ipsum consulas licet Harduinum de Numis Herodiadum. Præterea urbes, quæ in Romanorum honorem noviter statutæ sunt in Judæa ac Palæstina, Græcum nomen obtinuerunt, cujusmodi sunt Σεβαστὴ in Augusti, Λιβίας in Liviæ, Δρῦσος in Drusi, Τιβεριὰς in Tiberii honorem exstructæ. Quæ cum ita sint, non video quæ ratio movere potuerit Harduinum, ut diceret,

[1] Idem de Bello, lib. 5, cap. 1, § 5, et alibi. Tacitus, libro 5 Historiarum, cap. 1.

Latinam linguam vulgo receptam fuisse in Judæa, uti nunc Avenione Gallicam, Romæ Italicam, et Germanicam in Germania, præsertim cum multo magis Græca quam Latina pateret; quod vel ipse Tullius testatur Oratione pro Archia Poeta, ubi de utraque lingua loquens, hæc ait; "Græca leguntur in omnibus fere gentibus; Latina suis finibus exiguis sane continentur."[1] Explodatur ergo hæc sententia, interque Harduini paradoxa referatur.

SECTIO III.

Neque Christo, nec coævis Judæis, Chaldaica aut Syriaca lingua fuit vernacula.

Accedimus nunc ad eorum opinionem, qui Christum Chaldaice sive Syriace locutum fuisse docent. Joannes Albertus Widmanstadius, jurisconsultus et senator, qui primus in Europa Novum Testamentum Syriacum edidit, in dedicatione ad D. Ferdinandum Romanorum Imperatorem contendit, linguam Chaldæam, seu Syriacam, quam in Babylonica servitute didicerunt Hebræi, usque ad Christi ætatem perdurasse: ita ut Christus Dominus, B. Virgo, apostoli, ceterique Judæi Chaldaico idiomate locuti sint. Easdem tibias inflavit Georgius Amira[2] Edeniensis e Libano, in Grammaticæ Syræ præludiis. Eidem

[1] Cicero orat. pro Archia, cap. 10, n. 23.
[2] Amira in Præl. Gram. Syr. de Ling. Syr. Dignit.

sententiæ subscripserunt Arias Montanus,[1] Maldonatus,[2] Waltonus,[3] Salmasius,[4] Grotius,[5] Huetius,[6] Ricardus Simonius,[7] Breewordus,[8] Calmetus,[9] aliique sane plurimi, etsi nonnihil super dialecto inter se discrepant. Nam Widmanstadius et Amira eamdem dialectum Christum usurpasse volunt, qua Syriaca Novi Testamenti editio conscripta est, quamque Syriacam vocamus. Alii contra pro Chaldaica dialecto pugnant, qua scriptæ sunt paraphrases Onkelos et Jonathanis. Qui tamen omnes eodem recidunt; cum tam hæc quam illa dialectus Chaldaicæ linguæ nomine veniant, quod norunt eruditi.

Sed miror, homines antiquitatis peritos non attendisse ad tot rerum vicissitudines, quas Judæa sub Græcorum imperio passa est, de quibus supra diximus. Quamobrem etsi verum est, Hebræos, cum Babylone reverterunt, Chaldaicam linguam in Judæam intulisse; nihilominus hæc minime usque ad Christi ætatem, sed quatuor duntaxat consequentibus post sæculis viguit; ita ut Machabæorum ævo jam non exstaret amplius, succedente in ejus locum Hellenismo. Hinc quibus rationibus nixi statuunt

[1] Montanus Adm. ad. Lect. de Syriac. N. T. libris.
[2] Maldonatus ad Matth. cap. 27, v. 46.
[3] Waltonus in Prolegom. 13, § 5.
[4] Salmasius in Fun. Ling. Hellen. p. 42 et alibi.
[5] Grotius, Com. in Matth. 27, 46, Marc. 15, 34.
[6] Huetius in Demons. Evang. prop. 4, c. 13.
[7] Simonius, Hist. Critiq. du N. T. p. 60 ad 70.
[8] Breewordus, de Ling. et Relig. cap. 10.
[9] Calmet. Com. ad Matth. cap. 27, v. 46.

adversarii, Hebræos in Babylonica servitute Chaldæam linguam recepisse, Hebraicam repudiasse, iisdem et ipse utar, ostendamque Judæos sub Græcorum imperio Chaldæum sermonem respuisse, Græcum amplexos esse. Et sane si, ut jactant adversarii, Judæi septuaginta annis sub jugo Chaldæorum fuerunt, iidem centum nonaginta et amplius annos Græcorum imperium passi sunt. Si Hebræis Babyloniam deductis ipsa Judæa vidua gentium facta et dicta est, [1] sub Græco imperio non modo quamplurimi Hebræorum in Græcas urbes translati, et diu post Græce loquentes in Judæam restituti sunt; sed universa ferme regio ita demum Græcis coloniis fuit referta, ut exterorum habitatio diceretur, ut scribit auctor 1. Machabæorum, "Et facta est habitatio exterorum."[2] Præterea si Babylone cogebantur Judæi Chaldaice loqui, suamque linguam oblivisci; imperantibus Græcis quisquis Hellenismum non reciperet, et instituta, linguamque patriam non repudiaret, ei mortis pœna erat proposita. Quin multa plura possum in mea caussa, quam adversarii in sua faciunt, jactare. Quippe Judæi sua sponte in Hellenismum proni erant. Quidni? Cum Græcorum imperio se ultro dediderunt,[3] magnoque emerunt veniam ad Græcos ludos Hierosolymis constituendos. Sed, ut ne repetam, quæ late capite secundo prioris partis persecutus

[1] Vide Jerem. Thren. cap. 1, v. 1.
[2] Lib. 1 Mach. cap. 1, v. 40.
[3] Lib. 1 Mach. cap. 1, v. 12 et seq.

sum, en quo pacto de eis loquitur auctor secundi Machabæorum; "Et patrios quidem honores nihil habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur, quarum gratia periculosa eos contentio habebat, et eorum instituta æmulabantur, ac per omnia his consimiles esse cupiebant, quos hostes, et peremptores habuerant."[1] Si vere igitur Chaldaica servitus Hebræis Chaldæum sermonem instillavit, Hebraicum abstulit, ut volunt adversarii, multo magis Græca servitus Chaldaicam linguam abstulit, Græcamque invexit. Sed age id ipsum aliquanto accuratius perpendamus, probemusque, Judæos Christi ævo non amplius Chaldaice scivisse.

Christus dum in cruce penderet Patrem his psalmi xxii. verbis invocavit, אלי אלי למא שבקתני; "Eli Eli lamma sabactani; Deus meus, Deus meus, utquid dereliquisti me?" Hæc quidem mere Chaldaica sunt, ut iis etiam notum est, qui orientales linguas primis, ut aiunt, labiis gustarunt. Eoque magis, quod Chaldaicæ Onkelos et Jonathanis in eumdem psalmum paraphrasi consonant. Quin adversarii ipsi Vatablus, Grotius, Drusius, Munsterus, Zegerus,[2] Scaliger,[3] Waltonus,[4] aliique docent, Christum querelam hanc eadem lingua ac dialecto expressisse, qua tunc vulgo Judæos usos fuisse volunt, nempe

[1] Lib. 2 Mach. cap. 4, v. 15 et seq.
[2] Omnes in Comm. ad Matth. cap. 27, v. 47.
[3] Joseph. Scaliger, Epist. 449, lib. 4.
[4] Walton. Proleg. 13, § 5.

Chaldaica. Bene est; sed nihilominus tantum abest, ut adstantes Judæi Chaldaica hæc verba intellexerint, ut potius vocum similitudine capti putaverint Eliam a Christo invocari. Quare mirati inter se dixerunt; "Eliam vocat iste. . . . Ceteri vero dicebant, Sine, videamus an veniat Elias liberans eum."[1] En quam bene Chaldaicam linguam intelligebant Judæi! Quis nunc sibi persuadeat, eos Chaldaicum idioma usurpasse, cum ne verbum quidem hujus Chaldaicæ querelæ intellexerint? Sed hic adversarii argumenti vim perspicientes, quippe quod uno veluti ictu suas de ea re sententias concidat, multa comminiscuntur ad illud labefactandum. Præstat singillatim ea audire, et refellere.

Ac primo Joannes Maldonatus, Cornelius a Lapide, Augustinus Calmet,[2] aliique docent Romanos milites fuisse, qui Eliam a Christo vocari crediderunt; utpote qui Chaldaice ignorabant. Confirmant id ex eo, quod is, qui apud Matthæum et Marcum[3] Eliam a Christo advocari putavit, eique acetum propinavit, unus exstiterit ex Romanis militibus, quod ex Luca et Joanne liquet.[4] Sed hæc interpretatio sane, ut mihi videtur, indigna est hominibus eruditis, cum nec Romani, nec reliqui gentiles unquam Eliam noverint. Etenim Judaica gens cum nullo se commercio consociari patiebatur cum advenis; tum multo minus sa-

[1] Matth. cap. 27, v. 47 ad 49.
[2] In Com. ad Matth. cap. 27, v. 47.
[3] Matth. ib. Marc. cap. 15, v. 35, 36.
[4] Luc. cap. 23, v. 36; Joan. Ev. cap. 19, v. 23, 29.

cram historiam ab iis cognosci. Unde factum est, ut nemo ex gentilibus Hebræorum annales resque gestas noverit; quod ex eo præcipue intelligitur, quod nullus unquam de ea scribere, vel eam leviter attingere ausus est. Ac mitto heic Demetrii Phalerei, ficti Aristeæ, Flavii Josephi, Apollonii Molonis, Lysimachi, aliorumque testimonia; de Romanis tantum loquar. Nemo quidem horum prophetas aut Judæorum historiam cognovit. Trogus Pompeius licet diu id studuerit, assequi tamen nullo modo potuit, Judæis repugnantibus. Unde de illis verba faciens, ait; "Caverunt, ne cum peregrinis communicarent, quod ex caussa factum, paullatim in disciplinam religionemque convertit."[1] Et vero cum Petrus Cornelii centurionis domum venit, inventa illic Romanorum multitudine, palam professus est; "Vos scitis, quomodo abominatum sit viro Judæo conjungi aut accedere ad alienigenam."[2] Apostoli autem, ut audierunt Petrum Romani domum ingressum fuisse, sciscitati sunt eum; "Quare introisti ad viros præputium habentes, et manducasti cum illis?" Quibus Petrus se angeli jussu id fecisse professus est.[3] Nonne potuit Martialis ac Tacitus Judæorum res probe noscere, perspectasque habere? Ita sane. Romæ enim magno tunc numero illi degebant. Sed minime tamen assecuti sunt: qui cum Hebræorum historiam vel leviter attingunt, vix dici potest, quantis

[1] Apud Justinum, lib. 36, cap. 2.
[2] Act. Apost. cap. 10. v. 28, et cap. 11.
[3] V. Math. 9, v. 11, 12; Joan. 18, v. 28; Galat. 2, v. 12.

eam figmentis depravant. Qua de re exercitationem conscripsit Christianus Wormius, "De Corruptis Antiquitatum Hebræorum apud Tacitum, et Martialem Vestigiis," et alteram Georgius Gaspar Kirchmaierus, "Ad C. C. Taciti Historiam libri V. de Rebus, Moribusque Judæorum."[1] Sed lege quæso quemadmodum de Judæorum origine disserat Tacitus; "Judæos," inquit, "Creta insula profugos, novissimæ Lybiæ insedisse memorant, qua tempestate Saturnus vi Jovis pulsus cesserit regnis. Argumentum e nomine petitur: inclytum in Creta Idam montem, accolas Idæos, aucto in barbarum cognomento, Judæos vocitari."[2] Risum teneatis, amici? Nunc quis sibi persuadeat, milites Romanos adeo rerum peritos fuisse, ut quid hominis Jonas, Habacuc, Michæas, Elias fuerit, pulchre nossent? Neque magis juvant Maldonatum evangelistarum testimonia, quod scilicet, qui apud Matthæum et Marcum acetum Christo porrexit, eum Romanum militem Lucas et Joannes fuisse designent. Nam primo aliud est, de quo loquuntur primi, aliud de quo posteriores, ut legenti patet. Præterea neque Lucas neque Joannes testantur fuisse Romanos milites, qui acetum Christo propinarunt; sed generatim de militibus Christi tortoribus loquuntur, quos vel ipsos Judæos fuisse manifeste indicant Joannes et Lucas.[3] Perridiculum ergo est,

[1] Uterque exstat apud Ugolinum in Thes. Ant. Hebr. t. 11.

[2] Tacitus, Libr. 5 Historiarum, cap. 2.

[3] Joan. cap. 19, v. 14 ad 18; Act. Apost. cap. 2, v. 36; 4, 10.

vocem "milites" tantum pro Romanis accipere, quasi vero uni Romani fuerint totius orbis milites. Ceterum omnem contradicendi ansam vel ipsi Hebræi præripiunt, qui docent fuisse in more positum olim apud ipsos acetum dare cruciariis ad eos refocillandos;[1] de quo plura habet Grotius,[2] Casaubonus,[3] Gallonius,[4] Joannes Gerardus Vossius,[5] aliique. Non itaque Romani fuerunt, qui acetum Christo porrexerunt, ac proinde nec qui "Eliam" a Christo advocari crediderunt.

Vidit id Grotius in commentariis ad hunc locum, qui sic ait; "Hos puto fuisse non Romanos milites, quibus de Elia nihil erat cognitum, neque Judæos Palæstinos; sed Hellenistas, qui cum Hebræa verba non intelligerent, Eliæ nomen sibi notum audire se existimabant." Quam interpretationem sequitur Joannes Gerardus Vossius,[6] et Augustinus Calmet in commentariis ad Marci caput 15, v. 35, oblitus eorum quæ ad Matthæi caput 27, v. 46 scripserat Recte Grotius, sed, quod addit de Hellenistis vereor ut recto stare talo possint. Qui enim sunt isti Hellenistæ; Grotius Heinsium secutus, putat fuisse Judæos Græcienses phrasibus uti solitos Hebraicis,

[1] V. Talmud. tract. Sanhedrin, cap. 6, fol. 43.
[2] Grotius, Com. ad Matth. cap. 27, v. 34.
[3] Casaubonus, Exercit. ad Baronium 16, cap. 16.
[4] Gallonius de SS. Martyrum Cruciatibus. [Gallonio, Antonio, Trattato degli Instrumenti di Martirio e delle varie maniere di Martirizzare, &c. Romæ, 4to. 1591.—Ed.]
[5] Vossius, lib. 2 Harmon. Evang. cap. 9, § 16.
[6] Jo. Ger. Vossius, lib. 2 Harm. Evang. cap. 8, § 21.

quique extra Judæam habitabant. Sed hanc sententiam cum ad satietatem refellit Salmasius, tum nos pariter supra eam expendimus, atque ostendimus Hellenistas non alios fuisse, quam Græcos illos Judææ incolas sive eorum filios ibi ortos, ethnica religione sed eadem lingua utentes, qua vulgo loquebantur Judæi. Ceterum quoscunque fuisse dicas Hellenistas seu Græcos, sive ethnicos, sive advenas Judæos, nullo teste nulloque argumento probavit Grotius illos fuisse, qui Eliam a Christo advocari putarunt. At contra evangelia aperte indicant Judæos ipsos Hierosolymitanos, sive Judææ incolas verba illa protulisse, "Eliam vocat." Audiatur Matthæus; "Quidam autem illic stantes, et audientes, dicebant, Eliam vocat iste; et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto, et imposuit arundini; et dabat ei bibere. Ceteri vero dicebant, Sine, videamus an veniat Elias liberans eum.[1]" Hæc amara quidem irrisio fuit, qua dirissima in Jesum odia indicabantur; quæ certe neque in Romanos, neque in ethnicos, neque in advenas qualescunque Jesum non agnoscentes cadere poterat; quippe quibus nihil unquam cum Jesu fuerat. De Judæis contra Hierosolymitanis certo scimus commotos eos fuisse a primoribus populi ad Christi necem postulandam: qui proinde nefarias illas voces effutivere; "Tolle hunc, et dimitte nobis Barabbam;"[2] "Crucifige eum;"[3] "Vah qui destruis

[1] Matth. 27, v. 47 ad 49.
[2] Luc. 23, v. 18.
[3] Luc. ib. v. 21.

templum Dei, et in triduo illud reædificas: salva temetipsum; si filius Dei es descende de cruce;[1]" ceteraque alia convicia. Quæ omnia manifeste docent, Hierosolymitanos ipsos verba insuper illa de Elia, quem invocari a Jesu putabant, protulisse. Quare tam crebro Jesus ingratum horum animum in evangeliis dolet. Quod de ethnicis aut advenis Judæis, a quibus nullam passus injuriam fuerat, fecisse illum nunquam legimus. Quin non raro cum ethnicis Jesum versatum fuisse docet Tertullianus,[2] et quandoque eorum fidem commendavit, quod fecit in centurione; profitens fidem ejus non invenisse inter Hebræos.[3] Jure igitur meritoque explodenda est hæc Grotii conjectura.

Alii hujus difficultatis vanitatem agnoscunt quidem, ultroque fatentur, ipsosmet Judæos fuisse, qui dixerunt, "Eliam vocat." Sed addunt, eos non Chaldaicæ linguæ ignorantia id fecisse, sed procacitate quadam, et nominis "Eli," et "Eliæ" similitudine irridendi veluti occasionem captantes. Hæc est sententia Lucæ Brugensis,[4] quam sequitur Joannes Lightfoot,[5] aliique. At respondemus his, si vere scivissent Judæi "Eli" Dei nomen indicare, minime quidem nomen illud corrumpere, atque ab eo contumeliæ ansam arripere, et sic Dei nomen profanare ausi

[1] Matth. 27, v. 40.
[2] Tertullianus, lib. de Pudic. cap. 9, p. 561, ed. Paris.
[3] Matth. cap. 8, v. 10; 11, v. 11, 12.
[4] Brugensis, in Com. ad Mat. cap. 27, v. 47.
[5] Lightfoot, in Armon. Evang. § 86, p. 57, col. 2, tom. 2.

essent. Quippe nemo Judaico populo observantior, ac Dei nominis reverentior fuit. De quo nimium zelotes se præbuit Deus in sacris paginis, ut in Levitico; "Ne polluatis nomen meum sanctum, ut sanctificer in medio filiorum Israel."[1] Et in Deuteronomio; "Non usurpabis nomen Domini Dei tui frustra: quia non erit impunitus, qui super re vana nomen ejus assumpserit."[2] Sic in Exodo,[3] Ezechiele,[4] et alibi. Unde quisquis in præcepta hæc delinquebat Dei nomen aut corrumpens, aut frustra usurpans, aut ab eo ludibrii ansam captans, Hebræus vel advena foret, lapidationis pœna plectebatur.[5] Quinimo post Babylonicam servitutem tantam Judæi erga Dei nomen reverentiam habuere, ut pio quodam studio a pronuncianda voce יהוה, quod etiam "Deus" indicat, abstinuerint, substituto in ejus locum ארוני hoc est "Dominus meus." Quare si forte in textu librorum sacrorum legendo nomen illud occurrebat, non "Jehovah," sed "Adonai" pronunciabant; ne quotidiano usu vilesceret Dei nomen, et in vanum sumeretur, ut ea quæ subinde in ore sunt.[6] Adde quod ne mendaces quidem gentilium Deos blasphemare, eisque illudere audebant: quod eis proposito etiam

[1] Levit. 22, v. 32.
[2] Deuter. cap. 5, v. 11.
[3] Exod. cap. 20, v. 7.
[4] Ezech. cap. 20, v. 14.
[5] V. Selden. de J. N. lib. 2, cap. 11, 12, 13, tom. 1, p. 261.
[6] V. Calmet. Com. ad Judith, cap. 16, v. 16, Buxtorfium in Lexico Hebraico, voce יהוה.

magno supplicio vetitum erat, testante Josepho; Βλασφημείτο δὲ μηδεὶς θεὸς, οὓς πόλεις ἄλλαι νομίζουσι, "Nemo blasphemet deos, quos aliæ civitates deos esse existimant."[1] Quin neque per deos jurabant falsos, ut in Exodo.[2] Quod duplici ratione factum est, primo; Αὐτῆς ἕνεκα προσηγορίας τοῦ Θεοῦ; "Eo quod Dei nomine indigitabantur."[3] Secundo quia οὓς ἕτεροι νομίζουσι θεὸς εἶναι, μὴ κἀκεῖνοι διακινηθέντες ἃ μὴ θέμις φθέγξωνται κατὰ τοῦ ὄντως ὄντος, "Quos alii existimaverint esse deos, ne ipsi vicissim irritati prorumpant in voces nefarias in Deum optimum maximum, qui verus Deus est," ut testatur Philo Judæus.[4] Ac vix dici potest quantopere in eo religiosi essent, ut videre est apud eundem Philonem. Nunc quis credet, ipsos "Eli" vocem audientes corrumpere ausos fuisse, indeque ludibrii ansam captasse? Quæ omnia cum ita se habeant, colligere licet, fuisse Judæos ipsos Palæstinos, qui Eliam a Christo advocari putarint, non irridendi lubidine, sed Chaldaicæ linguæ ignorantia, ab "Eli," et "Eliæ" vocis similitudinem.

Hinc Christi tempore in tota Judæa nullum scriptorem invenies, qui Chaldaice vel Syriace scripserit; non amplius biblia Chaldaice prælegebantur; neque utebantur Judæi Chaldaicis nominibus, aut Chaldaica æra, quam Daniel et Nehemias adhibuerunt. Omnes

[1] Joseph. Antiq. lib. 4 cap. 8, § 10, p. 230.
[2] Exodus, in cap. 23, ver. 13.
[3] Joseph. lib. 2, cont. Apion, § 34, p. 490.
[4] Philo Jud. lib. 1 de Monarch. tom. 2, p. 219, ed. Angl.

autem communiter Græca lingua libros conscribebant; Græce sacrum codicem lectitabant, etiam in synagogis; Græca nomina imponebant sibi; Græcorum æra utebantur, ut fuse in superiori capite disseruimus. Ac denique, ut Vossii verbis utar; "Vel unum saltem" (adversarii) "proferant testem, qui eo tempore linguæ Syriacæ, aut Chaldaicæ fecerit mentionem."[1] Sed hactenus hæc; nunc quid ipsi pro Chaldaica aut Syra lingua afferant, expendamus.

[1] In Obser. ad Iter. Simon. Object. Resp. p. 375.

CAPVT II.

RESPONDETUR AD QUÆ ADVERSARII AFFERUNT PRO SYRA LINGUA.

De Paulo Hebraice alloquente Judæos.—I. Prima difficultas existit ex vicesimo primo et sequenti Actuum Apostolorum capite, ubi dicitur Paulus Ἑβραΐδι διαλέκτῳ, "Hebraico idiomate," loquendo Judæos placasse, qui ipsum discerpere volebant; "Paulus stans in gradibus, annuit manu ad plebem, et magno silentio facto, allocutus est lingua Hebræa, dicens, Viri, fratres, et patres, audite quam ad vos nunc reddo rationem. Cum audissent autem quia Hebræa lingua loqueretur ad illos, magis præstiterunt silentium.[1]" Ex quo colligunt adversarii, si Judæi Paulum audientes Hebraice loquentem attentiores facti sunt, Hebraicam, sive Syriacam, sive Chaldaicam linguam fuisse ipsis familiarem manifestum est. Siquidem Chaldæam, sive Syriacam, eamdem atque Hebræam esse volunt, et sola dialecto inter se differre. Sic Salmasius; "Ἑβραΐς, vel Ἑβραϊκὴ διάλεκτος, in N. Testamento non alia intelligenda, præter vulgarem Syriacam, quæ in usu erat Hierosolymis, et in reliqua Judæa. Et cum dicunt auctores, Evangelium κατὰ Matthæum scriptum fuisse Hebraico

[1] Act. Apost. cap. 21, v. 40, et cap. 22, v. 1 et 2.

sermone, de Chaldaico et Syriaco intelligi debere, auctor est Hieronymus, quale Matthæi tempore fuit, et Christi ipsius idioma Hierosolymitanum."[1] Neque aliter Grotius,[2] Simonius, aliique.

At difficultatem omnem tollit codex Cantabrigiensis, omnium vetustissimus, aliique MSS., qui pro Ἑβραΐδι διαλέκτῳ, ut in vulgata, habent τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ "patria lingua,"[3] ita ut Paulus illud adhibuerit idioma, quod tunc Hierosolymis in usu erat. Quodnam autem id erat, nisi Hellenisticum? Sed ne ad hæc, tanquam in aram, confugiamus, aio, quamvis vulgatæ lectioni stare velimus, nihil tamen esse, cui respondere tam facile possumus. Siquidem hæc ipsa Pauli allocutio Hebraice facta tanquam res nova et inexspectata Judæis narratur a Luca; quod manifeste indicat insuetum fuisse eo tempore Hebraicum sermonem. Nam plures in Actis exscribuntur Judæorum orationes, allocutiones, colloquia, cujusmodi sunt Petri oratio de novo apostolo sufficiendo in locum Judæ;[4] ejusdem ad Judæos allocutio pœnitentiam denunciantis;[5] Stephani item protomartyris ad Synedrium;[6] Pauli ipsius orationes coram Anania principe sacerdotum,[7] et coram Agrippa,[8] et complures aliæ; at nusquam tamen istiusmodi

[1] Salmasius, in Fun. Lin. Hellen. p. 40 ad 43.
[2] Grotius, in Act. Apost. cap. 21, v. 40.
[3] Vide Calmet. et Grot. ad Act. Apost. c. 21, v. 40. [ἰδίᾳ, A. Scholz.—Ed.]
[4] Act. cap. 1, v. 16 et seq.
[5] Ib. 2, v. 14 et seq.
[6] Ib. 7, v. 2.
[7] Ib. 24, v. 10.
[8] Ib. 26, v. 2.

Hebraicus sermo commemoratur; præterquam in capite 26, v. 14, ubi narrantur voces illæ cœlitus auditæ Paulo, "Quid me persequeris?" et in citato loco; in quibus ut insuetum refertur adhibitum idioma Hebraicum. Qua ratione id fecerit Paulus, inferius dicam. Nunc in Salmasium, ejusque asseclas, qui Hebræam pro Chaldæa lingua accipiunt, pauca animadvertam.

His ergo ut satisfaciam, aio, temerarium omnino esse Scripturæ verba aliorsum atque posita sunt accipere. Quamobrem si Hebraicam linguam Paulum usurpasse legimus, cur illam pro Syriaca aut Chaldaica interpretari debemus? Numquid inter se non differunt? Licet enim genere quodam Hebraica Chaldaicam comprehendat, et multa Chaldaica verba ab Hebræis radicibus deriventur, proprie tamen Hebraicam a Chaldæa differre tum charactere, tum verbis, tum pronunciatione, liquet profecto apud omnes. Ac primo charactere; nam alius est character Hebraicus, alius Chaldaicus. Loquor de antiquiore Hebraico, eo nempe quem hodie Samaritanum appellamus; hodiernus enim Hebraicus, quo biblia exarata sunt, Chaldaicus est. Chaldaico enim charactere Esdras post Babylonensem servitutem biblia conscripsit. Secundo verbis; nam utraque lingua habet vocabula sibi propria et peculiaria; de quibus nonnulla proferuntur, veluti in Genesi, idem fœderis altare a Labane et Jacobo erectum, a primo (cui Chaldaicus sermo erat vernaculus), Chaldaice יגר שהדותא "Jegar sahadutha," et a secundo (cui

erat Hebraicus) Hebraice גלעד "Galaad" vocatum fuit. "Quem vocavit Laban Tumulum Testis, et Jacob Acervum Testimonii, uterque juxta proprietatem linguæ suæ."[1] Tertio demum pronunciatione, et ex modo flexionis verborum et nominum, qui est omnino alius, ut ex grammaticarum Hebraicarum et Syrarum discrepantibus regulis liquet. Credamus id Hieronymo, qui postquam Hebraicam linguam doctus est, vix dici potest, quantis laboribus Chaldaicum didicerit: unde inquit; "Qui mihi videbar sciolus inter Hebræos, cœpi rursus esse discipulus Chaldaicus; et ut verum fatear, usque in præsentem diem, magis possum sermonem Chaldaicum legere, et interpretari, quam sonare."[2] Certe quidem, si eadem esset Chaldaica atque Hebræa, Hieronymus non coactus fuisset tanta devorare tædia, ut ipsum addisceret. Ex his efficitur, ut qui Syræ aut Chaldææ tantum studuerat, Hebræam non intelligeret. Quod clare probat historia libri quarti Regum, ubi Rabsacem Hebraice sive Judaice Hebræos alloquentem et minantem rogant principes populi, ut loquatur Syriace, ne a populo intelligeretur; "Precamur ut loquaris nobis servis tuis Syriace: siquidem intelligimus hanc linguam: et non loquaris nobis Judaice, audiente populo."[3] Et si Rabsaces Syriace locutus fuisset, a populo Hebraice loquente minime fuisset intellectus. Jeremias quoque Hebræis Chaldaicam servitutem vaticinans;

[1] Genesis, cap. 31, ver. 47.
[2] Hieronym. Præfat. ad Danielem.
[3] Reg. lib. 4, cap. 18, v. 26 et 27.

"Ecce ego," inquit, "adducam super vos gentem de longinquo, domus Israel, ait Dominus: gentem robustam, gentem antiquam, gentem, cujus ignorabis linguam, nec intelliges, quid loquatur."[1] De eadem gente ait Isaias; "In loquela enim labii, et lingua altera loquetur ad populum istum."[2] Sic quoque Baruch; "Adduxit enim super illos gentem de longinquo, gentem improbam, et alterius linguæ."[3] His accedat Daniel, qui testatur Nabuchodonosor pueros Hebræos literis, et lingua Chaldæorum erudiri jussisse.[4] Ecce tibi, Hebraicæ linguæ gnari Chaldaicam non intelligebant. Sic contra Chaldaica doctus non intelligit Hebræam, ut ex eodem Daniele constat; Hebraica verba מנא תקל פרש, quæ in pariete descripta apparuerunt Balthassar, neque legere potuit Chaldæus ullus, neque intelligere; "Tunc ingressi omnes sapientes regis non potuerunt nec scripturam legere, nec interpretationem indicare regi."[5] Daniel utpote Hebræus facile perlegit. Nunc qua fronte Salmasius Chaldaicam eamdem atque Hebræam esse dicet, et sola dialecto differre? Ac si Hebraica lingua Paulum locutum esse scribit Lucas, cur de Chaldaica, aut Syriaca intelliget Salmasius? Hebraica tantum lingua usus est Paulus, neque præter eam alia intelligenda est. Atqui ejusmodi lingua a Babylonica servitute Judæis vernacula esse desiit, ut superius demonstratum est, et critici fere

[1] Jerem. cap. 5, ver. 15.
[2] Isaias, cap. 28, v. 11.
[3] Baruch. in cap. 4, v. 15.
[4] Daniel, cap. 1. [5] Id. cap. 5, v. 8 et seq.

omnes, atque Salmasius ipse, consentiunt. Hinc populus Paulum minime intelligebat: proindeque ruit Salmasii argumentum fuisse linguam Chaldaicam tunc temporis Judæis familiarem. Sed hæc facilia; illa non item, quæ interpretes aut leviter tetigerunt, aut silentio præterierunt. I. Si Hebraice nesciebant Judæi, cur Hebraice loquentem attentius audierunt? II. Si vere Hebraice nesciebat populus, quo pacto eum Hebraica oratione sedare adgressus est Paulus? Sed primo mirandum non est, si populus Hebraice nesciens, Hebraicum sermonem audiens acquievit, animumque erexit; sed potius admiranda Pauli prudentia, qui ad emolliendos homines erga se male animatos, ipso statim orationis initio omnium a se suspicionem amolitus est. Putabant enim Judæi gentilem eum esse, et templi profanatorem; quare turba omnis in eum concitata est. Ad quam interim cohibendam, statim Paulus et Judæum se et Judaicarum legum consultissimum probavit. Cumque Hebraica lingua maximo apud eos in honore esset, utpote qua primum scripti fuere libri sancti, quaque Abraham, posterique ejus Isaac, Jacob, et duodecim Patriarchæ, locuti sunt; idcirco Hebraice eos affari cœpit. Judæi contra, ut audierunt eum, quem advenam putabant tam facile Hebraica lingua exordiri, ea videlicet, quam vix Judæorum doctiores intelligebant,

"Conticuere omnes, intentique ora tenebant."

Et quamvis nihil intelligerent, attentiores tamen facti sunt, expectantes an eodem sermone loqui pergeret. Sed post pauca, cum nihil intelligerent, orantem interpellarunt. Idque caussæ est, cur Pauli oratio in Actis non integra exstet, sed mutila, ut legenti patet. Ad secundum quod attinet, quo pacto sperabat Paulus populum ignoto sibi sermone sedatum iri? Respondemus ipsum non modo imam plebem, sed etiam legis doctores, principes sacerdotum, aliosque ætate vel dignitate præstantes, qui ex sacris libris Hebraicam linguam hauserunt, fuisse allocutum; ut vel ipsi Salmasius, Grotius, Cornelius a Lapide, Tirinus, aliique interpretes fatentur.[1] Et manifeste patet ex ejusdem orationis initio; "Viri fratres, et patres, audite." "Fratres" vocavit imam plebem; primores vero populi "patres." Hi quidem maxima apud plebem pollebant auctoritate, quod vel in una Christi caussa manifeste liquet: in qua non aliter Redemptoris mortem, et Barabbæ dimissionem petierunt turbæ, nisi primoribus populi suadentibus, quod Matthæus,[2] et Marcus[3] testantur. En igitur, cur Paulus principibus populi satisfacere prudens maluit, idque noto eis sermone, hoc est Hebraico. His enim si satisfecisset, cetera plebs procul dubio acquievisset, eumque liberum dimisisset. Ceterum extra dubitationis aleam est, Paulo et Judæis Græcam linguam fuisse vernaculam, ut ex eodem loco patet, in

[1] Com. in Act. Apost. cap. 22, v. 1.
[2] Matthæus, cap. 27, v. 20.
[3] Marcus, cap. 15, ver. 11.

quo Paulus Græce a tribuno petiit, ut sibi liceret plebem alloqui.

De Syriacis vocibus, quæ occurrunt in N. Testamento.—II. Secundo in Georgii Amiræ validissimam, ut ipse putat, rationem inquirendum est.[1] Ex Novo, inquit, Testamento non modo Syriaco, sed etiam Græco et Latino, manifestissime patet Christum et apostolos Chaldaica seu Syriaca verba usurpasse. Namque ait Christus apud Matthæum; "Qui dixerit fratri suo, Raca reus erit in concilio;" quam quidem vocem Syriacam esse dicit Amira. Et apud eumdem alloquens turbas dixit; "Non potestis Deo servire, et Mammonæ," quod Syriacum est vocabulum. Insuper volens Christus appellare Simonem Petrum filium columbæ, Syriace, ut ipse arbitratur, vocavit "Barjona." Sic apud ipsum Matthæum habentur voces "corbona, Golgotha, Eli, Eli, lamma sabactani." Apud Marcum habetur vox "Boanerges, talitha cumi," nec non vox "ephphetha, abba." Apud Joannem insuper "Cephas, et Bethsaida." Atque apud omnes evangelistas habetur vox "pascha." In Actis præterea leguntur verba "Hacel-dama, Saphira, et Tabitha." Ac denique in epistola prima ad Corinthios occurrit vox "Maran-atha:" quæ voces tum a Christo, tum ab apostolis et evangelistis adhibitæ, cum sint omnes Chaldaicæ, aut Syriacæ, ut ait Amira, probare videntur illos Chaldaicam potius quam Græcam linguam usurpasse. Confirmant id Amira et adversa-

[1] Amira, in Præl. Gram. Syr. de Ling. Syr. Dignit.

rii ex Actuum Apostolorum loco, ubi legitur possessionem illam ex Christi venditionis pecunia emptam fuisse "Hacel-dama" vocatam; quod quidem nomen dicitur impositum lingua habitantium Jerusalem; "Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem, ita ut appellaretur ager ille lingua eorum Haceldama, hoc est ager sanguinis."[1] Sed "Hacel-dama" Chaldaicæ voces sunt, lingua igitur habitantium Jerusalem, atque universæ illius regionis Chaldaica quoque fuit.

Sed prior ratio, si quid valet, non aliud sane probat, quam Christum et apostolos Chaldaica verba interdum usurpasse, quod non negamus; sed non inde tamen consequitur fuisse ipsis Chaldaicam linguam vernaculam. Ut enim supra ostendimus, Christus, apostoli, ac ceteri Judæi Hellenistica lingua utebantur. Quid autem est Hellenistica, nisi hibrida lingua, nempe Græcum idioma, quod Hebraicas Chaldaicasque voces habet admixtas? Idem ipsum nimirum, quo scripti sunt libri Machabæorum, Novum Testamentum, et versio LXX. Interpretum. Nil ergo mirum si in hujusmodi libris Hebraicæ et Chaldaicæ voces subinde occurrant. Ad hæc non omnino Syriacæ sunt hujusmodi voces, ut credit Amira, sed partim Græcæ, partim Hebraicæ, partim mixtæ. Ac primo "raca" Græca est,[2] ab Homero, Demosthene, Galeno, aliisque Græcis scriptoribus varie frequentata. Præsertim *τὸ ῥάκος ῥάκεος* (quod

[1] Act. Apostolorum, cap. 1. ver. 19.
[2] V. August. lib. 1 de Serm. Dom.

pro "sordido," ac "vili" accipitur) usurpatur ab Aristophane et Luciano. Ejusdem nominis Judæi corrupto plurali τὰ ῥάκεα, fecerunt ῥάκα, quod interpretandum arbitror "vile," ac "sordidum." Vox חפתח "ephphetha" Hebraica est, ab radice פתח "aperuit." Hebraica est קרבן "corban," cujus radix est קרב "offerre." Hebraicæ sunt טליתא קומי "talitha cumi," ut bene monet Hieronymus.[1] Et voces בר-יונה "Bar-jona" sunt mixtæ: בר "bar" enim Syriaca est, significans "filius;" יונה "jona" vero tum Hebræis tum Syris communis. Quæ quidem omnia, cum Amiræ argumentum omnino labefactant, tum sententiam nostram, qua dicimus fuisse Christo, apostolis, et Judæis Hellenisticam linguam vernaculam, Hebraicam vero et Chaldaicam peregrinam, magnopere confirmant. Nam licet Judæi Hebraica tunc, et Chaldæa usurparent vocabula, eorum tamen sensus ac potestas indies obsolescebat. Atque inde factum est, quotiescunque Hebraica aut Chaldaica vox in Novo Testamento occurrat, plerumque Græca subjiciatur interpretatio. Sic apud Matthæum; "Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus;"[2] "Eli, Eli, lamma sabactani; hoc est, Deus meus, Deus meus, utquid dereliquisti me."[3] Item apud Marcum; "Talitha cumi, quod est interpretatum: Puella (tibi dico) surge;"[4] et alibi. Quod

[1] Hieron. ad Pammach. de Opt. Gen. Interpr.
[2] Matth. 1, v. 23. [3] Id. 27, v. 46.
[4] Marc. 5, v. 41.

quidem non fecissent evangelistæ, si vere sermo Chaldæus aut Hebræus ipsis fuisset vernaculus.

Alteri vero difficultati eadam ratione occurrimus. Nam verba illa "Hacel-dama," etsi proprie Chaldaica sunt, in eadem tamen lingua Hellenistica locum habebant. Judæi enim, qui primum Hebraice, tum Chaldaice locuti sunt, novam linguam ab Alexandri successoribus asciscentes, plurimas ex utraque lingua voces retinuere ; easque apostolorum ævo, licet Græce loquerentur, etiam tum usurpabant tamquam patrias ac vernaculas. Neque id Judæis tantum, sed cunctis fere gentibus novum idioma excipientibus usuvenit. Angli, ut exempli caussa aliqua ponatur, qui olim Saxonicum usurparunt idioma, licet multis ante sæculis illud respuerint, nihilominus bene adhuc multas veteres Saxonum voces servant ; velut "sunna, sol," quam "sun" pronunciant ; "mona, luna, moon" dicta ; "beo, apis, bee" nuncupata ; "mode, animi dispositio, mood" dicta : et sexcentas hujusmodi alias. Sic mere Saxones sunt "God, Deus, man, homo, he, ipse, bed, cubile," et aliæ innumerabiles, quas sic utendo suas fecerunt Angli, ut nonnisi Anglicæ modo voces nominentur, ac sint. Nomina insuper provinciarum, urbium, atque etiam familiarum omnia Saxonica sunt. Neapoli vero decimum jam fere est sæculum ex quo Græca lingua vernacula esse desiit, nihilominus nonnulla adhuc Græca vocabula retinemus. Cujusmodi sunt "vallana, castanea cocta," a voce βάλανος · "vastaso, bajulus" a βαστάζω "fero ;" "strummulo, turbo" a στρόβιλος·

"catapano" a κατὰ πὰν "super omne;" "nfenocchiare" a φενακίζω "decipere;" "smorfia" ab ἀμορφία, "forma indecora;" "centrella, aculeus" a κέντρον· "chiafeo," a γναφεὺς, quod est "fullo," &c. Idem dicas licet de eadem Græca lingua apud Brutios et Siculos; de Latina apud Italos, Gallos, et Hispanos. Si hæc igitur de Anglis et Neapolitanis, apud quos tot abhinc sæculis Saxonicæ et Græcæ linguæ facta jactura est; quid de Judaica ejus temporis gente dicemus, quæ duobus ante sæculis Chaldaice adhuc loquebatur? Innumeras sane nedum Chaldæas, sed Hebræas locutiones, voces, idiotismos servare debuit, easque tanquam patrias et familiares usurpare. Eo vel magis quod Hellenistica dialectus, quam vernaculam Judæis fuisse probavimus, sic necessario hujusmodi voces admixtas habet, ut iis sublatis, jam nulla prope remaneat. Quare si quis dicat "gabbatha, Bethsaida, Hacel-dama, rabbi, osanna," Hellenisticas voces fuisse, recte dicit; siquidem dialectus hæc innumeris his vocibus scatet; et libri omnes Novi Testamenti, libri Machabæorum, et versio LXX. Interpretum, qui hac ipsa dialecto scripti sunt, eas tertio quoque verbo adhibent. Ac proinde si "Hacel-dama" vocatus dicebatur lingua habitantium Jerusalem, nihil sane nobis incommodat, nec sententiam de Judæorum Hellenismo quovis modo labefactat.

Explicatur Josephus in proœmio et in fine Antiquitatum.—III. Nunc expendamus ambigua quædam Josephi loca, quæ nostræ huic sententiæ videntur

obstare. Ac primum in prooemio Antiquitatum ait ipse, Judaicas origines ex Hebraicis libris in Græcorum gratiam Græce vertere, ac scribere aggressum fuisse: tum addit; *Χρόνυ δὲ προϊόντος, ὅπερ φιλεῖ τοῖς μεγάλων ἅπτεσθαι διανουμένοις, ὄκνος μοὶ καὶ μέλλησις ἐγίνετο τηλικαύτην μετενεγκεῖν ὑπόθεσιν εἰς ἀλλοδαπὴν ἡμῖν καὶ ξένης διαλέκτυ συνήθειαν.* Hoc est, ut vertit Hudson; "Procedente dein tempore, sicut usu venit iis, qui res arduas aggrediuntur, cunctatio quædam ac segnities mihi incessit, tantam materiam in alienam et peregrinam linguam traducturo."[1] Præterea in fine librorum de Antiquitatibus hæc habet; *Καὶ τῶν Ἑλληνικῶν δὲ γραμμάτων ἐσπέδασα μετασχεῖν, τὴν γραμματικὴν ἐμπειρίαν ἀναλαβὼν, τὴν δὲ περὶ τὴν προφορὰν ἀκρίβειαν πάτριος ἐκώλυσε συνήθεια·* "Græcarum etiam literarum studio, postquam grammatices elementa didicissem, memet addixi, quamvis exquisitam pronunciandi rationem assequi per patriam consuetudinem mihi non licuit."[2] Quæ verba videntur conficere Græcam linguam Josepho, qui Hierosolymitanus fuit, *ξένην, καὶ ἀλλοδαπὴν* fuisse, non autem vernaculam.

At nihil est, cui respondere tam facile possumus. Ac primo, difficultas iisdem Josephi verbis plane diluitur. Is enim non dicit *μετενεγκεῖν ξένης γλώττης*, sed *ξένης διαλέκτυ*, quam vocem interpres perperam vertit "in alienam linguam." *Διάλεκτος* enim id

1 Josephus, in procem. Antiq. p. 2, § 2.
2 Idem in fine libr. Antiq. p. 982.

proprie indicat, quod unaquæque lingua peculiare habet, et a ceteris distinctum, sive linguæ alicujus proprietatem. Joseph autem non Græcam linguam universe, sed eam speciatim dialectum, quam aggressus est, sibi *ξένην* fuisse affirmat. Atque id ex eodem Josepho plane constat: nam alibi hoc ipsum repetens, ait; *Καὶ γὰρ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς ἱστορίας, πρὸς τοὺς ἐπιζητήσοντας τὶ τῶν πραγμάτων ἢ μεμψομένους ἠσφαλισάμην, μόνον τε μεταφράζειν τὰς Ἑβραίων βίβλους εἰπὼν εἰς την Ἑλληνίδα γλῶτταν·* "Nam statim ab initio hujus historiæ contra eos qui in rebus" narratis "desiderabunt quidpiam, vel expostulabunt, a me præcautum est, asseverando quod Hebræorum solum libros in Græcam linguam reddam."[1] Hic vero ubi adhibet auctor vocem *γλῶτταν* "linguam" non eam alienam sibi nominat, quemadmodum de cultiori dialecto, qua usus est affirmavit superius. Nam dialectus Josepho vernacula, quippe qui Hierosolymitanus erat, ut toties dictum est, fuit Hellenistica, seu Græco-barbara, quæ et phrasi et elocutione a reliquis Græciæ dialectis magis distabat, quam hodierna Brutiorum ab Hetrusca, Vascona a Parisiensi, Wallia a Londinensi, Lusitana ab Hispanica. Dialectus hæc Josepho vernacula, qua ceteri Judæi in scribendo utebantur, impolita nimis videbatur eidem Josepho. Et quanquam deinceps exemplaria Græca diuturna manu versaverit, tamen Græcæ linguæ nativas illas veneres non adeo assectari

[1] Joseph. in lib. 10, cap. 10, [tom. 1 Huds. p. 458] § 6, Antiq.

poterat, ut qui in ipsius Græciæ sinu nati atque educati erant. Et sane si gentis suæ historiam scribere velit Siculus eadem dialecto et elegantia, qua Italiæ historiam conscripsit Franciscus Guicciardinus patria Florentinus, quantus suscipiendus ipsi labor esset? quanto studio, quanta cura enitendum? Atque id ipsum faciendum Josepho fuit, ut aureum illud opus patriarum originum probabiliore ac nitidiore stilo describeret, qui etiam in ipsa Græca lingua adjutum se aliorum opera non diffitetur. His quoque accedebat argumenti prolixitas, gestarum rerum varietas, et inter Romanos scribere, qui Judæorum res et scriptores facile aspernabantur, quæ non parum remorari debebant scribentem in peregrina dialecto. Quamobrem ipsi non Græca quidem profecto lingua, sed peregrina dialectus magno constitit. Atque his animadversis expedita jam prope est alterius nodi solutio; Joseph enim grammaticæ studuit, non quod Græca lingua aliena ipsi esset; sed ut rectam probamque scribendi sibi facultatem compararet. Grammaticis enim, ut omnes sciunt, tam peregrini dant operam, quam vernaculi ipsi; illi ut sermonem non suum discant; hi ut hunc ipsum, quem adhibent, adhibere recte et ex præscripto possint. Numquid Itali, Galli, Angli, Germani, Batavi, Iberi, si recte vernacule loqui velint, non grammaticas institutiones pervolutant? Omnes utique: maxime si patria dialectus non adeo pura putaque sit. Quid ergo mirum, si Joseph Græcæ grammaticæ studuit? Siquidem patria ejus dialectus solœcismis scatebat, atque inconditis vocibus. Mul-

toque minus mirandum est, si exquisitam pronunciandi rationem per patriam consuetudinem assequi non potuit. Etenim, ut modo dicto exemplo utar, Siculus etsi Italice loquatur, et Hetruscam dialectum grammaticarum et elegantiorum scriptorum sibi studio comparet, nunquam tamen exquisitam illam pronunciationem Senensem obtinebit. Ita quoque Judæi, qui Hebraica olim et Chaldaica loquendi consuetudine usi, etiam Græca lingua suscepta, avitam pronunciationem retinuerunt, collidentes verba in gutture, ut modo faciunt Arabes. Assuetus igitur Joseph hujusmodi pronunciationi, quoniam propriis viribus et nullo docente ad grammaticæ studium connixus est, non poterat certe exquisitam pronunciandi rationem adsequi, ad quam sine viva præceptoris voce, aut diuturna cum politioribus Græcis consuetudine, vix ac ne vix quidem perveniebatur.

Cur Joseph libros de Bello Chaldaice scripserit.—IV. Sed nec incommodat, quod Simonius ex eodem Josepho objicit; "Josephe, qui était Juif de Jerusalem, et qui nous assûre qu'avant que de publier en Grec son Histoire de la Guerre des Juifs, il l'avait écrite en la langue Chaldaïque, qu'il nomme la langue de son pays."[1] Ex quo colligit Chaldaicam linguam vernaculam fuisse in Judæa.

Atqui hæc ex ipsius Josephi verbis diluuntur. Verba ejus initio belli Judaici hæc sunt; Προὐθέμην ἐγὼ τοῖς κατὰ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν, Ἑλλάδι γλώσσῃ

[1] Simon Hist. Critiq. du N. T. p. 70.

μεταβαλὼν, ἃ τοῖς ἄνω βαρβάροις τῇ πατρίῳ συντάξας ἀνέπεμψα πρότερον, ἀφηγήσασθαι.[1] Quem locum ita interpretatur clarissimus Joannes Hudson. "Idcirco ego proposui, quæ mediterraneis barbaris jam ante miseram patria lingua conscripta, nunc Græce versa in gratiam illorum qui sub Romano degunt imperio, eadem narrare." Vertens verba τοῖς ἄνω βαρβάροις "mediterraneis barbaris," quales Babylonii, Assyrii, trans-Euphratenses erant Judæi; hoc est, ut verbo absolvam, superioris continentis incolas, ut recte exponunt locum hunc Vossius,[2] Spanhemius, Aldrichius,[3] aliique. Quid insuper sub verbis τοῖς ἄνω βαρβάροις, quasve gentes intelligat Josephus, ipse paucis interjectis verbis apertissime exponit: nempe Parthos, Babylonios, Arabum remotissimos, Judæos trans-Euphratenses; Πάρθους, καὶ Βαβυλωνίους, Ἀράβων τε τοὺς ποῤῥωτάτω, καὶ τὸ ὑπὲρ Εὐφράτην ὁμόφυλον ἡμῖν. Dicit ergo Joseph sese antequam bellum Judaicum Græco sermone scriberet, eamdem historiam patria, id est Chaldaica tradidisse lingua in usum barbarorum Judæorum, qui extra fines Romani imperii trans-Euphratem vivebant, utpote qui excusso jamdudum Græcorum jugo, avitam fere conservassent linguam. Neque enim in regione trans-Euphratensi tam altas Græcorum principatus egerat radices, ut etiam eorum ibi lingua propagaretur. Aperit Josephus ipse caussam, cur id fecerit:

[1] Joseph in proœm. de Bel. pp. 47, 48.
[2] Vossius de Sibyll. Orac. p. 374.
[3] Spanhemius, Aldrichius, in not. ad Jos. ibid.

scripsit primum historiam illam Chaldaice Judæis trans-Euphratensibus, ut nempe cognoscerent, quanta mala Judæos Hierosolymitanos oppressissent; eamdem historiam Græce vertit in gratiam Judæorum, qui sub Romano imperio degebant, hoc est, qui Palæstinam incolebant. Simonius contra voces τοῖς ἄνω pro temporis adverbio sumit, ita ut τοῖς ἄνω βαρβάροις verti debeat "barbaris superioris temporis:" sed fallitur. Nam licet ἄνω tam pro temporis adverbio, quod significat "ante, retro;" quam pro adverbio loci, quod valet "superius," sive "loci superioris" sumi possit; heic tamen pro loci adverbio accipiendum necessario est. Ait enim auctor se historiam illam Græce scripsisse pro Judæis, qui sub Romanorum imperio degebant, quibus opponit Judæos morantes extra imperii fines, in quorum usum historiam primo ediderat Chaldaice. Aliter si ἄνω pro temporis adverbio sumas, et τοῖς ἄνω βαρβάροις vertes pro "Judæis retro barbaris," significaret Josephum scripsisse historiam pro illis Judæis, qui retro fuerunt barbari, ita ut in usum jam defunctorum illam condiderit, quod ridiculum est. Locus igitur ipse nostræ potius quam Simonianæ favet sententiæ.

Excutitur Josephus, qui Judæos alloquens Ἑβραΐζε. —V. Ac tandem explicandus superest alius Josephi locus libri vi. de bello Judaico, quem licet nullus adversariorum allegaverit, attamen religio mihi est præterire. Ibi ergo expositurus quemadmodum Titi imperio Joanni et Judæis deditionem suaserit, hæc habet; Καὶ ὁ Ἰώσηπος, ὡς ἂν εἰ μὴ τῷ Ἰωάννῃ μόνον,

ἀλλὰ καὶ τοῖς πολλοῖς, ἐν ἐπηκόῳ ϛὰς, τάτε τῦ Καίσαρος διήγγειλεν Ἑβραΐζων, καὶ πολλὰ προσηντιβόλει.[1] Quem locum sic verterunt interpretes, et præsertim Joannes Hudson; "Atque Josephus, quasi non soli Joanni, sed etiam pluribus (cum constitisset, unde exaudiri posset) quæque ipsi in mandatis dederat Cæsar Hebraice nunciavit, multisque eos precabatur." Hic interpretes verbum Ἑβραΐζων reddiderunt "Hebraice," sive "Hebraica lingua;" omnino, ut mihi videntur, perperam. Etenim Ἑβραΐζειν non solum dicitur, qui Hebraice loquitur, sed etiam qui ab Hebræorum partibus stat, quique Hebræos studio exprimit, refert, effingit; non secus ac Ἰυδαΐζειν, quod non modo Judaice loqui indicat, verum etiam Judaicam religionem sectari, stare a partibus Judæorum; Ἑλληνίζειν est et Græce sermocinari, et Græcorum modo vivere, Græcum se ostendere;[2] Ρωμαΐζειν Romanam linguam usurpare, eorumque partes sequi; sic quoque Περσίζειν, Μηδίζειν, Σικελίζειν, ξενίζειν, et alia hujusmodi sexcenta. Nunc illud est a nobis quærendum, an Ἑβραΐζειν hoc loco pro "Hebraice loqui" accipiendum sit, an vero pro "Hebræis favere, Hebræum referre." Mihi quidem Josephi locum ac-

[1] Joseph. de Bello, lib. 6, cap. 2, § 1, p. 374.

[2] [Cf. Auctores supra laudatos, pp. 54, 55. Hæc vox idem sonat apud Eusebium. Μεταβὰς δ' ἐκ τούτων βασιλεὺς πραγμάτων ἐνεργῶν ἥπτετο. Καὶ πρῶτα μὲν τοῖς κατ' ἐπαρχίας διῃρημένοις ἔθνεσιν, ἡγεμόνας κατέπεμπε, τῇ σωτηρίῳ πίστει καθωσιωμένους τοὺς πλείους· ὅσοι δ' Ἑλληνίζειν ἐδόκουν τούτοις θύειν ἀπείρητο. De Vita. Const. lib. ii. 44.—Ed.]

curate expendenti videtur vox illa posteriore significatione accipienda esse; quod multa persuadent. Josephus enim, ut ad Romanorum amicitiam sese adjunxit, maximoque in honore esse cœpit apud Vespasianum, et Titum, in tantum Hebræorum odium incidit, qui eum pro patriæ proditore habebant; ut ipsemet in ejus Vita hæc de se scripserit; Κἀκεῖθεν ἐπὶ τὴν Ἱεροσολύμων πολιορκίαν συμπεμφθεὶς Τίτῳ, πολλάκις ἀποθανεῖν ἐκινδύνευσα, τῶν τε Ἰουδαίων διὰ σπουδῆς ἐχόντων ὑποχείριόν με λαβεῖν τιμωρίας ἕνεκεν· "Illinc quoque" (puta Alexandria) "una cum Tito missus ad Hierosolymorum obsidionem, non semel de vita periclitatus sum; et Judæis modis omnibus id agentibus ut me in potestatem suam redigerent, quo me supplicio afficerent."[1] Obsessa autem Hierosolyma, Titus cum tanta sibi de urbe ac templo prædicari audiret, putavit gloriosius sibi ad famam futurum, si omne de iis abjiceret solo æquandis, diruendisque consilium. Quapropter advocato Josepho, præcepit ei, ut hortaretur Judæos ad deditionem, utque patriæ parcerent, ne una secum urbs et templum caderent. Sed quo pacto suadere Joseph hæc poterat Hebræis, quibus suspecta erat ejus fides, quique eum proditoris loco habebant? Hinc ad comparandam verbis suis fidem, necesse fuit ut Ἑβραΐζῃ id est ut Hebræorum studiosum se ostenderet; quod in eadem concione palam professus est Joanni seditiosorum duci; "At memento quod popularis qui sum te moneam,

[1] Joseph in ejus Vita, tom. 2, § 75, p. 38.

Judæusque ista promittam . . . . . Absit enim unquam me ita captivum vivere, ut genus in memoria tenere desinam, aut eorum quæ a patria mea sint, obliviscar," &c. Hæc igitur omnia fecit Josephus, quia Titi mandatis nunciandis ab Hebræis ipsis etiamtum se patriæ amantem, deque ejus incolumitate sollicitum credi volebat, quasi ille non tam ad Romanorum, quam ad suæ gentis utilitatem suaderet. Atque hoc sensu acceptum Ἑβραΐζειν optime in rem Josephi cadebat. Neque aliter vocem illam accipiendam esse censeo.

De libris Rabbinorum.—VI. Nolo hic silentio præterire, quæ mihi ante hos paucos dies vir doctus contra Christi et Judæorum Hellenismum objiciebat. Innumerabiles prope, aiebat, libri sunt circiter Christi ætatem a Rabbinis conscripti, et quidem in Palæstina, qui non aliter quam Chaldaice loquuntur; velut sunt paraphrases Jonathan, et Onkelos, Mischna, et Gemara Hierosolymitana, aliique. Qui id tacite dicere videntur, non quidem Græcam, sed Chaldaicam linguam illa ætate in Judæa viguisse.

Fateor ita se rem habere, si Rabbinos audiamus; aut eos, qui a sycophantis istis toti pendent, qui libros hosce velut antiquissimos nobis venditant. Sed diu est, cum Rabbinorum ineptias detexerunt nasuti homines, veluti Joannes Marshamus, Paulus Pesron, Isaacus Vossius, aliique doctissimi viri, inter quos eminet eruditissimus Joannes Morinus, qui in posteriori Exercitationum Biblicarum parte singulos hos libros ad examen revocans, fuse probat

Rabbinos nullum procudisse commentarium aut in sacram Scripturam, aut in traditiones suas, quod primis quinque Christianæ æræ sæculis non posterius sit; nec historicum librum anno Christi millesimo antiquiorem: adeo ut Mischna ipsa Hierosolymitana circiter Justiniani ævum digesta fuerit; Gemara item Hierosolymitana post annum DC. a Christi nativitate; paraphrases vero Chaldaicas, sive Jonathan, sive Onkelos, quas jactant Rabbini ante Christum, aut statim post ipsius mortem editas, Thalmude Hierosolymitano inferiores esse ostendit; neque aliter dicendum est de paraphrasi Hierosolymitana, et anonyma; "Seder Olam Rabba," librum historicum, quem Judæi antiquissimum faciunt trecentis annis et ultra, Thalmude posteriorem; Josippum Hebraicum ante annos circiter sexcentos a Judæo compositum evicit. Siquidem nemo hos libros antiquorum scriptorum memorat; non Hebraicæ antiquitatis promus ille condus Josephus Flavius, non Origenes, non Epiphanius, licet sæpe traditionum Judaicarum varia genera recenseant, et Rabbinorum; nec de illis quidquam rescivit Hieronymus a Barrabano Tyberiensi, et Lyddæo; quinimo diserte scribit Augustinus nullum ejusmodi librum apud Judæos exstare. Ac præterea, cum in prædictis voluminibus sæpe occurrant vocabula Persica, Arabica, Babylonica, et alia, quæ Gothicam barbariem olent, et memoretur Constantinopolis et Turcarum nomen; perspicuum est, Rabbinos fumum vendere, dum istorum librorum vetustatem prædicant. Jam quis

erit, qui hujusmodi Rabbinorum quisquiliis fidem habebit, librosque illos circa Christi tempora fuisse exaratos putabit? Contra certo scimus, auctores Machabæorum, Matthæum, Marcum, Lucam, Joannem, Paulum, Petrum, Jacobum, Josephum Flavium, ceterosque Judæos, qui Græce scripserunt, et ante et paullo post Christi tempora claruisse; neque de eo adhuc quisquam dubitavit. Sic si sequioris ævi scriptores spectes, qui in Judæa ac finitimis locis orti sunt, Græce omnes scripsisse invenies, veluti Justinum Martyrem, Symmachum, Eusebium Cæsariensem, Cyrillum Hierosolymitanum, Joannem Climacum, Sophronium, Hesychium, Joannem Moschum, ceterosque alios. Quæ cum ita sint, fidenter affirmo, nullum Chaldaicum librum ante septimum Christianum sæculum in lucem prodiisse. Nihil enim ante illud tempus tam singulare accidit in Oriente, quod Græcam linguam, ab Alexandro et successoribus ejus propagatam, aut Græce scribendi morem immutarit. Primus quidem in Oriente Hellenismum nonnihil turbavit Chosroes I. Persarum rex, vulgo Magnus nuncupatus, qui imperante Justiniano, stimulatus invidia, quod Africæ atque Asiæ ditionem Romani tenerent, eorum fines invadens non parvas victorias consecutus est, præsertim in Syria, de quibus plura habes apud Procopium,[1] et Theophylactum.[2] Tum vero Chosroes II. Hormisdæ filius, qui initio VII. sæculo Armeniæ, Syriæ, ac Judææ regiones armis in-

[1] Procopius Cæsariens. lib. 2 de Bello Persico.
[2] Theophylactus Simocat. lib. 4 et 5 Historiar.

vasit, Hierosolymam diripuit, vastavitque Palæstinam.[1] Ac demum subsecuti sunt Arabes, qui circa Christi annum DCXXXVI. erumpentes e desertis, Persas et Græcos ex Asia atque Africa expulerunt, Judæamque, Ægyptum, et Mesopotamiam belli jure occuparunt.[2] Neque vero omittendus est celebris ille Alwalid Ebn Abdolmelec, Arabum Calipha XIII.; qui Christianorum scriptores in Syria non Græce sed Arabice posthac libros exarare jussit, auctor est Gregorius Abul-Pharajus.[3] Hi ergo, ut supra dictum est, si suam domitis gentibus linguam omnino non indiderunt, Græcam tamen linguam et literaturam in Oriente ita profligarunt, ut nova apud eas orta sint idiomata. Hinc in Syria ex Persicæ, Arabicæ, et Græcæ linguæ commixtione tertia nata est, quæ Syriaca moderna appellatur, sive "Aramæa." In Ægypto autem Græca, quæ ibi vernacula erat, cum Araba mixta, ad Copticum sermonem deflexit. In Judæa tandem orta est dialectus illa, Rabbinica nuncupata, sive Chaldaico-Syra, quæ plurimas Græcorum, Latinorum, Persarum, atque Arabum voces admixtas habet, qua nempe conscripta fuit Gemara Hierosolymitana. Qua de re post illud tempus Rabbi Judas, Sanctus nuncupatus, Mischnam composuit;

[1] Evagrius, lib. 6 Hist. a cap. 18, usque ad finem. Theophanes in Chron. p. 197 et seq. ed. Ven.

[2] Abul-Pharajus in Dyn. 9, tom. 1, p. 159 ad 179; 2, p. 100. Chronicon Oriental. de Moslaminor. Imperio, p. 41.

[3] Tom. 1, p. 201 ; tom. 2, p. 129, ex edit. Pocock.

Mischnam secutæ sunt Gemara Hierosolymitana, et Targumin, inde ingens illa Rabbinorum librorum turba. Atque hinc est, cur in his libris innumeræ offendantur voces Persicæ, Arabæ, et Græcæ. Quæ quidem obscurissimos reddiderunt libros illos, et præsertim Gemaram Hierosolymitanam, quæ adeo his vocibus scatet, ut nullus post tot sæcula sive Hebræus, sive Christianus vir eam interpretari ausus sit. Sed hic labor, quæque laborem consecuta est immortalis sane laus, manebat clarissimum virum Blasium Ugolinum Venetum, qui nonnullos Gemaræ tractatus nunc primum Latina interpretatione donavit, eosque in suo Antiquitatum Hebraicarum nunquam interituro Thesauro inseruit. Hæ sunt igitur, quas refutatione dignas censui, objectiones. Ceterum si quæ sint id genus aliæ, doctorum judicium exspectabo.

APPENDIX.

QUO PACTO NONNULLI SACRÆ PHILOLOGIÆ NODI HUJUS SYSTEMATIS OPE FACILE DISSOLVANTUR.

EQUIDEM, nisi mea me fallit opinio, videor mihi satis jam probasse, jam inde ab Machabæorum ævo in Judæa non Hebraicam linguam, Syramve, aut Latinam, sed unam Hellenisticam in usu fuisse, eamque Christo Domino, apostolis, ac Judæis omnibus fuisse vernaculam. Quæ si vera sunt, quod non dubito, jam nullo negotio eorum ope plurimos sacræ criticæ nodos dissolvere quisque per sese possit. Specimen ipse eorum hoc loco exhibebo.

De Matthæi et Marci Evangeliis.—I. Ac primo, diu multumque ab eruditis viris super Matthæi Evangelio disputatum est, qua nempe lingua conscriptum primitus fuerit, Chaldaicane, an, quemadmodum ceteri Novi Testamenti libri scripti reperiuntur, Græca. Recentiores critici, re serio perpensa, Hellenistice illud exaratum his rationibus nisi

docuerunt. I. Quod Græcum opus originalis potius quam versionis a Chaldæo codice, signa præfert. Nam Chaldæa nonnulla verba, quæ ibi inserta sunt, Græca interpretatione donantur; veluti "Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus."[1] "Eli, Eli, lamma sabactani; hoc est, Deus meus, Deus meus, utquid dereliquisti me."[2] Quod si a Chaldæo fuisset totum illud opus redditum, non erat, cur hæc tantum verba originaliter retineret interpres, aliis omnino æque notabilibus omissis. II. Quod Scripturæ testimonia non ab Hebraico textu, sed a LXX. Interpretum versione laudantur. III. Quia si Chaldaice fuisset conscriptum, oblivioni traditus omnino non esset Chaldaicus codex. IV. Quia veteres ipsi patres, etsi autographum Chaldaice scriptum dicunt, illudque laudibus exornant, attamen secum ipsi non constant. Namque id Græco huic exemplari postponunt; adeo ut cum de corrigendis libris Novi Testamenti, sive Damasi jussu vertendo Evangelio ageretur, Chaldaico archetypo neglecto, ad Græcum unum exemplar confugerit Hieronymus. V. Quod majus est, quia Evangelium Græce exaratum in Barnabæ apostoli sepulcro repertum est in Cypro; illudque Zeno Imperator reposuit in palatio in æde S. Stephani in Daphne, quod deinceps quotannis Constantinopoli feria v. Paschæ legi solitum fuit.[3] At contra major

[1] Matthæus, cap. 1, v. 23.
[2] Cap. 27, v. 46.
[3] Theodorus Lector, initio lib. 2 Hist. n. 2. Suidas in Οὐίνα. Cedrenus, aliique.

doctorum virorum pars, cui persuasum erat, Hebræos Palæstinos, in quorum gratiam scripsit Matthæus, Chaldaice locutos, maluit difficultatibus tot tantisque obrui, quam manum dare. At si Chaldaice, non Græce scripsit Matthæus, quorsum Græcum in Barnabæ pectore Evangelium repertum est? Clarissimus nostrorum temporum, nostræque civitatis decus, Mazochius ita rem componit: ait enim, "Certe Græcum, non Hebraicum seu Syriacum, Evangelium a Matthæo Barnabam accepisse, inventio Barnabæ cum Græco Evangelio arguit. Quorsum hæc? Nempe quia suspicor, Matthæum, etsi principio Evangelium Hebraice in usum Judæorum Χριϛιανιζόντων conscripserit, eumdem postmodum illud ipsum in Græcum transfudisse, in eorum apostolorum usum, qui gentilibus Evangelium annuntiaturi essent."[1] Sed ingeniosa hæc conjectura, quæ contrariam opinionem quodammodo fulcit, et ipsa cadit; quippe quæ nulla ratione, nullo testimonio nititur. Nunc autem, revocata velut postliminio in Judæam Græca lingua, omnia in aperto sunt, claretque librum hunc Hellenistica lingua, qua vulgo utebantur Judæi, perinde ac ceteros Novi Fœderis libros, fuisse compositum; quodque hinc consequens est, Græcum textum Matthæi genuinum et autographum esse, non interpretationem ex Chaldæo, qui interciderit. Neque aliter dicendum nobis est de

[1] Mazochius, Comm. in Kalend. Neap. vol. 2, p. 564.

Marci Evangelio, quidquid contra sciscant Baronius,[1] et Ciaconius,[2] qui illud Latino primum sermone exaratum contendunt. Quibus ex asse satisfecit præ ceteris Riccardus Simonius,[3] quem te adire velim.

De Epistola B. Pauli ad Hebræos.—II. Secundo, magna inter eruditos est quæstio de B. Pauli ad Hebræos Epistola, Græcene an Hebraice conscripta primum fuerit. Ac quamvis multa sunt argumenta, quæ eam Græce scriptam suadeant; tamen plures fuerunt, suntque etiamnum eruditi, qui putant Hebraice scriptam eam fuisse; sic tamen, ut Græca tantum interpretatio hodieque supersit, Hebraico archetypo deperdito. Hæc autem opinio eo potissimum nititur, quod Epistola hæc ad Hebræos missa est, quos Hebraice locutos credunt; ideoque Hebraice conscriptam eam putant, etsi maximæ obsistant difficultates. Sed et alio, eoque multo graviore incommodo istiusmodi laborat opinio. Multi enim cum hæretici, tum catholici etiam de ejus proinde veracitate dubitarunt: qui his verbis apud clarissimum Melchiorem Canum argumentantur: "Si Pauli hæc epistola fuisset, proculdubio ad Hebræos ab Hebræo sermone fuisset Hebraico conscripta: at non esse, multis argumentis suadent. Tum quoniam auctor hujus epistolæ, Melchisedech, inquit, interpretatur, rex justitiæ. Quod si Hebraica lingua diceret, ab-

[1] Baronius ad Annum Christi 45, n. 37 et seq.
[2] Ciaconius in Vit. summor. Pontif. in Petro.
[3] Simonius, Hist. Crit. du Text. du N.T. cap. 11, p. 111 et seq.

surdum esset, non aliter ac si dixisset, Melchisedech interpretatur Melchisedech. Tum quoniam idem auctor Hebraica testimonia citat, non juxta veritatem Hebraicam, sed juxta translationem Septuaginta. Non erat igitur Hebræus Hebræa lingua scribens ad Hebræos. Tum quoniam epistola Hebraica nusquam gentium reperitur. Non est autem probabile, ex omnibus epistolis hanc unam periisse. Nam reliquæ in idiomate, quo ab apostolo sunt scriptæ, apud nos servantur."[1] Vix dici potest, quantopere in his refellendis insudarint theologi nostri. Sed conatu (quod pace eorum dictum sit) imbecili, planeque irrito, ut ex Cano ipso apparet. Tu vero, si me audis, respondebis, Hebræos Græcam linguam tunc temporis usurpasse, quod supra demonstravimus, epistolamque ipsam Græce, ut ipsi volunt, fuisse exaratam; sicque non modo eorum rationes dissolveris, sed audaces in suas ipsas involveris difficultates.

De Hellenistis, deque lingua Hellenistica.—III. Tertio vix dici potest, quam acriter hactenus super Hellenistica lingua, ipsisque Hellenistis, quorum sæpe mentio fit in Novo Testamento digladiati sint Heinsius, Salmasius, Martinus Schoockius, Joannes Crojus, aliique eruditi, quorum nomina congesta invenies apud Fabricium in Bibliotheca Græca. At hujus systematis ope, facillime, qualis hujusmodi lingua fuerit, cui genti propria, unde orta, quodque

[1] Canus de Loc. Theolog. lib. 2, cap. 10.

genus hominum ipsi Hellenistæ exstiterint, noveris, omnisque hujusmodi lis ac dissidium nullo negotio componetur, ut supra dictum est.

De priori libro Machabæorum.—IV. Hac item ratione intelligimus, linguam, qua scriptum fuit primum Machabæorum volumen, quod eruditi fere omnes Hebraice exaratum defendere coacti sunt; qui alioqui reliquos Machabæorum libros Græce scriptos fatentur. Cum igitur a Machabaico ævo vernaculus apud Judæos fuerit Hellenisticus sermo, hoc ipso nimirum, ut supra indicavimus, conscriptus primum fuit ab auctore liber iste; ita ut Græcus codex, qui hodie exstat, originalis, et non versio ab archetypo deperdito habendus sit.

De Græca versione LXX. *Interpretum.*[1]—V. Accedam nunc ad celeberrimam, totque jamdiu doctorum virorum dissidiis agitatam controversiam de historia Græcæ versionis, quam LXX. Interpretum vocant, de qua uberius quam de ceteris disserendum puto. Atque de hac quidem controversia, ut commodius quid nostri judicii sit aperiamus, liceat nobis, quæso, paucis ejus historiam attingere.

Ptolemæus Philadelphus, cum egregiam Alexandriæ bibliothecam construxisset, librosque undique conquireret, admonitus a Demetrio Phaleræo, qui bibliothecæ præfectus erat, exstare apud Judæos

[[1] Humphredi Hodii de Bibliorum Textibus Originalibus, Versionibus Græcis, &c. &c. Lei proleg. ad Bib. Octoglott. Londini, 1831, Bagster, pp. 32—34. Lectures on Biblical Criticism, auctore Samuele Davidson, LL.D., 35.—ED.]

sacra biblia Hebraice scripta, quæ regia bibliotheca digna erant, curavit sibi continuo eadem Græce vertenda. Missis ergo legatis ad Eleazarum Hebræorum pontificem, rogavit, ut libros hosce, quique ad eos Græce interpretandos idonei essent, sibi mitteret. Eleazarus dicto audiens regi fuit, legatosque remisit una cum viris LXXII., qui volumen legis asportarunt. Hi igitur postquam Alexandriam pervenerunt, ibidem, hoc est in Phari insula, integram versionem LXXII. dierum spatio absolverunt. Tum hujuscemodi interpretatio coram rege, et Græcorum et Judæorum, literatorumque hominum multitudine perlecta, ab omnibus probata, collaudataque est. Quo facto, rex permisit Judæis Alexandrinis, ut versionis ejus exemplaria in suum usum describerent, interpretesque illos honorifice in Palæstinam dimisit.

Atque hæc Aristeas, qui historiam hanc primus vulgavit, quique translationis hujus oculatum testem ac participem se facit. Hanc deinde acceperunt Josephus et Philo Judæus, Ptolemæo Philadelpho CCCL. annis juniores. Tum illa per Theodoretum, Justinum Martyrem, Irenæum, Tertullianum, Eusebium, Clementem Alexandrinum, aliosque sequioris ævi patres, ac Thalmudistas, velut per manus transit; atque adeo quisque suam symbolam in eam contulit, quod in hujusmodi narrationibus moris est.

At recentiores critici, qui historiam hanc tanquam ad Lydium lapidem explorarunt, adulterinam eam deprehenderunt. Thalmudistas autem, et patres, qui unum videntur Aristeam descripsisse, non pluris

quam Aristeam ipsum faciendos esse crediderunt. Nec immerito: quippe qui plurium sæculorum intervallo a Philadelpho et a supposito Aristea remotiores fuerunt, neque aliunde haurire eam potuerunt. Quare tota controversia eo redit, ut videatur, an genuina sit narratio, quæ in Aristeæ libello legitur, "De legis divinæ ex Hebraica lingua translatione per LXX. Interpretes." Ea igitur si fabulosa comperiatur, jam tota concidat reliquorum scriptorum auctoritas necesse est. At hunc libellum partum esse supposititium judicarunt viri docti. Siquidem universa ejus oratio ingenium Judaicum plane redolet, quod pro innata gentis suæ consuetudine grandia ubique crepat. Qua de re Ludovicus Vives, Leo a Castro, Alphonsus Salmeron, Josephus Scaliger, ac tandem Riccardus Simonius, Antonius Van-Dale, Humphredus Hody, Joannes Albertus Fabricius, compluresque alii suspicati sunt adulterinum hunc numum in Judæorum Alexandrinorum officina cusum fuisse; qui ut Græcæ versioni auctoritatem conciliarent, librum personati Aristeæ nomine ediderunt. Eorum referre argumenta, ac Thalmudicorum, historicorum, et patrum dissidia persequi, nec tempus nec animus sinit; ut nec ea regerere, quæ a Natali ab Alexandro, Augustino Calmet, ac modo laudatis auctoribus allata sunt, qui tam manifeste ejus scripti vanitatem demonstrarunt, nullus ut prope reliquus sit dubitandi locus.

Atqui tamen plures fuerunt, ac sunt ætate hac nostra eruditi, quos historia hæc nacta est patronos,

quique tam secure eam, tamque constanter affirmant, ut parati sint Jovem lapidem jurare. Sed ab iis enumerandis supersedeo, illudque unum addo, satisfecisse iis cumulate, ut mihi quidem videntur, Humphredum Hody, Riccardum Simonium, aliosque magni nominis et eruditionis viros. Ceterum ad narrationis hujus *νοθείαν* magis confirmandam, nonnullas de ea re observationes subnectam, quæ a nemine adhuc, quod sciam, prolatæ in medium sunt.

Igitur primum argumentum esto æqualium et *συγχρόνων* scriptorum silentium, eorum præsertim, qui in Ægypto degebant apud eumdem Philadelphum. *Τῆς μὲν γὰρ ἀληθοῦς ἐστι τεκμήριον ἱστορίας, εἰ περὶ τῶν αὐτῶν ἅπαντες ταὐτὰ καὶ λέγοιεν καὶ γράφοιεν·* "Cum enim eo potissimum argumento historiæ veritas comprobetur, si de rebus iisdem eadem omnes pronuncient, ac scribant," inquit Josephus.[1] Et criticæ artis magistri docent, "Eam historiam veracem esse, quæ quas res narrat, eædem narrantur in multis libris coætaneis, vel ætati proximis, qua res gestæ sunt; quæ si memoratæ non fuerint, historia plane ut ficta judicanda est." Qua de re consulas licet Huetium,[2] et Clericum.[3] Cujusmodi axiomata si usquam valent, hoc loco valere certe plurimum debent: res enim, ut eam quidem Aristeas narrat, maxime memorabilis, et insignis exstitit, ut præteriri silentio omnino nequiverit.

[1] Josephus, lib. 1 contra Apionem, § 5, p. 440.
[2] Huetius, Demonstr. Evangel. Axiom. 2.
[3] Clericus, de Art. Crit. Par. 3, § 3, c. 3.

I. Ob nimiam Ptolemæi curam et sollicitudinem. Etenim Ptolemæus, si Aristeam audimus, voluminis comparandi studio ita incensus fuit, ut statim ejus caussa centum viginti millia Judæorum, qui in Ægypto servitutem serviebant, in libertatem vindicarit; scripserit Eleazaro de comportando ad se codice; miserit in eum finem legatos, qui ditissima etiam Dei templo munera inferrent. Audito interpretum adventu, omnes dimisit, qui negotiorum caussa aderant in aula; ac tamdiu deambulans eos exspectavit, donec advenientes primus salutaret. Libros autem ut vidit, diu subsistens gratias interpretibus, pontifici, et Deo egit, gaudioque plenus collacrimatus est.

II. Ob celebritatem ipsam, qua adornata fertur hæc versio fuisse. Rex enim interpretes septem continuis diebus convivio lautissime excepit; ipsorumque interim sapientiæ in politicis quæstionibus periculum fecit coram philosophis, aliisque doctis. Tum absolutam interpretationem in sacerdotum, primorum, sapientium, ac populi concione prælegi jussit; quæ omnium suffragio comprobata fuit. Ditissimis muneribus, quæ domum sibi quisque, et ad pontificem ferrent, interpretes oneratos dimisit. Munera vero, quæ in templum mittenda erant, tam exquisite elaboranda curavit, ut identidem rex ipse feratur studiose assedisse artificibus, ut quanta maxima cura fieri posset in opera incumberent. Demum palam rex professus est interpretibus, Μεγά-

λὴν δὲ τέθειμαι τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐν ᾗ παραγεγόνατε, καὶ κατ' ἐνιαυτὸν ἐπίσημος ἔσται πάντα τῆς ζωῆς ἡμῶν χρόνον; "Hic autem dies in singulos annos per totam vitam meam erit mihi solemnis, et magnus, quo vos ad me venistis."[1]

III. Ob impensam a Philadelpho pecuniam in conficiendis crateribus, mensis, vasis, phialis, ceterisque donariis, quam si in summam conferamus, mille et ducenta talenta numerabimus; quæ circiter vicies et centies centena millia ducatorum Neapolitanorum summam coæquant. Cui quidem summæ sufficere vix potuissent regni redditus triennio collecti.

Porro autem hæc si ita habuerunt, quemadmodum venditat ea nobis Aristeas, profecto versionis hujus fama usquequaque disseminata, ipsiusque Philadelphi munificentia ubique gentium scriptorum elogiis celebrata fuisset. Atqui tunc temporis in Ægypto viri docti plures claruerunt, quorum consuetudine delectatus est Philadelphus, quique illius laudes scriptis celebrarunt et ornarunt suis. Hi ferme fuerunt Manethos Sebennyta historicus, Zoilus Amphipolitanus, qui ambo opera sua dicarunt regi, Perseus, et Dionysius Heracleota, uterque philosophus, Aratus poeta, Solis in Cilicia natus, Lycophron Chalcidensis, Callimachus Cyrenæus, qui non semel Philadelpho blanditus est,[2] Theocritus Syracusanus, qui regem pariter laudavit Idyllio XIV., et præsertim

[1] Aristeas exst. apud. Jos. Op. tom. 2, p. 119.
[2] Callimachus, Hymno in Delum et in Apollinem.

in XVII., ubi ex professo ἐγκώμιον εἰς Πτολεμαῖον canit, eumque undique petitis laudibus extollit: qui tamen omnes scriptores de tam præclaro Ptolemæi facinore conticescunt. Apud exteros scriptores præterea, qui plures illa ætate floruerunt, præsertim Græci, nova semper et singularia scire et scribere appetentes, altum de eadem re silentium. Quibus tamen facinus istiusmodi neque incognitum esse debebat, atque, si cognitum erat, silentio non præteriri. His adde innumerabiles sequioris ævi scriptores, qui de Philadelpho meminerunt in suis scriptis; veluti Justinum, Dexippum, Eutropium, Diodorum, Strabonem, Pausaniam, Ælianum, Plutarchum, Arrianum, Plinium, Appianum, Memnonem, etc., quorum hic de Philadelphi doctrina scripsit, ille de munificentia, alter de ædificiis, alii plures de bibliotheca Alexandrina, librisque ipsis avide conquisitis. Quis ergo, qui hæc reputet, etsi in critica arte peregrinus, eam narrationem non continuo ut falsam et commentitiam exsibilabit?

Alterum argumentum peto ab eodem Ptolemæo Philadelpho, qui nullum in ejus rei memoriam exstare monumentum voluerit: non numos, non inscriptiones, quæque multa alia ab antiquis excogitata sunt ad insigne aliquod facinus posteritati prodendum. Et sane tantam ex ea re sibi gloriam comparasse sibi arbitratus est Philadelphus, ut LXX. senioribus dixerit apud Aristeam; "Hic autem dies in singulos annos per totam vitam meam erit mihi solemnis et magnus, quo vos ad me venistis." Qui

tamen nihilominus in tanta suorum monumentorum copia, quæ adhuc ætatem tulerunt, hujus facti memoriam taceri, ut diximus, omnino passus est, quod incredibile videtur.

Neque minus admiratione dignum est Judæorum, et præsertim sacrorum scriptorum, qui eodem ferme tempore floruerunt, silentium. Judæorum, inquam, qui si pro innata consuetudine honores ab ethnicis acceptos nunquam tacuere; de hac utique versione meminisse debebant, quæ non modo suæ gentis, sed sacrorum præterea librorum gloriam auxisset. Maxime cum hæc ipsis interpretatio tam grata acciderit, ut teste Philone diem festum ob ejus rei memoriam instituerint. Scriptores autem sacri, etsi plura scripserunt de regibus Ægypti, deque Hebræorum rebus, quæ illa ætate acciderunt; de versione tamen hujuscemodi ne verbum quidem faciunt. Auctores primi et tertii libri Machabæorum; Simon Cyrenæus, qui historiam sui temporis quinque libris complexus est; et qui Simonis opus in unum volumen contraxit, quod est liber secundus Machabæorum; item libri Sapientiæ auctor, qui vulgo putatur Philo senior; Sirachides, qui in Ægypto sub Ptolemæo Euergete Ecclesiastici librum vertit ex Hebraico in Græcum, qui licet moneat in prodromo, plures invenisse in Ægypto sacros libros, ex quibus unum illum Græce vertendum curavit; tamen neque hic, neque alii, de versione illa unquam meminerunt. Apud scriptores denique Novi Testamenti, qui passim

in citandis Antiqui Fœderis libris versione hac usi sunt, profundum tamen de ejus historia silentium est.

Denique peto ab ejusmodi historiæ patronis, num LXX. Interpretes omnes Scripturæ libros in canonem relatos interpretati sint, an partem illorum, puta Pentateuchum Mosis, ut innuere videtur Aristeas. Partem illorum, seu quinque tantum libros Mosis conversos dicere, hominum est parum considerate loquentium. Nom enim credibile est, Ptolemæum Philadelphum, qui tantam pecuniæ vim in eam rem dicitur impendisse, reliqua volumina neglexisse, puta moralia, prophetica, et historica, pari studio et curiositate dignissima; nec ea Græce vertenda curasse ad regiæ bibliothecæ ornamentum. Viderunt hoc Irenæus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Hilarius, Augustinus, ceterique alii historiæ hujus patroni; qui proinde aiunt, universos Testamenti Veteris libros transferendos Ptolemæum curasse. Nec iis tantum contentus Epiphanius, asserit præter genuinos, Græce pariter fuisse redditos LXX. vel LXXII. alios libros apocryphos. Atqui si hoc ipsum contra affirment, omnes Veteris Testamenti libros fuisse in Græcam linguam versos, in novas incidunt difficultates. Nam in secundo Machabæorum libro extant literæ Hierosolymitanorum ad Judæos Alexandrinos scriptæ anno circiter CLIII. postquam confecta dicitur versio isthæc; in quibus indicatur, quomodo Judas Machabæus, Nehemiæ studium sectatus,

sacra volumina Antiocho sæviente dissipata in unum collegerit: tum additur; "Congregavit omnia, et sunt apud nos; si ergo desideratis hæc, mittite, qui perferant vobis."[1] Et Græce, ὧν οὖν χρείαν ἔχητε, "quorum indigentiam habueritis, mittite qui ea perferant." Si igitur vere fuerit hæc versio in Ægypto adornata, quorsum exemplaria sacrorum librorum Hierosolymitani Judæi obtulissent Ægyptiis fratribus, quibus permissum dicitur a Philadelpho, ut exemplaria describerent in suum usum? Potius Judas librorum, qui pene in Judæa interciderant, exemplaria ex Ægypto advehenda curare potuisset, quam laborem illum minime necessarium sumere. Quare non inscite fecerimus, si doctos viros secuti, clarissimoque hoc sacrarum literarum testimonio nixi, Aristeanam narrationem inter aniles fabellas plane amandemus.

Age nunc videamus, quo tempore, quo loco, et unde orta sit Græca hæc versio, et quodnam fuerit Aristeanæ fabellæ fundamentum; quod antequam faciam, nonnulla animadvertam, quæ facem veluti præferunt ad versionis hujus originem investigandam.

Ac primo, Græca hæc versio non unius interpretis opus fuit, sed singuli ejus libri singulis propemodum scriptoribus sive interpretibus debentur. Id manifestum est ex styli varietate, et interpretandi modo, qui non usquequaque sibi respondet, ut a viris eru-

[1] V. lib. 2 Machab. cap. 1 et 2, v. 14 et 15.

ditis observatum est.[1] Et sane unius ejusdemque vocis Hebraicæ non semper est eadem versio, sed inconstans; neque eadem adornandæ versionis methodus et ordo: sunt libri in quibus versio literæ textus religiose inhæret; in aliis contra liberior procedit. Versio, exempli caussa, Pentateuchi ad Hebraicam veritatem magis accedit, multoque accuratior est, quam ceterorum Scripturæ voluminum; ut ipse Hieronymus fatetur, qui versioni LXX. non tam æquus fuit; "Quos libros," inquit, "nos quoque confitemur plusquam ceteros cum Hebraicis consonare."[2] Græca autem versio libri Esther ita ab Hebræo discrepat, ut plurimæ additiones legantur in ea, quæ in Hebraico archetypo desunt. Quare versio Pentateuchi alium auctorem quam libri Esther, apertissime prodit. Idem dicas de ceteris libris, quorum hic ad verbum potius, ille ad sententiam conversus est. Quæ omnia manifeste docent, totum illud opus, quod sub uno LXX. Interpretum nomine continetur, non collato multorum studio elaboratum, sed ex variis variorum interpretum versionibus fuisse concinnatum.

Secundo, versiones hæ, atque ipsarum collectio, nulla celebritate nulloque apparatu adornatæ sunt, sed privatim. Nam cum satis abunde demonstratum sit, Aristeæ historiam fabulosam esse; cumque de ea, deque versione ipsa nulla mentio in coætaneis et

[1] V. Ludovic. Cappelli in Critica Sacra. Clericum Com. in Pent. et lib. Hist. in Indice, v. 70.
[2] Hieronymus Proleg. in Quæst. Hebr. in Genesim.

in supparibus Judæorum et exoticorum scriptorum libris reperiatur, nedum apud eosdem sacros auctores, qui versione hac usi sunt; quid inde consequens est, nisi versiones hasce, earumque collectionem, ex privatis Judæorum studiis ortum habuisse? Quare frustra de ea testimonium quæres apud legitimos, seu coætaneos seu proxime sequentes scriptores; siquidem versiones istæ, earumque collectio, utpote expertæ fideles, famam eundo acquisivere. Quod ipsum evenisse scimus Canonibus, qui dicuntur Apostolorum, Collationi legum Mosaicarum et Romanarum, ac versioni ipsi Latinæ, quæ Vulgata dicitur, aliisque innumeris libris intra domesticos privatorum hominum parietes lucubratis, quorum auctores frustra quærimus; siquidem tempus idem, quod operis famam auxit, auctoris nomen suppressit.

Tertio, interpretationes illiusmodi, ipsarumque συναγωγὴ, ante Christi ætatem elaboratæ sunt. Quippe ea Christus, et apostoli et evangelistæ, usi sunt in citandis Antiqui Fœderis testimoniis. Atque his animadversis, facile, nisi fallor, hujus rationis ope rem divinabimus. Ac sane quanto studio Judaica gens in sacrarum literarum lectionem incumberet, notius est, quam ut pluribus verbis hoc loco dicendum sit. Hæc ut alios non legebat libros, præter proprios; ita nemo prorsus in ea exstabat, qui sacris literis operam non daret. Viri, mulieres, senes, adolescentes, milites, artifices, doctores, omnes denique, cujusquemodi illorum conditio esset, sacra

volum inapervolutabant, et quidem sermone patrio, id est Hebraico, conscripta. Ac post Babylonicam servitutem, cum Hebraicum idioma vernaculum esse desiit; in vulgi gratiam, quod Hebraice amplius non intelligebat, Scriptura Chaldaice conversa est. Cum vero ob Alexandri imperium Græca lingua in Orientem invecta, et usurpari in Judæa cœpit; tunc Judæorum privati aliqui, sive in suos usus, sive ob aliorum utilitatem, cœperunt hunc illumque librum in usitatiorem linguam, qualis Græca erat, convertere; quod fecisse legimus Sirachidem, qui Ecclesiastici librum Græce interpretatus est, ut idem testatur in Prologo; "Itaque bonum, et necessarium putavi et ipse aliquam addere diligentiam et laborem interpretandi librum istum." Sic etiam Lysimachus librum Esther Græca lingua donavit, ut solide probat Augustinus Calmet.[1] Harum porro versionum numerus auctior factus est postquam Judas Machabæus biblia, quæ sæviente Antiocho Epiphane combusta fuerunt, sedulo perquisivit, et in unum volumen compegit.[2] Maxime cum exinde Hellenismus in Judæa tam altas radices egerit, quod late probavimus supra.[3] Quamobrem, quemadmodum Græce tunc loquebantur ac scribebant, nec alia vulgo lingua utebantur; ita complures privati homines sacra biblia in communem hanc linguam ver-

[1] Calmet, Proleg. ad Librum Esther, p. 462.
[2] Lib. 2 Machabæorum, c. 2.
[3] V. par. 1, cap. 2, § 13; par. 3, cap. 1, § 3.

tere aggressi sunt; brevique factum est, ut singulorum librorum plures exstiterint Græcæ versiones, quemadmodum primis ecclesiæ sæculis, cum Latinus sermo vigeret in Occidente; quo quidem tempore innumeræ exstiterunt Latinæ versiones ex Græco deductæ, teste Augustino; "Ut enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, et aliquantulum facultatis sibi utriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari."[1] Ita quoque evenisse arbitror in Judæa, cum Græcus sermo invaluit post Machabæorum tempus, in quo exstitit multitudo Græcarum versionum privatim elaborata. Tunc ergo factæ sunt Græcæ interpretationes librorum Judith, Tobiæ, Job, Paralipomenon, aliorumque plurium, quas adhuc habemus; quæque tam certe privatorum studiis tribuendæ sunt, ut modo etiam lateant auctores earum, deque iis inter criticos sacros lis pendeat.

Ex quo tamen Chaldaica lingua in desuetudinem abire cœpit; ita ut major populi pars neque Hebraice intelligeret, neque Chaldaice; cum in tanta Græcarum versionum turba, quæ sparsim ferebantur non omnes fideles et concinnæ esse possent; inde factum puto, ut Synedrium majus selectas meliores uniuscujusque libri versiones eas ad communem populi usum in unum corpus colligendas curaverit, seu potius collectio hujuscemodi privatim antea ab in-

1 Augustinus, de Doctr. Christ. lib. 2, cap. 2, n. 16.

certo auctore elaborata, Synedrii deinde magni auctoritate in synagogis publice perlecta, approbataque fuit; ita ut postea Christus, apostoli, et ecclesia universa in eadem acquieverint. Cum vero majus hoc Synedrium (quo approbante recepta, aut permittente publice adhibita est) ex LXXII. sive LXX. senibus esset; vel inde fortasse factum est, ut tota illa versionum collectio LXX. seniorum, seu Synedrii magni nomen tulerit, ut recte opinatus est in hac parte clarissimus Riccardus Simonius.[1] En igitur, unde ortum habuerit fabella de Græca interpretatione LXX. virali; ex LXX. virali nimirum collegio, quo permittente, aut approbante, uti illa interpretatione vulgo cœperunt Judæi. At postea Judæus nempe aliquis paullo post Christi ætatem, quæ fecunda nimis fuit fictiorum scriptorum, cum videret hujusmodi versionum collectionem a nemine fuisse memoratam, abydenam hanc irruptionem fecit; ad augendam namque gentis suæ gloriam sub personato Aristea commentus est historiam de legis divinæ versione tam enixe per Philadelphum conquisita. Atque hæc satis modo sint ad indicandum locum, tempus, caussam hujus LXX. Interpretum versionis lucubrandæ, ac fundamentum, quo pseudo-Aristeæ narratio niti fortasse potuit.

VI. Habes jam, amice Lector, quæ super novo hoc argumento hactenus invenire atque observare

[1] Simon, Hist. Crit. du V. T. lib. 2, cap. 2, p. 191.

licuit. Ceterum si quid erit non ita ad unguem, atque ad criticam amussim exactum, quodque minus tibi in hac Exercitatione arriserit, illud, quæso, tecum reputa, quod ait Tullius; "Nihil esse simul et inventum et perfectum."

FINIS.

Illustriss. ac Reverendiss. Dominus D. Salvator Filucci Can. hujus Metropolitanæ Eccl. S. Th. Prof. et Curiæ Archiep. Exam. Synodalis revideat, et in scriptis referat. Datum die 27, Decembris, 1766.

PHIL. EP. ALLIFANVS, VIC. GEN.
JOSEPH SPARANVS, CAN. DEP.

EMINENTISSIME PRINCEPS,

Eminentiæ tuæ jussu "Dominici Diodati Exercitationem," quæ est "De Christo Græce loquente," cum ea, quæ par erat diligentia evolverim; tum nihil, quod aut bonis moribus, aut catholicæ fidei absonum reperi. Quin gratulandum huic juveni est, quem licet non sit ex Ecclesiasticorum ordine, cum juris scientia socias fecisse sanctorum voluminum scientiam, atque orientalium linguarum peritiam, atque ad communem Christianorum utilitatem, ac quæstum tot sæculorum intercapedine ignotam hanc sacræ historiæ potissimam, ac principem partem sane quam erudito commentario, et evidentissimorum monumentorum ac rationum ope aperuisse, ingentemque nomini suo famam conquisivisse. Quare quantocius usuræ publicæ libellum hunc faciendi libenter danda est potestas. Neapoli, die 15 Februarii, 1767.

SALVATOR CANONICUS FILUCCI.

Attenta relatione Domini Revisoris imprimatur. Datum die 19 mensis Februarii, 1767.

PHIL. EP. ALLIFANVS, VIC. GEN.
JOSEPH SPARANVS, CAN. DEP.

Adm. Rev. D. Januarius Giordano in hæc Regia Studiorum Universitate Professor revideat, et in scriptis referat. Datum Neapoli, die 1 Augusti, 1766.

NIC. EPISC. PUT. CAP. MAJOR.

ILLUSTRISS. ET REVERENDISS. DOM.

Perlegi librum, cujus epigraphe est "De Christo Hellenista Exercitatio Auctore Dominico Diodati;" atque ex ejus lectione summam animo voluptatem cepi. Nihil in eo reperi, quod vel bonis moribus, vel Augusti Regis Nostri sacro-sancto juri noceat. Præterea acre ingenium, ingentem eruditionem, styli elegantiam, et Latinæ, Græcæ, Hebraicæque, &c. linguæ scientiam, ostendit hic Auctor supra ætatem suam, et supra opinionem omnium; novamque de Christo Hellenista sententiam exquisitis argumentis tuetur, atque confirmat. Equidem nova sententia multos excitare solet adversarios; sed hoc commodum rei literariæ accidit, ut collatis cognitisque utriusque partis argumentis veritas facile eruatur atque affulgeat. Quare hunc librum, ex quo magna utilitas processura est, publicis typis edi posse puto, st idem tibi arriserit. Neapoli XI. Kal. Jan. an. 1767.

Obsequentissimus, tibique Addictissimus,

JANUARIUS GIORDANO, SAC. CAN. ANT. REG.

Die 18 mensis Februarii, 1767, Neap.

Viso Rescripto Suæ Regalis Majestatis sub die 7 currentis mensis et anni, ac relatione Rev. D. Januarii Giordano, de commissione Rev. Regii Cappellani Majoris ordine præfatæ Regalis Majestatis;

Regalis Camera Sanctae Clarae providet, decernit, ıe mandat, quod imprimatur cum inserta forma pre-

sentis supplicis libelli, ac approbationis dicti Rev. Revisoris; verum in publicatione servetur Regia Pragmatica hoc suum.

GAETA.
DE FIORI.
VARGAS MACCIVCCA.

Ill. Marchio Citus Præses S. R. C. et Ill. Caput Aulæ Dux Perrelli, tempore subscriptionis impediti.

Reg. fol. 127 t.

CARULLI.
ATHANASIUS.

